

Soortenbescherming in Overijssel

Handreiking voor het
aanvragen van een ontheffing

December 2022

Colofon

Uitgave

Provincie Overijssel

EDO-registratiekenmerk

2021/0043454

Datum

2021 februari:

1^e druk

2022 december:

2^e druk

Auteurs

Scholten-Huizendveld, H.T.:

hoofdstuk 1 tot en met 11

Noltes, A. en Scholten-Huizendveld, H.T.:

hoofdstuk 12

Inlichtingen bij

Noltes, A.

Natuur & Milieu/**Natuur Beleid**

Adresgegevens

Provincie Overijssel

Luttenbergstraat 2

Postbus 10078

8000 GB Zwolle

Telefoon 038 499 88 99

Fax 038 425 48 88

www.overijssel.nl

postbus@overijssel.nl

Inhoud

Hoofdstuk 1	Inleiding	5
1.1	Algemeen	5
1.2	Leeswijzer	5
Hoofdstuk 2	Verbodsbepalingen Wet natuurbescherming	6
2.1	Algemeen	6
2.2	Verboden per beschermingsregime	7
2.3	Opzet. Wanneer is er sprake van opzet?	7
2.4	Werkingsfeer: in welke situaties is de wet van toepassing?	8
Hoofdstuk 3	Toe te passen begrippen en definities	9
3.1	Nestplaatsen vogels	9
3.2	Voortplantings- en rustplaatsen Habitatrichtlijnsoorten en andere soorten	10
3.3	Ecologische functionaliteit	11
3.4	Niet-fysieke aantasting van nest, voortplantings- en rustplaatsen	12
3.5	Populatie	12
3.6	Mitigatie en compensatie	15
3.7	Ecologisch deskundige	16
3.8	Kennisdocumenten	17
Hoofdstuk 4	Vrijstellingen verbodsbepalingen Wet natuurbescherming	18
Hoofdstuk 5	Gedragscodes	19
Hoofdstuk 6	Ontheffingen verbodsbepalingen Wet natuurbescherming	20
6.1	Algemeen	20
6.2	Alternatieven/ geen andere bevredigende oplossing	21
6.3	Wettelijke belangen	22
6.4	Toetsingskader staat van instandhouding	22
Hoofdstuk 7	Algemene indieningsvereisten	24
Hoofdstuk 8	Tijdelijke natuur	27
Hoofdstuk 9	Jaarrond beschermde nesten	29
Hoofdstuk 10	Kleine marterachtigen en egel	33
10.1	Geen provinciale vrijstelling, maar ontheffing	33
10.2	Habitatgeschiktheidsonderzoek (fase 1)	33
10.3	Mitigatieplan (fase 2)	35
10.4	Aanvragen ontheffing (fase 3)	36
10.5	Ecologische deskundige	36
10.6	Mogelijke maatregelen	36
Hoofdstuk 11	Evenementen en vuurwerk	40
11.1	Evenementen	40
11.2	Vuurwerk	43

Hoofdstuk 12	Soortenmanagementplan voor gebiedsontheffing Overijssel	45
12.1	Aanleiding	45
12.2	Wat is een SMP en waarvoor dient het?	45
12.3	Wat zijn de voordelen van een SMP?	47
12.4	Opstellen, aanvragen, wijzigen en uitvoeren van een SMP en ontheffing	48
12.5	Inhoudsvereisten SMP	49
12.6	(Pre-)SMP voor particuliere woningverduurzaming	59
Bijlagen		63
Bijlage 6.1	Werkingsfeer soortenbescherming	64
Bijlage 9.1	Lijst van jaarrond beschermde nesten van vogels in Overijssel	65
Bijlage 9.2	Lijst vogelsoorten met jaarrond beschermd functioneel leefgebied Overijssel	66
Bijlage 9.3	Soorten met jaarrond beschermde nest	67
Bijlage 10.1	Ecologische informatie bunzing, egel, hermelijn en wezel	75
Bijlage 10.2	Verschillende onderzoeksmethodieken voor bunzing, hermelijn en wezel.	83
Bijlage 10.3	Minimale inzet inventarisatiemethode	85
Bijlage 11.1	Toepassing van effectenindicator op soortenbescherming	85
	1. Verontreiniging	86
	2. Verstoring door geluid	86
	3. Verstoring door licht	86
	4. Verstoring door trilling	87
	5. Optische verstoring	87
	6. Verstoring door mechanische effecten	87

Hoofdstuk 1 Inleiding

1.1 Algemeen

De Wet Natuurbescherming (verder te noemen Wnb) regelt de bescherming van planten en dieren op het gehele grondgebied van Nederland.

In deze wet zijn de oude Flora- en faunawet, de Natuurbeschermingswet en de Boswet samengegaan.

In de Wnb zijn deze onderdelen terug te vinden in hoofdstuk 2 Gebiedsbescherming, hoofdstuk 3 Soortenbescherming en hoofdstuk 4 Houtopstanden.

De Wet natuurbescherming bevat een algemene zorgplicht voor alle in het wild levende dieren en planten. Daarnaast voorziet de wet in strikte verboden die gelden voor aangewezen beschermde inheemse diersoorten, waaronder alle van nature in Nederland voorkomende soorten vogels.

De wet werkt volgens het 'nee-tenzij' principe ten aanzien van beschermde inheemse soorten: schadelijke handelingen zijn verboden, tenzij er een uitzondering voor is gemaakt.

De provincie is sinds de ingangsdatum van de Wnb vanaf 1 januari 2017 verantwoordelijk voor het beleidsveld natuur en heeft te maken gekregen met extra taken, bevoegdheden en verplichtingen.

Deze handreiking gaat specifiek in op onze provinciale bevoegdheid om ontheffingen van de verbodsbepalingen te verlenen voor soortenbescherming.

De bevoegdheden voor schadebestrijding, jacht en faunabeheer maken geen onderdeel uit van deze handreiking.

Op een aantal onderdelen hebben wij beleid en regels vastgesteld voor soortenbescherming. Deze zijn vastgelegd in de Beleidsregel Natuur Overijssel resp. Hoofdstuk 7 van de Omgevingsverordening Overijssel. Daar waar dat aan de orde is, zal worden verwezen naar deze specifieke Overijsselse regels.

1.2 Leeswijzer

In hoofdstuk 2 beschrijven wij de verbodsbepalingen uit de Wet natuurbescherming.

In hoofdstuk 6 passeren een aantal centrale begrippen voor de ontheffingverlening de revue. Hier geven wij onder andere aan wat we verstaan onder begrippen als nest-, voortplantings- en rustplaatsen, ecologische functionaliteit en populatie.

In de hoofdstukken 4 en 5 worden de wettelijke en provinciale vrijstellingen resp. de gedragscodes beschreven.

In hoofdstuk 6 staat de ontheffingverlening centraal. Hier wordt ingegaan op wanneer een ontheffing moet worden aangevraagd, aan welke voorwaarden de ontheffing moet voldoen en hoe wij hier invulling aan geven.

In hoofdstuk 7 lichten wij de eisen voor een aanvraag voor een ontheffing toe. Hier wordt ook aangegeven welke typen onderzoek er in welke situaties worden vereist.

In de hoofdstukken 8 tot en met 11 behandelen wij onderwerpen waarvoor specifieke eisen gelden. Dat zijn achtereenvolgens: Tijdelijke Natuur (hoofdstuk 8), Jaarrond beschermde nesten (hoofdstuk 9), Kleine marterachtigen en egel (hoofdstuk 10) en Evenementen en vuurwerk (hoofdstuk 11).

In hoofdstuk 12 vindt u informatie over het (opstellen van) een soortenmanagementplan voor een gebiedsontheffing en de mogelijkheden voor gemeenten om dit instrument in te zetten voor na-isolatie van bestaande woningen.

Hoofdstuk 2 Verbodsbepalingen Wet natuurbescherming

2.1 Algemeen

In de Wet natuurbescherming worden in het wild levende dier- en plantsoorten beschermd via verschillende bepalingen. Het gaat onder meer om soorten die in Nederland, maar ook in Europa in hun voortbestaan worden bedreigd.

De Wet natuurbescherming heeft voor soorten drie verschillende beschermingsregimes:

- Vogels (paragraaf 3.1 Wnb):
Het gaat hier om alle inheemse vogels in hun natuurlijk verspreidingsgebied. Ze zijn beschermd via de Vogelrichtlijn. In Nederland gaat het om alle soorten die als broedvogel, standvogel, wintergast, dwaalgast of doortrekker aanwezig kunnen zijn.
- Dieren en planten (paragraaf 3.2 Wnb):
Het gaat hier om alle inheemse dieren en planten. Ze zijn beschermd via de Habitatrichtlijn en de verdragen van Bern en Bonn.
- Andere (nationale) soorten (paragraaf 3.3 Wnb):
Het gaat hier om soorten die niet onder de reikwijdte van de Vogel- of Habitatrichtlijn vallen. Deze soorten zijn wel nationaal beschermd.

Per beschermingsregime is bepaald welke verboden er gelden en onder welke voorwaarden ontheffing, vergunning of vrijstelling kan worden verleend door het bevoegd gezag.

De bepalingen zijn gericht op de bescherming van individuele planten en dieren. Bij de beoordeling van effecten van de ingreep op beschermde soorten wordt gekeken naar de gevolgen voor de instandhouding van de populatie van de betrokken soort. Deze bepalingen zijn samengevat in onderstaande tabel.

2.2 Verboden per beschermingsregime

Wettelijke bepalingen

Verboden	Beschermingsregime soorten Vogelrichtlijn § 3.1 Wnb)	Beschermingsregime Soorten Habitatrichtlijn § 3.2 Wnb	Beschermingsregime andere soorten § 3.3 Wnb
Doden en vangen	Art 3.1 lid 1 Het is verboden in het wild levende vogels te doden of te vangen	Art 3.5 lid 1 Het is verboden soorten in hun natuurlijke verspreidingsgebied opzettelijk te doden of te vangen	Art 3.10 lid 1a Het is verboden soorten opzettelijk te doden of te vangen
Vernielen en beschadigen nest- en rustplaatsen	Art 3.1 lid 2 Het is verboden opzettelijk nesten, rustplaatsen en eieren van vogels te vernielen of te beschadigen, of nesten van vogels weg te nemen	Art 3.5 lid 4 Het is verboden de voortplantingsplaatsen of rustplaatsen van dieren te beschadigen of te vernielen	Art 3.10 lid 1b Het is verboden de vaste voortplantings-plaatsen of rustplaatsen van dieren (Bijlage A) opzettelijk te beschadigen of te vernielen
Verbod opzettelijk storen	Art 3.1 lid 4 en 5 Het is verboden vogels opzettelijk te storen, tenzij de storing niet van wezenlijke invloed is op de staat van instandhouding van de desbetreffende vogelsoort	Art 3.5 lid 2 Het is verboden dieren opzettelijk te verstoren	Niet van toepassing
Wezenlijke invloed	Art 3.1 lid 4 Het is verboden vogels opzettelijk te storen, tenzij de storing niet van wezenlijke invloed is op de staat van instandhouding van de desbetreffende vogelsoort	Niet van toepassing	Niet van toepassing
Verbod Planten plukken, vernielen, etc.	Niet van toepassing	Art 3.5 lid 5 Het is verboden planten-soorten in hun natuurlijke verspreidingsgebied opzettelijk te plukken en te verzamelen, af te snijden, te ontwortelen of te vernielen	Art 3.5 lid 5 Het is verboden planten-soorten in hun natuurlijke verspreidingsgebied opzettelijk te plukken en te verzamelen, af te snijden, te ontwortelen of te vernielen

Tabel 2.1 Verboden per beschermingsregime

2.3 Opzet. Wanneer is er sprake van opzet?

In een aantal verbodsbepalingen is het opzetvereiste toegevoegd.

Dat wil zeggen dat als een soort "per toeval" bijvoorbeeld wordt gedood, er geen sprake is van het overtreden van een verbodsbepaling.

Van voorwaardelijke opzet is sprake als iemand een handeling verricht en daarbij bewust de aanmerkelijke kans aanvaardt dat zijn gedragingen schadelijke gevolgen hebben voor een dier of een plant (Memorie van Toelichting bij Wnb). Er is sprake van een opzettelijke handeling wanneer iemand zich er bewust van zou moeten zijn dat zijn handelingen of werkzaamheden kunnen leiden tot het overtreden van verbodsbepalingen.

Het Europese Hof van Justitie heeft bevestigd dat handelingen die worden verricht in het kader van normaal gebruik van de bodem voor landbouw-, bosbouw- en visserijdoeleinden ook vallen onder de reikwijdte van het opzetvereiste in de verbodsbepalingen van artikel 5 van de Vogelrichtlijn. Dit betekent dat het opzetvereiste ook van toepassing is bij normaal gebruik voor bijvoorbeeld landbouwdoeleinden. De landbouwer zal dus rekening moeten houden met vogels bij normaal gebruik. Indien bij normaal gebruik vogels worden geschaad, dan zijn ontheffingen of vrijstellingen aan de orde en zal er getoetst moeten worden aan de ontheffings- of vrijstellingsvoorwaarden.

2.4 Werkingssfeer: in welke situaties is de wet van toepassing?

De soortenbescherming binnen de Wet natuurbescherming is van toepassing wanneer beschermde soorten worden aangetast door een bepaalde handeling of activiteit. Daarbij kan het gaan om terugkerende werkzaamheden, zoals regulier beheer en onderhoud of gebruik, maar ook om eenmalige werkzaamheden zoals ruimtelijke ontwikkeling en inrichting. Ook als het niet gaat om werkzaamheden, maar om bijvoorbeeld evenementen, educatie en onderzoek kunnen beschermde soorten worden aangetast. Beschermde soorten komen niet alleen in natuurgebieden voor, maar ook in de bebouwde kom of in een recreatiegebied. Beschermde soorten kunnen niet alleen geschaad worden door grootschalige projecten, zoals de aanleg van een nieuwe snelweg of stadsuitbreiding. Ook kleine projecten kunnen schadelijk zijn, zoals het uitvoeren van een dakrenovatie van een woning. Er zijn daarom veel situaties denkbaar waarbij de wet van toepassing kan zijn.

Er kan pas goed antwoord gegeven worden op de vraag wanneer de wet van toepassing is als bekend is wat de gevolgen van een bepaalde handeling of activiteit kunnen zijn op de aanwezige natuurwaarden. Een onderzoek kan daarom noodzakelijk zijn. De zorgplicht geeft namelijk aan dat degene die een bepaalde activiteit of handeling, die gevolgen voor natuurwaarden zou kunnen hebben, wil verrichten zich daaraan voorafgaand op de hoogte stelt van de aanwezige natuurwaarden, de kwetsbaarheid ervan en de mogelijke gevolgen voor natuurwaarden van zijn handelen. Zo nodig wordt een deskundige geraadpleegd. Als duidelijk is geworden dat beschermde soorten aanwezig zijn binnen het plangebied van de activiteit of handeling, kan bepaald worden of verbodsbepalingen worden overtreden.

Vrijstellingen en gedragscodes kunnen van belang zijn voor de vraag of er sprake is van een overtreding voor een verbodsbepaling. Vrijstellingen zijn 'regels' voor welke een uitzondering gemaakt wordt op de verbodsbepaling, en gedragscodes vormen voorwaarden waarvoor ook een uitzondering geldt.

Bij de vraag of er sprake is van mogelijk overtreden van verbodsbepalingen zijn ook vrijstellingen en gedragscodes van belang (zie volgende hoofdstukken).

Hoofdstuk 3 Toe te passen begrippen en definities

Voor het beoordelen of er een ontheffing nodig is, is een aantal begrippen en definities belangrijk. Deze begrippen en definities worden in dit hoofdstuk nader toegelicht.

3.1 Nestplaatsen vogels

Nestplaatsen zoals nesten, holen, etc. van vogels worden strikt beschermd, omdat ze cruciaal zijn voor de levenscyclus van dieren en zijn vitale onderdelen van de hele habitat van een soort.

De bescherming van nesten voor vogels is gebaseerd op de Vogelrichtlijn.

De bescherming van rustplaatsen vloeit echter niet voort uit de Vogelrichtlijn, maar is nodig ter uitvoering van artikel 6 van het Verdrag van Bern. Het gaat hier om een noodzakelijke aanvulling op de Vogelrichtlijn.

Zo beschermt het Verdrag van Bern, anders dan de Vogelrichtlijn, niet alleen nesten van vogels maar ook hun rustplaatsen tegen vernieling of beschadiging.

Evenwel is deze nuancering voor de bescherming van rustplaatsen 'an sich' niet relevant. Op grond van de Wet natuurbescherming worden rustplaatsen beschermd!

Een nest is een plek waar een diersoort paart, nestelt, broedt en de jongen grootbrengt tot ze groot genoeg zijn om deze plek te verlaten.

In de biologie omvat dit plekken die nodig zijn voor:

1. Balts¹
2. Paring
3. Nestconstructie of selectie van een legplaats
4. Een plaats die wordt gebruikt voor het leggen van eieren en zorg voor jongen
5. Een plaats voor de ontwikkeling van eieren en uitbroeden van eieren
6. Nestplek of plek om jongen voort te brengen, of wanneer deze in gebruik zijn door jongen/nakomelingen op die plek

Een nestplaats moet voorzien in alle vereisten die nodig zijn voor een specifieke soort om succesvol te broeden. Het doel is het veiligstellen van de ecologische functionaliteit.

De meeste vogelsoorten maken elk broedseizoen een nieuwe nestplaats of zijn in staat zijn om een nieuw nestplaats te maken. Deze nestplaatsen (nesten, holen, etc.) vallen alleen onder de verbodsbepaling zo lang ze gebruikt worden voor de balts, paren, broeden en jongen groot te brengen.

Het seizoen is hierbij niet relevant. het feitelijk gebruik van het nest is bepalend. Indien de soort nest-indicerend gedrag vertoont, zoals het baltsgedrag en het aanslepen van nestmateriaal tot het moment dat de jongen uitvliegen, is het niet toegestaan het nest te verwijderen of de broedlocatie ongeschikt te maken. Dit is namelijk onderdeel van het broeden.

Een beperkt aantal vogels bewoont de nestplaats permanent of keert elk jaar terug naar dezelfde nestplaats.

¹ Niet alle vogels baltsen op de plek, waar ze uiteindelijk hun nest gaan bouwen. De baltsplek valt alleen onder de nestbescherming als deze plek samenvalt met de nestplaats. Dat is soortafhankelijk.

Verblijfplaatsen van deze laatste vogelsoorten zijn jaarrond beschermd. Wij hebben hiervoor een lijst met vogelsoorten vastgesteld met jaarrond beschermde nesten. In hoofdstuk 10 wordt hier dieper op ingegaan.

Bij vogels is het voor de beoordeling van de activiteit of handeling van belang of er sprake is van vernieling/beschadiging (artikel 3.1, lid 2 Wnb) of verstoring (artikel 3.1, leden 4 en 5 Wnb).

In artikel 3.1 vijfde lid Wnb is namelijk bepaald dat het opzettelijk storen van vogels alleen verboden is als dat wezenlijk invloed heeft op de staat van instandhouding. Voor het beantwoorden van de vraag of sprake is van een opzettelijke storing van wezenlijke invloed spelen factoren als de omvang van de populatie, de omvang en kwaliteit van de functionele leefomgeving en alternatieve nestlocaties een belangrijke rol spelen. Zie hiervoor ook paragraaf 5.4.

3.2 Voortplantings- en rustplaatsen Habitatrichtlijnsoorten en andere soorten

De termen voortplantingsplaats en rustplaats zijn een directe vertaling vanuit de Habitatrichtlijn.

Onder de voortplantings- of rustplaats vallen hollen, burchten en nesten en andere locaties die een bestendig gebruik kennen. Hiertoe behoren ook locaties die jaar in jaar uit voor een deel van het jaar in gebruik kunnen zijn. De voortplantingsplaats of rustplaats is van belang voor het goed kunnen functioneren van een bepaalde individu of groep. Dergelijke plekken zijn daarom jaarrond beschermd.

De voortplantingsplaats is de plek waar de voortplanting plaatsvindt. Onder voortplantingsplaats wordt verstaande plek die nodig is voor de paring en voor de geboorte en het grootbrengen van het nageslacht, alsook de nabijheid van de voortplantingsplaats indien het nageslacht afhankelijk is van die plekken².

De rustplaats is de plaats die een dier (of een groep dieren) nodig heeft wanneer deze niet actief is. Rustplaatsen die regelmatig gebruikt worden moeten beschermd worden, ook al maakt de betreffende soort er op dat moment geen gebruik van³. Rustplaatsen zijn plekken die een bepaalde soort nodig heeft voor onder andere de thermoregulatie (onder andere reptielen), het rusten, slapen of herstellen en voor het vluchten. Ook overwinteringsplekken vallen onder de rustplaats.

Voortplantings- en rustplaatsen zijn ook beschermd op de momenten dat ze niet gebruikt worden, indien met grote mate van zekerheid verwacht kan worden dat de betreffende soort terugkeert naar deze rustplaats⁴. Indien de rustplaats zeer incidenteel wordt gebruikt, wordt deze plek niet gekwalificeerd als rustplaats.

Voor diersoorten die in een groter gebied activiteiten ontplooiën, moet de definitie van rustplaats worden beperkt tot een plaats die duidelijk is afgebakend.

Sommige soorten gebruiken een netwerk van verblijfplaatsen. Bij soorten die een seizoensverplaatsing kennen geldt dat alle onderdelen die periodiek gebruikt worden in de

² Guidance document on the strict protection of animal species of Community interest under the Habitats Directive 92/43/EEC, EU, Brussel p. 57-58

³ Guidance document on the strict protection of animal species of Community interest under the Habitats Directive 92/43/EEC, EU, Brussel, p. 59

⁴ Uitspraken van het Hof van Justitie van de Europese Unie 02-07-2020, ECLI:EU:C:2020:517, C-477/19 (JM 2020/105) en 11-06-2020, ECLI:EU:C:2020:458, C-88/19 (JM2020/106).

trekroute, ook tot de voortplantingsplaats of rustplaats gerekend kunnen worden. Dit voor zover deze van belang zijn voor het goed functioneren van de voortplantings- of rustplaats,

Broedplekken, winterverblijven, tussenstations - ook al worden ze op het moment van de activiteit of handeling niet gebruikt - vallen dus onder de term voortplantings- of rustplaats. Zo kan een bepaalde soort gedurende een jaar meerdere plekken bewonen die elk slechts een deel van het jaar bewoond zijn, maar wel het gehele jaar onder beschermd worden.

De voortplantings- of rustplaats dient in de tijd gezien altijd hetzelfde verblijf te betreffen: een vast verblijf. Belangrijk is dat het verblijf in functie moet zijn. Dat wil zeggen dat het nog in gebruik moet zijn voor het betreffende doel: voortplanting, rusten of verblijven. Dat gebruik hoeft niet continu te zijn, maar kan zich ook beperken tot een bepaalde periode in het jaar (broedseizoen, trekperiode, overwintering e.d.).

De duur van de periode dat een verblijf vast en in functie is, verschilt per soort. Sommige soorten bewonen het gehele jaar door hetzelfde verblijf, andere soorten verplaatsen zich over kleinere of grotere afstanden in de loop van het jaar om daarna weer op exact dezelfde plek terug te keren voor het groot brengen van jongen en weer andere soorten kiezen jaarlijks een geheel nieuwe plek voor het verblijf. In de loop van een jaar kan een bepaalde soort dus meerdere verblijven hebben. Elk van deze verblijven kan door een ingreep verstoord, beschadigd of vernietigd worden, ook al bevinden zich op het moment van de ingreep geen individuen van die soort in dat verblijf.

Of er al dan niet sprake is van een voortplantings- of rustplaats of een netwerk en het effect van de activiteit of handeling daarop zal aan de hand van ecologisch onderzoek moeten worden vastgesteld. Immers het gebruik is sterk soortafhankelijk en -specifiek.

De ecologische functionaliteit van de rustplaats zal ook nadrukkelijk moeten worden betrokken bij de beoordeling.

Het voorgaande is ook van toepassing op de 'andere' (nationale) soorten, die op grond van artikel 3.10 Wnb beschermd zijn.

3.3 Ecologische functionaliteit

De wettelijke bepalingen over vernielen of beschadigen hebben tot doel om de ecologische functionaliteit van nesten, voortplantingsplaatsen en rustplaatsen te verzekeren. Het gaat niet uitsluitend om de bescherming van de verblijfplaats zelf. Met ecologische functionaliteit wordt bedoeld dat deze plaatsen een diersoort alle elementen moeten blijven bieden die nodig zijn om succesvol te kunnen voortplanten en/of rusten.

Op grond van jurisprudentie en het 'Guidance document'⁵ worden foerageergebieden en vaste vliegroutes niet tot vaste rust- en verblijfplaatsen gerekend, tenzij deze als zodanig samenvallen met een vaste rust- en verblijfplaats. Dit wordt verder uitgewerkt in jurisprudentie, namelijk dat het verbod wordt overtreden, indien de vaste rust- en verblijfplaatsen niet samenvallen met het foerageergebied, maar door de aantasting van het foerageergebied de ecologische functionaliteit van de buiten het plangebied gelegen vaste rust- en verblijfplaatsen zodanig verstoord worden, dat de betreffende soort deze plaatsen om die reden zal verlaten of aannemelijk is dat die zal worden verlaten.

De ecologische functionaliteit van broed-, voortplantings- en rustplaatsen moet gewaarborgd zijn. Dit betekent dat deze plaatsen een diersoort alle elementen moet blijven bieden die nodig zijn om succesvol te kunnen broeden en/of rusten.

De ecologische functionaliteit mag op geen enkel moment, ook niet tijdelijk, in het geding komen.

⁵ Guidance document on the strict protection of animal species of Community interest under the Habitats Directive 92/43/EEC, EU, Brussel, 2007

In het Guidance document wordt geadviseerd om voor diersoorten die in een groter gebied activiteiten ontplooiën, de definitie van rustplaats te beperken tot een plaats die duidelijk is afgebakend. Bij de bepaling hiervan is de reikwijdte van een soort (groot of klein territorium) dus van groot belang. Als een soort namelijk niet een andere rustplaats kan bereiken, dan valt deze in principe weg bij een ander alternatief. Dit is dus ook belangrijk aspect bij de bepaling van de ecologische functionaliteit van een rustplaats.

De ecologische functionaliteit wordt aangetast als de verstoring ertoe leidt dat de dieren hun nest-, voortplantings- of rustplaats permanent gaan verlaten of mijden. Kortom: Het gaat erom of de nest-, voortplantings- of rustplaatsen door vernieling of beschadiging van het nest zelf, dan wel door de achteruitgang van de kwaliteit van het foerageer- of ander leefgebied, permanent worden verlaten of vermeden.

3.4 Niet-fysieke aantasting van nest, voortplantings- en rustplaatsen

Vernielen of beschadigen kan onder omstandigheden ook worden veroorzaakt door niet-fysieke aantasting, bijvoorbeeld door ernstige licht- of geluidverstoring. De Habitatrichtlijn bepaalt in artikel 12 eerste lid, aanhef en onder d) dat de lidstaten maatregelen nemen om "deterioration or destruction" te verbieden.

In het Guidance document voor de Habitatrichtlijn is 'beschadiging' gedefinieerd als 'fysieke achteruitgang': *"Deterioration can be defined as physical degradation affecting a breeding site or resting place. In contrast to destruction, such degradation might also occur slowly and gradually reduce the functionality of the site or place. If it is possible to establish a clear cause-effect relationship between one or more human-induced activities and the deterioration of a breeding site or resting place, Article 12(1)(d) applies."*

Kortom, als de ecologisch functionele leefomgeving verslechtert dan kan er tevens sprake zijn van aantasting van de nest-, voortplantings- of rustplaats.

Te denken valt bijvoorbeeld aan een lamp die continu op de vliegopening van een vleermuisverblijfplaats wordt gericht. Er is dan sprake van een directe relatie tussen de handeling/activiteit en het gevolg, de aantasting van de voortplantings- of rustplaats. Ook kan het gaan om een niet fysieke aantasting van de essentieel leefgebied behorend bij een verblijfplaats, bijvoorbeeld het door licht en/of geluid onbruikbaar worden van essentieel foerageergebied.

Over niet-fysieke aantasting is (nog) geen jurisprudentie.

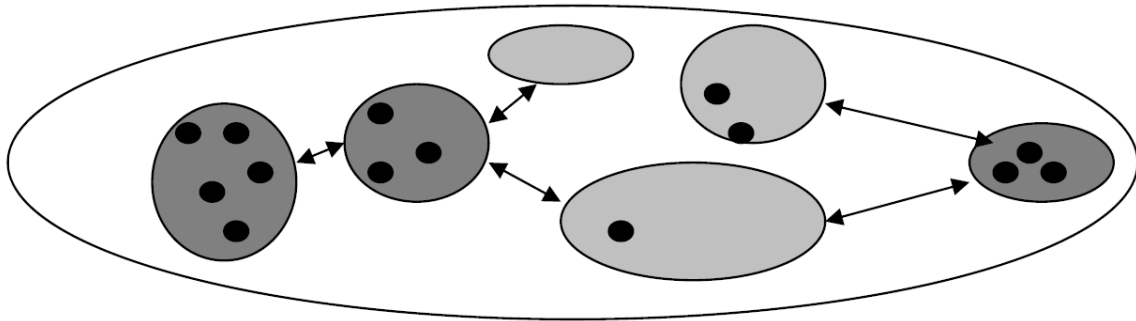
3.5 Populatie

Een populatie is een groep van individuen behorende tot dezelfde soort. Hoe groot die groep moet zijn om te voorkomen dat deze een groot risico loopt om uit te sterven, bijvoorbeeld door een te grote mate van isolatie of door gebrek aan genenwisseling, is afhankelijk van de soort. Bij de afweging of een ontheffing voor het overtreden van een verbodsbepaling kan worden verleend en/of compenserende maatregelen noodzakelijk zijn, wordt onder andere bekeken of de gunstige staat van instandhouding van de soort of populatie niet in het geding is. In dit kader is het de vraag wat een populatie is, over welk gebied die populatie onderzocht moet worden en wat het effect van de ingreep is op die populatie.

In cultuurlandschappen zoals het Nederlands landschap vormen de meeste soorten een netwerkpopulatie en is een netwerk van veelal kleine leefgebieden nodig waartussen onderlinge uitwisseling van individuen mogelijk is. Belangrijk voor het functioneren van een netwerkpopulatie zijn:

- het totale oppervlakte van de afzonderlijke leefgebieden;

- de kwaliteit van de leefgebieden;
- de (kwaliteit van de) verbindingen tussen de leefgebieden;
- de verdeling van de leefgebieden in het landschap.

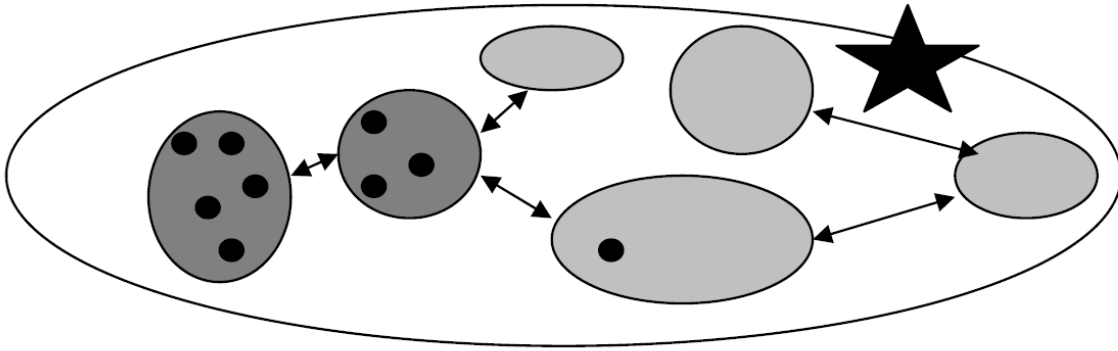
Figuur 3.1 meerdere soortenpaartjes (zwarte stippen) vormen samen een netwerkpopulatie; gebieden van goede kwaliteit (donkergrijs) herbergen meer paartjes per hectare dan gebieden van matige of slechte kwaliteit (lichtgrijs). Het tussenliggende landschap voorziet in goede ecologische verbindingswegen voor de soort.

Activiteiten of werkzaamheden kunnen op verschillende onderdelen van het netwerk effect hebben:

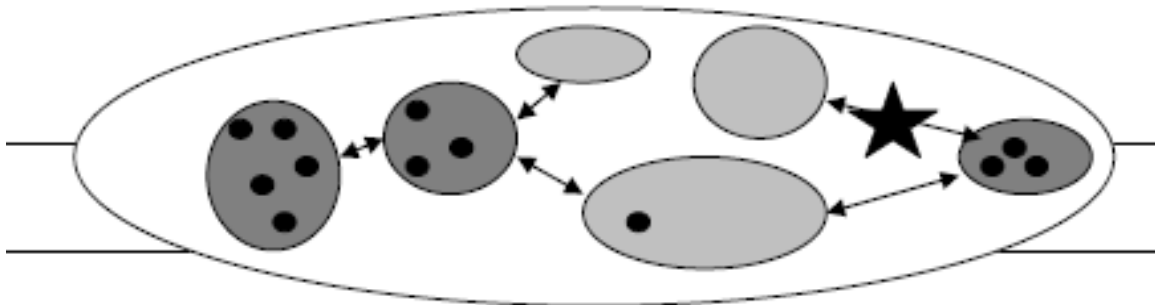
- verlies aan oppervlakte van leefgebied (volledig of deels);
- verlies aan kwaliteit van een leefgebied (door geluid, vervuiling, verdroging, menselijke aanwezigheid, licht enzovoort);
- verlies aan ecologische verbindingswegen in van het tussenliggende landschap (door barrières door infrastructuur of nieuwe gebruiksvormen, het verdwijnen van de landschappelijke dooradering, versnippering);
- te grote afstand tussen leefgebieden (isolatie).

Bij het bepalen van de effecten van activiteiten of werkzaamheden op de gunstige staat van instandhouding van een bepaalde soort of populatie, dient in de meeste gevallen deze netwerkbenadering toegepast te worden. Het gaat dan uitsluitend om het netwerk dat binnen Nederland aanwezig is. Voor elke ingreep, voor elke soort of populatie en voor elk gebied blijft de uiteindelijke uitwerking maatwerk, maar er kunnen wel enkele richtingen worden aangegeven:

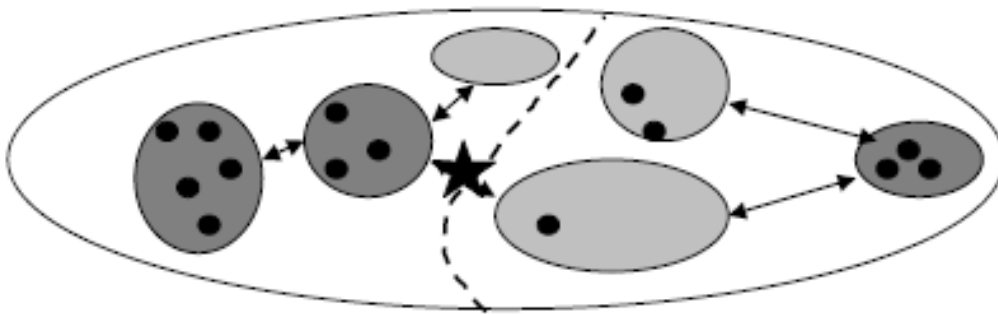
- een effect kan zich over grote afstand manifesteren;
- kleine projecten of werkzaamheden kunnen grote gevolgen hebben, terwijl grote projecten of werkzaamheden kleine gevolgen kunnen hebben: dat is afhankelijk van het type handeling, de aanwezige soorten en het betreffende gebied;
- zelfde type projecten of werkzaamheden kunnen op de ene plek geen gevolgen hebben en op de andere plek wel;
- er kan cumulatie van effecten optreden door activiteiten en handelingen van andere partijen;
- een effect kan tijdelijk zijn maar ook permanent.

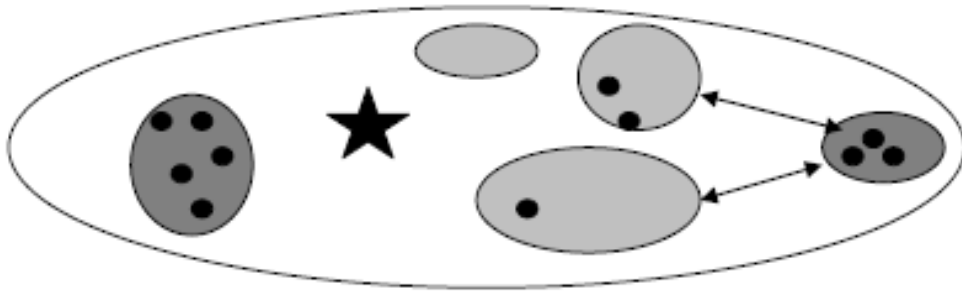
Figuur 3.2: een ingreep (ster in de figuur) veroorzaakt een kwaliteitsverlies van enkele leefgebieden waardoor deze niet meer geschikt zijn om jongen groot te brengen: de gunstige staat van instandhouding van de netwerkpopulatie als geheel gaat achteruit.

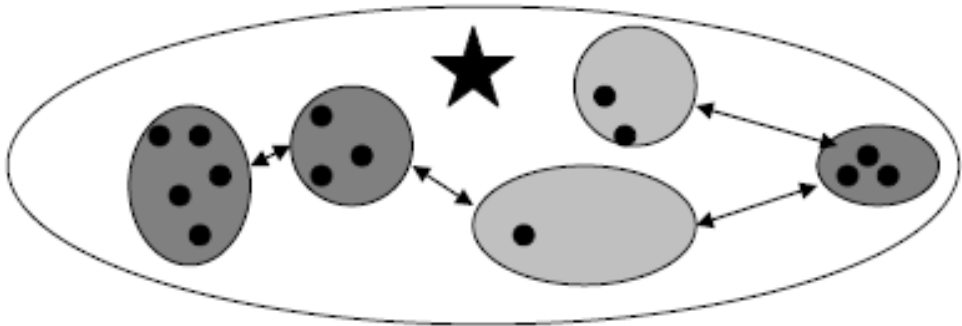
Figuur 3.3: een ingreep veroorzaakt de isolatie van één leefgebied; het resterende netwerk van leefgebieden blijft geschikt om de populatie te herbergen. De ingreep heeft geen invloed op de gunstige staat van instandhouding.

Figuur 3.4: een ingreep veroorzaakt de vernietiging van één essentiële verbinding; er blijven twee netwerken van leefgebieden over (gescheiden door de stippellijn), die beide te klein en daardoor niet meer geschikt zijn om een gezonde metapopulatie in stand te houden. De gunstige staat van instandhouding is niet gewaarborgd.

Figuur 3.5: een ingreep veroorzaakt de vernietiging van één van de belangrijke leefgebieden binnen het netwerk. Hierdoor ontstaan twee deelnetwerken die niet meer levensvatbaar zijn: de gunstige staat van instandhouding is niet gewaarborgd.

Figuur 3.6: een ingreep veroorzaakt de vernietiging van één van de marginaal geschikte deelgebieden, maar heeft belangrijk effect op het netwerk als geheel. De gunstige staat van is niet in het geding.

Tot zover was sprake van deelpopulaties die samen een netwerkpopulatie vormen. Er kan echter ook sprake zijn van geïsoleerde populaties, die geen netwerk vormen met andere deelpopulaties.

Dat kan een natuurlijke situatie zijn, maar dat kan ook een gevolg zijn van een eerder ingezette versnippering van het landschap. Van sommige soorten komt in Nederland slechts een enkele geïsoleerde populatie voor. Van andere soorten komen zowel netwerkpopulaties als geïsoleerde populaties voor. In het geval van een geïsoleerde populatie kan de gunstige staat van instandhouding niet worden gerelateerd aan een netwerk, maar dient deze te worden gerelateerd aan de betreffende geïsoleerde populatie. Een geïsoleerde populatie die niet in een gunstige staat van instandhouding verkeert, kan mogelijk weer in een gunstige staat worden gebracht door een verbinding met (een) andere populatie(s) tot stand te brengen of te herstellen.

3.6 Mitigatie en compensatie

Mitigatie

Een activiteit mag niet leiden tot een verslechtering van de staat van instandhouding, is dat wel het geval dan kan er geen ontheffing verleend worden.

Door het treffen van goede maatregelen (mitigatie) kan worden voorkomen dat een project een negatief effect heeft op de staat van instandhouding.

Mitigerende maatregelen dienen een positief effect te hebben op de soort. Het positieve effect van mitigatie geeft in evenredige mate ruimte voor het negatieve effect. De kwaliteit en kwantiteit van de mitigerende maatregel dient dus minimaal dezelfde kwaliteit en kwantiteit te hebben als hetgeen verloren gaat. Dit betekent dat het moet gaan om mitigerende maatregelen die bewezen effectief zijn. Deze effectiviteit kan worden aangetoond door bijvoorbeeld onderzoek of eerder succesvolle toepassing in vergelijkbare situaties.

Als de maatregelen die worden getroffen met zekerheid overtreding van een of meerdere verbodsbepalingen voorkomen, hoeft voor de betreffende soort geen ontheffing te worden aangevraagd. Het gaat hier om vooraf te treffen maatregelen die garanderen dat de negatieve effecten (op basis van een effectenanalyse) teniet worden gedaan en dat er geen overtreding van de verbodsbepaling plaats vindt.

Voorbeelden van mitigerende maatregelen zijn, die voorkomen dat verbodsbepalingen worden overtreden:

- Het doden van soorten kan voorkomen worden door ze voortijdig weg te vangen en dezelfde dag in een geschikt leefgebied terug te zetten. Ook door het werken buiten kwetsbare periode kan overtreding van verbodsbepalingen voorkomen worden. Verder is het voortijdig ongeschikt maken van een terrein soms een toepasbare maatregel. Dit zijn maatregelen in het kader van zorgvuldig handelen
- Storen/verstoren: als werkzaamheden worden uitgevoerd buiten de kwetsbare perioden, buiten de periode dat ze jongen grootbrengen, buiten de winterslaap, buiten de trek en buiten de voortplantingsperiode, dan is er mogelijk geen sprake van het storen van vogels (met een wezenlijk effect) of het verstoren van dieren.
- Vangen van soorten: Soorten worden weggevangen om te voorkomen dat ze slachtoffer worden tijdens de werkzaamheden. Ze worden niet uit de natuur gehaald, maar elders teruggeplaatst. Als ze dezelfde dag elders worden teruggeplaatst is het verbod op het vangen niet aan de orde.

Voor de beoordeling van de vraag of door het treffen van mitigerende maatregelen er al dan geen ontheffing nodig is, kunt u het beste contact opnemen met medewerkers van de provincie. Zij kunnen samen met u beoordelen of de maatregelen effectief zijn en of er nog een ontheffing nodig is.

Compensatie

Compenserende maatregelen zijn maatregelen die de aangerichte schade compenseren of ongedaan maken. Artikel 16 van de Habitatrichtlijn noemt deze maatregelen niet. Er bestaat dan ook als zodanig geen verplichting tot het nemen ervan. Deze maatregelen kunnen echter wel bijdragen aan de noodzakelijke onderbouwing van een door een lidstaat toegestane afwijking, van de verboden in het licht van de vereisten dat er geen andere bevredigende oplossing bestaat en dat de afwijking geen afbreuk doet aan het streven de populaties van de betrokken soort in hun natuurlijke verspreidingsgebied in een gunstige staat van instandhouding te laten voortbestaan (Memorie van Toelichting bij de Wnb).

Compenserende maatregelen kunnen niet voorkomen dat er een ontheffing moet worden aangevraagd. Compensatie kan plaatsvinden binnen of buiten het projectgebied om een andere (deel)populatie te versterken. De gunstige staat van instandhouding van de soort als geheel komt dan niet in het geding. Let wel op dat deze staat van instandhouding beoordeeld moet worden op landelijk, regionaal of lokaal niveau. Dit hangt samen met de mate van bescherming van de soort en de ecologie van de betreffende soort. Zie hiervoor paragraaf 3.6.

3.7 Ecologisch deskundige

Aanwezige beschermde dieren en planten geen schade ondervinden door de uitvoering van activiteiten of handelingen. Een ecologisch deskundige helpt na te gaan of dit zo is. Hij/zij

bepaalt ook hoe eventuele schade wordt voorkomen. Is er een ontheffing nodig, dan helpt de ecologisch deskundige met de aanvraag.

Onder een ecologisch deskundige verstaan we een persoon die in een bepaalde situatie en voor specifieke soorten gevraagd wordt te adviseren en/of begeleiden, aantoonbare ervaring en kennis heeft op het gebied van soort specifieke ecologie. Hij/zij voldoet aan één of meer van deze punten:

- hij/zij heeft een relevante afgeronde hbo- of universitaire opleiding, met als zwaartepunt (Nederlandse) ecologie;
- hij/zij heeft een afgeronde mbo-opleiding, met als zwaartepunt Wet natuurbescherming, soortenherkenning en zorgvuldig handelen ten opzichte van die soorten;
- hij/zij is werkzaam voor een ecologisch adviesbureau, zoals een bureau dat is aangesloten bij het Netwerk Groene Bureaus;
- hij/zij zet zich aantoonbaar actief in op het gebied van de soortenbescherming en is werkzaam of aangesloten bij de volgende Nederlandse organisaties: Zoogdierverseniging, RAVON, Stichting Das en Boom, Vogelbescherming Nederland, Vlinderstichting, Natuurhistorisch Genootschap, KNNV, NJN, IVN, EIS Nederland, FLORON, SOVON, STONE, Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten, De Landschappen en Stichting Beheer Natuur en Landelijk gebied;
- hij/zij zet zich aantoonbaar actief in op het gebied van de monitoring en/of bescherming.

3.8 Kennisdocumenten

Er zijn kennisdocumenten opgesteld voor een aantal soorten⁶ die bij de uitvoering van handelingen of activiteiten vaak in het geding komen. De kennisdocumenten zijn beschikbaar via de website van B12⁷. In paragraaf 4.2 van onze Beleidsregels Natuur Overijssel 2017 hebben wij aangegeven dat voor ecologische onderbouwingen in het kader van soortenbescherming op grond van de Wet natuurbescherming gebruik gemaakt kan worden van de kennisdocumenten soorten. Het Kennisdocument is een leidraad. De ecologische inzichten kunnen in het specifieke geval anders zijn. Voor een ecologische onderbouwing geldt dat dit gebaseerd moet zijn op de nieuwste wetenschappelijke inzichten. Dat is niet gebonden aan het Kennisdocument. Afwijkingen van het kennisdocument zijn mogelijk met een degelijke motivering.

⁶ Bever, buizerd, das, gewone dwergvleermuis, gewone grootoorvleermuis, gierzwaluw, grote modderkruiper, heikikker, huismus, kamsalamander, kerkuil, levendbarende hagedis, noordse woelmuis, poelkikker, roek, rosse vleermuis, rugstreeppad, ruige dwergvleermuis, steenuil, watervleermuis en zandhagedis.

⁷ <https://www.BIJ12.nl/onderwerpen/natuur-en-landschap/kennisdocumenten-soorten-ontheffingen-wet-natuurbescherming/>

Hoofdstuk 4 Vrijstellingen verbodsbepalingen Wet natuurbescherming

In de Wet natuurbescherming zelf zijn een aantal vrijstellingen op de verbodsbepalingen geregeld (artikelen 3.3, lid 7, 3.8, lid 7 en 3.10, lid 3 Wnb).

Het gaat hier om de volgende **wettelijke** vrijstellingen voor:

- handelingen in het kader van Natura 2000, ter uitvoering van een instandhoudingsdoelstelling of een passende maatregel die nodig is voor de instandhoudingsdoelstellingen van het Natura 2000-gebied.
- handelingen die onderdeel zijn van een beheerplan voor een Natura 2000-gebied of een programma in het kader van een programmatische aanpak. Bij de totstandkoming van het beheerplan of het programma moeten de betreffende handelingen zijn getoetst aan de criteria voor afwijking van de beschermingsregimes. Het bestuursorgaan dat het beheerplan of programma heeft vastgesteld, moet hetzelfde zijn als het bestuursorgaan dat bevoegd is voor het verlenen van de ontheffing of moet zijn vastgesteld in overeenstemming met het bevoegde gezag voor het verlenen van ontheffingen. Op dit moment is er uitsluitend een programmatische aanpak voor Natura 2000.
- de bosmuis, de huisspitsmuis en de veldmuis: de verboden *Opzettelijk doden en vangen* en *Opzettelijk beschadigen en vernielen van voortplantingsplaatsen en rustplaatsen* (artikel 3.10, lid 3 Wnb) zijn voor deze dieren niet van toepassing, voor zover deze dieren zich in of op gebouwen of daarbij behorende erven of roerende zaken bevinden.

Voor beschermde soorten waarvan de staat van instandhouding goed is, en waarbij er op voorhand geen sprake is van een potentiële aantasting van de staat van instandhouding van de populatie, hebben Provinciale Staten voor regelmatig voorkomende ingrepen een vrijstelling verleend. Deze **provinciale** vrijstellingen zijn geregeld in artikel 7.4.1, eerste lid van de Omgevingsverordening Overijssel en opgenomen in Bijlage 9a van deze verordening

Het betreft een vrijstelling voor het *opzettelijk vangen* van genoemde soorten (artikel 7.4.1 van de Omgevingsverordening Overijssel). De vrijstelling mag uitsluitend gebruikt worden in het belang van ruimtelijke ontwikkelingen en bestendig beheer en onderhoud.

Deze vrijstellingslijst is per 1 december 2019 aangepast. Vijf soorten (bunzing, hermelijn, wezel, egel en ondergrondse woelmuis) zijn van de vrijstellingslijst gehaald, omdat de staat van instandhouding van de marterachtigen en egel onvoldoende vaststaat. De vrijstelling voor de ondergrondse woelmuis is vervallen, omdat deze soort niet voorkomt in Overijssel.

De soorten die op de lijst blijven staan, mogen met gebruikmaking van de vrijstelling (onder voorwaarden) worden gevangen.

Hoofdstuk 5 Gedragscodes

Zoals in het vorige hoofdstuk is beschreven kan de minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit op grond van artikel 3.31 Wnb gedragscodes goedkeuren. Indien gewerkt kan worden met een dergelijke gedragscode, kan een vrijstelling gelden van de verbodsartikelen.

In een gedragscode staan gedragsregels die beschrijven op welke manier schade aan beschermde dieren of planten zo veel mogelijk wordt voorkomen bij het uitvoeren van activiteiten.

Een gedragscode biedt via algemene voorschriften vooraf duidelijkheid aan uitvoerders.

Gedragscodes moeten in ieder geval voldoende concreet zijn, waarborgen dat er zorgvuldig wordt gehandeld en dat de werkzaamheden waarop de gedragscode betrekking heeft geen wezenlijke invloed hebben op beschermde soorten.

Een gedragscode kan van toepassing zijn op handelingen in het kader van:

- a) bestendig beheer of onderhoud aan vaarwegen, watergangen, waterkeringen, waterstaatswerken, oevers, vliegvelden, wegen, spoorwegen of bermen, of in het kader van natuurbeheer;
- b) bestendig beheer of onderhoud in de landbouw of de bosbouw;
- c) bestendig gebruik, of
- d) ruimtelijke ontwikkeling of inrichting.

De minister heeft in de afgelopen jaren een aantal gedragscodes goedgekeurd. Meer informatie hierover kunt u vinden op de website van de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland.⁸ Indien aantoonbaar gewerkt wordt volgens een goedgekeurde gedragscode is een ontheffing niet meer nodig. Aantoonbaar werken volgens een gedragscode houdt in dat er moet worden voldaan aan alle verplichtingen en voorwaarden, zoals die zijn opgenomen in de betreffende gedragscode én het goedkeuringsbesluit.

Indien er wordt afgeweken van de gedragscode of er komen beschermde soorten voor die niet zijn voorzien in de gedragscode, is een ontheffing nodig.

Gedragscodes zijn algemeen geldend voor de periode, genoemd in het goedkeuringsbesluit. Als in het goedkeuringsbesluit geen restricties in de toepasbaarheid zijn opgenomen mag elke organisatie hier gebruik van maken. Het moet wel gaan om dezelfde handelingen als in de gebruikte gedragscode. Ook moet er sprake zijn van hetzelfde wettelijk belang waarop de gedragscode is goedgekeurd. Zo kan een gemeente meestal gebruik maken van een gedragscode die door een andere gemeente is opgesteld binnen de periode waarvoor de goedkeuring geldt. Het is dus niet nodig om voor dezelfde handelingen telkens min of meer gelijklopende gedragscodes ter goedkeuring voor te leggen (Memorie van Toelichting bij Wnb).

Indien een organisatie (zoals een waterschap, gemeente, provincie, bouwbedrijf etc.) gebruik wil maken van een goedgekeurde gedragscode, moet deze gedragscode aantoonbaar in haar organisatie zijn geïmplementeerd. Tevens moet worden voldaan aan alle genoemde voorwaarden in zowel het goedkeuringsbesluit als de betreffende gedragscode.

Voor ecologische adviesbureaus betekent dit dat zij bij projecten alleen uit mogen gaan van een gedragscode als de opdrachtgever zich aantoonbaar heeft geconformeerd aan een gedragscode en alle verplichtingen die daaruit voortvloeien.

⁸<https://mijn.rvo.nl/overzicht-gedragscodes>

Hoofdstuk 6 Ontheffingen verbodsbepalingen Wet natuurbescherming

6.1 Algemeen

Voor activiteiten of handelingen is een ontheffing van één of meer verbodsbepalingen nodig als:

- Er geen maatregelen mogelijk zijn om het overtreden van de verbodsbepalingen te voorkomen;
- Er geen wettelijke vrijstelling of provinciale vrijstelling (hoofdstuk 4) of gedragscode (hoofdstuk 5) van toepassing is.

De belangrijkste voorwaarden voor het verkrijgen van een ontheffing zijn:

- de effecten kunnen niet worden voorkomen door een andere oplossing te kiezen of uw activiteiten aan te passen (geen andere bevredigende oplossing);
- de activiteiten hebben geen invloed op het voortbestaan van de populatie(s) van een of meerdere soorten;
- en de activiteiten vinden plaats in het kader van een wettelijk belang (zie paragraaf 5.3).

Per beschermingsregime zijn er kleine verschillen en nuanceringen in deze voorwaarden. Hieronder is dit schematisch weergegeven.

	Vogels (Wnb 3.3)	Habitatrichtlijnsoorten (Wnb 3.8)	Andere beschermde soorten (Wnb 3.10)
Voorwaarden	• Geen andere oplossing • geen verslechtering staat van instandhouding • Nodig in belang van:	• Geen andere oplossing • Geen afbreuk aan gunstige staat van instandhouding • Nodig in belang van:	• Geen andere oplossing • Geen afbreuk aan gunstige staat van instandhouding • Nodig in belang van:
Belang	Volksgezondheid of de openbare veiligheid	Volksgezondheid of de openbare veiligheid	Volksgezondheid of de openbare veiligheid
Belang		Andere dwingende redenen van groot openbaar belang	Andere dwingende redenen van groot openbaar belang
Belang	Veiligheid van het luchtverkeer		
Belang	Ter voorkoming van belangrijke schade aan gewassen, vee, bossen, visserij of wateren	Ter voorkoming van ernstige schade aan gewassen, veehouderijen, bossen, visgronden, wateren of andere vormen van eigendom	Ter voorkoming van ernstige schade aan gewassen, veehouderijen, bossen, visgronden, wateren of andere vormen van eigendom

Belang	Bescherming van flora en fauna	Bescherming van de wilde flora en fauna, of voor de instandhouding van natuurlijke habitats	Bescherming van de wilde flora en fauna, of voor de instandhouding van natuurlijke habitats
Belang	Onderzoek of onderwijs, het uitzetten of herinvoeren van soorten, of voor daarmee samenhangende teelt	Onderzoek en onderwijs, repopulatie of herintroductie	Onderzoek en onderwijs, repopulatie of herintroductie
Belang	Om het vangen, het onder zich hebben of elke andere wijze van verstandig gebruik van bepaalde vogels in kleine hoeveelheden selectief en onder strikt gecontroleerde omstandigheden toe te staan	Om het onder strikt gecontroleerde omstandigheden mogelijk te maken op selectieve wijze en binnen bepaalde grenzen een beperkt aantal - bij de ontheffing of vrijstelling vastgesteld - van bepaalde dieren van de aangewezen soort te vangen of onder zich te hebben, onderscheidenlijk een beperkt aantal - bij de ontheffing of vrijstelling vastgesteld - van bepaalde planten van de aangewezen soort te plukken of onder zich te hebben;	Om het onder strikt gecontroleerde omstandigheden mogelijk te maken op selectieve wijze en binnen bepaalde grenzen een beperkt aantal - bij de ontheffing of vrijstelling vastgesteld - van bepaalde dieren van de aangewezen soort te vangen of onder zich te hebben, onderscheidenlijk een beperkt aantal - bij de ontheffing of vrijstelling vastgesteld - van bepaalde planten van de aangewezen soort te plukken of onder zich te hebben;
Belang			Ruimtelijke inrichting
Belang			Voorkoming van schade of overlast, met in begrip van schade aan sportvelden, schietterreinen, industrie-terreinen, kazernes of begraafplaatsen
Belang			Schade of overlast van dieren door veroorzaakte schade of door draagkracht van het gebied
Belang			Onnodig lijden van zieke of gebrekkige dieren
Belang			Bestendig beheer of onderhoud
Belang			Algemeen belang
Belang			Bestendig gebruik

Tabel 6.1 Overzicht beschermingsregimes Wet natuurbescherming

6.2 Alternatieven/ geen andere bevredigende oplossing

Om de strikte bescherming van soorten te verzekeren, moeten alternatieven worden beoordeeld in relatie tot de verbodsbepalingen. Dit moet worden onderbouwd met objectief verifieerbare factoren, zoals wetenschappelijke en technische feiten.

Met de termen 'andere bevredigende oplossing' en 'alternatieven afweging' wordt in de praktijk hetzelfde bedoeld. Aangevoerd moet worden dat er geen andere bevredigende oplossing voor de voorgenomen activiteiten of werkzaamheden is welke geen of duidelijk minder negatieve effecten heeft op de soort. Als er wel een andere bevredigende oplossing is die minder negatieve effecten oplevert voor een dergelijke soort, moet dit alternatief worden uitgevoerd.

Het alternatievenonderzoek dient zowel gericht te zijn op de locatieafweging als op de inrichtings- en uitvoeringsalternatieven. Hierbij gemaakte afwegingen moeten gedegen worden onderbouwd. Afwegingen op basis van financiële haalbaarheid of (bestuurlijke) wenselijkheid zijn niet automatisch voldoende. Wel geldt het proportionaliteitsprincipe. Indien de effecten zeer beperkt, tijdelijk en/of zelfs positief van aard zijn, zal deze voorwaarde minder motivatie vragen. Bij grootschalige werkzaamheden en/of grote effecten waarbij de staat van instandhouding van een lokale of landelijke populatie van soorten in het geding is, zullen de mogelijkheden van andere bevredigende oplossingen uitgebreider moeten worden bestudeerd.

6.3 Wettelijke belangen

Voor het verkrijgen van een ontheffing is vereist, dat er met de uitvoering van het project een (wettelijk) belang gediend moet worden.

Voor de drie beschermingsregimes zijn deze belangen deels gelijk en deels verschillen ze. Zo zijn er bij de 'andere' (nationale) soorten (artikel 3.10 Wnb) meer belangen waarvoor een ontheffing verleend kan worden.

Zie voor een totaaloverzicht van de wettelijke belangen het schema in paragraaf 6.1.

De initiatiefnemer moet bij de aanvraag onderbouwen welk (wettelijk) belang op het project van toepassing is. Hierbij moet ook goed gemotiveerd worden waarom het project zwaarder weegt dan de beschermingsdoelstellingen uit de wet. Het is belangrijk om daarbij onderscheid te maken tussen de verschillende beschermingsregimes.

Een project kan meerdere belangen dienen, bijvoorbeeld in het kader van het belang ter bescherming van flora en fauna in combinatie met het belang ruimtelijke ingrepen en ontwikkelingen.

6.4 Toetsingskader staat van instandhouding

Een belangrijke voorwaarde voor het verkrijgen van een ontheffing is dat het project of de handeling geen verslechtering van de staat van instandhouding (vogels) tot gevolg mag hebben, dan wel dat geen afbreuk wordt gedaan aan het streven de populaties van de betrokken soort in hun natuurlijke verspreidingsgebied in een gunstige staat van instandhouding te laten voortbestaan (habitatrichtlijn- en "andere" soorten).

Hoewel in de drie beschermingsregimes de formulering iets verschilt, is de wijze waarop we hiermee omgaan hetzelfde.

Belangrijke parameters voor de bepaling van de staat van instandhouding zijn:

- verspreidingsgebied;
- populatie;
- leefgebied (oppervlakte van habitat, geschiktheid van habitat voor soorten, structuur en functies van habitats); en
- toekomstperspectief.

De staat van instandhouding van een soort wordt als 'gunstig' beschouwd wanneer:

- 'uit populatie dynamische gegevens blijkt dat de betrokken soort nog steeds een levensvatbare component is van de natuurlijke habitat waarin deze voorkomt; en
 - dat vermoedelijk op lange termijn zal blijven; en
 - het natuurlijk verspreidingsgebied van die soort niet kleiner wordt of binnen afzienbare tijd lijkt te zullen worden; en
 - er een voldoende grote habitat bestaat en waarschijnlijk zal blijven bestaan om de populaties van die soort op lange termijn in stand te houden'
- (artikel 1.1, lid 1 Wnb).

Wanneer niet aan deze criteria wordt voldaan, is sprake van een ongunstige staat van instandhouding.

Het is maatwerk om te bepalen of het project geen negatief effect heeft op de gunstige staat van instandhouding van de beschermde soort(en).

De initiatiefnemer moet hiervoor onderzoeken hoe (de populaties van) de soorten het betreffende gebied gebruiken, of er sprake is van populaties die deel uitmaken van een netwerk of dat er sprake is van geïsoleerde populaties en hoe de regionale en landelijke trend van de soorten is. Daarnaast moet bekend zijn welke effecten de voorgenomen activiteiten en werkzaamheden hebben op de kwaliteit en de oppervlakte van het leefgebied van (de populaties van) de soorten. Hulpmiddelen hiervoor zijn de Soortendatabase en de Effectenindicator⁹, de kennisdocumenten soorten¹⁰, de website van Sovon¹¹, site van compendium voor de leefomgeving, verspreidingsatlas, etc.

In zijn algemeenheid geldt: hoe zeldzamer/standvastiger de soort is, hoe meer moeite gedaan moet worden om de staat van instandhouding te waarborgen. Ook geldt hoe groter het negatieve effect is, hoe meer maatregelen getroffen zouden moeten worden.

Cumulatie

Bij het bepalen of de activiteit of handeling effecten heeft op de staat van instandhouding, zal ook gekeken moeten worden naar eventuele cumulatie.

Cumulatie kan ontstaan wanneer andere activiteiten ook negatieve effecten hebben op dezelfde soort. Ingrepen met negatieve effecten kunnen namelijk een lokaal, regionaal of zelfs landelijk een effect hebben op de (meta)populatie. Om een effect op een populatie in cumulatie te beoordelen, moet dezelfde populatie worden aangehouden als bij het bepalen van de SVI. Bij een landelijke populatie moet dan ook landelijk worden gekeken naar projecten met effecten op de betreffende soort. Cumulatie kan goed in beeld gebracht worden door te bepalen waar de (meta)populaties liggen en hoe groot deze populaties zijn en wanneer duidelijk is welke andere activiteiten en handelingen plaatsvinden

Een activiteit of handeling die zelf geen effect heeft op de staat van instandhouding, maar gezamenlijk met andere activiteiten plaatsvindt of plaats gaat vinden, kan wel cumulerende effecten hebben.

Cumulerende effecten kunnen bijvoorbeeld optreden bij woningbouwrenovatie van wijk X, waarbij negatieve effecten ontstaan op vleermuizen.

Wanneer een andere woningbouwvereniging in wijk Z van dezelfde stad ook woningen wil gaan renoveren of slopen, dan kunnen daar ook negatieve effecten op vleermuizen optreden. Bij de beoordeling of de staat van instandhouding in het geding kan komen, moeten de effecten van beide projecten mee genomen moeten worden. De effecten vinden namelijk plaats binnen dezelfde populatie.

⁹www.minez.nederlandsesoorten.nl

¹⁰<https://www.BIJ12.nl/onderwerpen/natuur-en-landschap/kennisdocumenten-soorten-ontheffingen-wet-natuurbescherming>

¹¹<https://www.sovon.nl/nl/svi>

Hoofdstuk 7 Algemene indieningsvereisten

Om te kunnen beoordelen of er mogelijk beschermde soorten aanwezig zijn op of in de directe omgeving van de projectlocatie, is een QuickScan nodig. Als daaruit blijkt dat beschermde soorten mogelijk aanwezig zijn, dan kan een ecologisch deskundige weergeven of met preventieve (mitigerende) maatregelen de overtreding van verbodsbepalingen voorkomen kan worden. Als het om het beschadigen of vernietigen van verblijfplaatsen gaat, dan is het nemen van mitigerende maatregelen alleen niet voldoende. In die gevallen is er altijd wel een ontheffing nodig.

Voor de beoordeling van de vraag of door het treffen van mitigerende maatregelen er al dan geen ontheffing nodig is, dient u contact op te nemen met medewerkers van de provincie. Zij kunnen samen met u beoordelen of de maatregelen effectief zijn en of er nog een ontheffing nodig is.

Als een ontheffing nodig is, vragen wij een uitgebreider onderzoek ter onderbouwing van de aanvraag.

Hieronder lichten wij de verschillende typen onderzoek toe. Tevens geven wij de eisen weer, zoals wij die stellen. Deze eisen zijn grotendeels gebaseerd op de Regeling omgevingsrecht (art. 8.2), geldend vanaf 1 januari 2017.

Quickscan soorten is alleen een eerste oriënterend onderzoek

Daaruit kan blijken dat verdere stappen niet nodig zijn. Om die effecten goed in beeld te brengen moet duidelijk zijn wat de activiteiten zijn die worden uitgevoerd. Een QuickScan of oriënterend natuuronderzoek moet de volgende onderdelen bevatten:

- a) een topografische kaart 1: 25.000, waarop de locatie van de handelingen/activiteiten duidelijk staat aangeven;
- b) een beschrijving van het project c.q. de activiteiten die uitgevoerd worden;
- c) een beschrijving van de omgeving waarin de locatie van de handelingen/activiteiten ligt;
- d) resultaten van de bureaustudie. Dat betreft een overzicht van de waargenomen beschermde soorten in en rondom de locatie volgens literatuuronderzoek (websites, verspreidingsatlassen, onderzoeken in dezelfde omgeving, etc.);
- e) beschrijving van het veldbezoek. Het gaat dan om de datum, aantal bezoeken, de weersomstandigheden, aangetroffen verblijfplaatsen of leefgebieden (habitats);
- f) samenvatting van de daadwerkelijk te verwachten soorten c.q. beschermde verblijfplaatsen;
- g) de periode waarin de handelingen/activiteiten gepland zijn;
- h) een beoordeling of de beschreven activiteiten leiden tot overtreding van één of meerdere verbodsbepalingen. Als geen overtreding van verbodsbepalingen worden verwacht dan moet dit goed gemotiveerd worden. Een voorbeeld daarvoor zijn maatregelen, waarmee het overtreden van verbodsbepalingen worden voorkomen, zoals werken buiten het vogelbroedseizoen;
- i) aantonen ecologische deskundigheid om dit oriënterend onderzoek uit te voeren;
- j) eindconclusie: beschrijving welke soorten uit te sluiten zijn, en welke soorten (mogelijk) aanwezig zijn. Op basis daarvan moet volgen welke soorten of soortgroepen nader onderzocht moeten worden volgens geldende onderzoeksprotocollen.

Veldonderzoek uitvoeren volgens onderzoeksprotocol door een ecologisch deskundige

In paragraaf 3.7 hebben wij aangegeven welke eisen wij stellen aan een ecologisch deskundige.

Veldonderzoek ter onderbouwing van een ontheffingsaanvraag moet worden uitgevoerd volgens de geldende onderzoeksprotocollen. Deze zijn o.a. terug te vinden in de kennisdocumenten soorten. Voor vleermuizen geldt het vleermuisprotocol 2017 (gepubliceerd op 13 maart 2017). Afwijken van onderzoeksprotocollen kan als goed gemotiveerd worden waarom een andere onderzoeksopzet net zo goed of beter is.

Houd in uw planning rekening met de tijd die nodig is voor een goed veldonderzoek

Veldonderzoek moet ook altijd worden uitgevoerd in de periode dat verwachte soorten aanwezig kunnen zijn. En in die periode moet u minstens twee keer gaan kijken met een tussenperiode van minimaal 14 dagen. Een goede planning van het project, waarbij u ook rekening houdt met de uitvoering van ecologische onderzoeken, is essentieel. Daarmee voorkomt u frustraties door uitstel van werkzaamheden als een onderzoek niet zorgvuldig genoeg is uitgevoerd.

Informatie bij een aanvraag om een ontheffing

Indien uit de QuickScan is gebleken dat een ontheffing moet worden aangevraagd, dient u bij de aanvraag tot ontheffing de volgende informatie te verstrekken.

- Activiteitenplan, dat bestaat uit de volgende onderdelen en gegevens:
 - a. een beschrijving van de handelingen/activiteiten die uitgevoerd worden;
 - b. een beschrijving van het gebied waarin de locatie van de handelingen/activiteiten ligt;
 - c. een topografische kaart 1: 25.000, met daarop de locatie van de handelingen/activiteiten;
 - d. een beschrijving van de manier waarop de aanvrager de activiteiten wil uitvoeren;
 - e. de periode waarin de handelingen/activiteiten uitgevoerd zullen worden;
 - f. het doel en wettelijk belang van de handelingen/activiteiten die plaatsvinden;
 - g. de planning van de handelingen/activiteiten en de onderbouwing daarvan.
- Ecologische onderzoeksrapport, met daarin de volgende onderdelen en gegevens zijn verwerkt:
 - a. een verantwoording van het onderzoek (volgens onderzoeksprotocollen) dat naar de verspreiding van de beschermde soorten is gedaan;
 - b. een beschrijving van de wijze waarop het veldonderzoek is uitgevoerd;
 - c. een verantwoording als afgeweken wordt van bestaande onderzoeksprotocollen;
 - d. resultaten van het veldonderzoek;
 - e. een beschrijving van de staat van instandhouding en de verspreiding op en nabij het gebied van vogels als bedoeld in artikel 3.1 van de Wet natuurbescherming, dieren en planten van soorten als bedoeld in artikel 3.5, eerste lid van die wet en dieren en planten van soorten als bedoeld in artikel 3.10, eerste lid, onderdeel a) van die wet voor zover deze in en rondom de projectlocatie voorkomen;
 - f. in voorkomend geval een beschrijving van de functies van in dat gebied voorkomende nesten of rustplaatsen voor vogels als bedoeld in artikel 3.1 van de Wet natuurbescherming, voortplantingsplaatsen of rustplaatsen van dieren van soorten als bedoeld in artikel 3.5, eerste lid van die wet of vaste voortplantingsplaatsen of rustplaatsen van dieren van soorten als bedoeld in artikel 3.10, eerste lid, onderdeel a) van die wet en hoe essentieel deze zijn voor de staat van instandhouding van de desbetreffende soorten;
 - g. een beschrijving van de effecten van de voorgenomen handelingen op de staat van instandhouding van de onder e) genoemde soorten, voor dieren mede aan de hand van de onder f) genoemde aanwezige essentiële functies voor die beschermde soorten;

- h. een verantwoording van het onderzoek dat naar de effecten van de voorgenomen handelingen/activiteiten is gedaan;
 - i. een beschrijving van alternatieven met een gemotiveerde toelichting waarom een eventuele andere mogelijke bevredigende oplossing niet is gekozen;
 - j. een beschrijving van de eventuele maatregelen om schade aan de beschermde soort te voorkomen (mitigerende maatregelen);
 - k. een beschrijving van de eventuele maatregelen om onvermijdelijke schade aan de beschermde soort te herstellen (compenserende maatregelen);
 - l. een ingetekende topografische kaart met de locatie van de handelingen/activiteiten, de verspreiding van de beschermde soorten en de locatie van de mitigerende of compenserende maatregelen;
 - m. al naar gelang de handeling gevolgen heeft voor vogels, voor dieren of planten van soorten als bedoeld in artikel 3.5, eerste lid van de Wet natuurbescherming of voor dieren of planten van soorten als bedoeld in artikel 3.10, eerste lid van die wet, een onderbouwing vanwege welk belang de handeling nodig is, genoemd in artikel 3.3, vierde lid, onderdeel b), onderscheidenlijk artikel 3.8, vijfde lid, onderdeel b), onderscheidenlijk artikel 3.10, tweede lid, al dan niet in samenhang met artikel 3.8, vijfde lid, onderdeel b) van die wet;
 - n. lijst met beschermde soorten waarvoor een ontheffing wordt aangevraagd, zowel met de Nederlandse naam als de wetenschappelijke naam;
 - o. voor welke handelingen, bedoeld in artikel 3.1, 3.5 of 3.10 van de Wet natuurbescherming, de ontheffing wordt aangevraagd.
- Kaartmateriaal van de projectlocatie (schaal 1:2.500- 1:25.000).

Bovenstaande onderdelen kunnen integraal in één rapport zijn verwerkt. Neem contact met ons op als onderdelen van de opsomming voor u niet duidelijk zijn.

Hoofdstuk 8 Tijdelijke Natuur

Tijdelijke Natuur is natuur die een initiatiefnemer spontaan, uit zichzelf laat ontstaan, met de wettelijke toestemming om deze op een later tijdstip weer te verwijderen. Dit gebeurt op terreinen waarop de eindbestemming nog niet (geheel) is gerealiseerd.

Een belangrijk kenmerk van Tijdelijke Natuur is dat de flora en fauna die zich gedurende een bepaalde tijd ontwikkelt, na verloop van tijd weer actief wordt verwijderd, omdat de grondeigenaar/initiatiefnemer de eindbestemming gaat realiseren. Op het moment dat de schop de grond in gaat, kan de initiatiefnemer in aanraking komen met natuurwetgeving indien er zich beschermde soorten op het terrein hebben gevestigd.

Voor Tijdelijke natuur zijn de volgende beschermingsregimes relevant: in alle gevallen soortenbescherming ingevolge hoofdstuk 3 van de Wet en mogelijk ook gebiedsbescherming ingevolge hoofdstuk 2 van de Wet.

Soortenbescherming

Voor het onderdeel soortenbescherming is een toestemming nodig vanuit de Wet natuurbescherming. Dit kan via een ontheffing van ons of via de goedgekeurde gedragscode Tijdelijke Natuur.

In beide gevallen moet u vooraf dezelfde informatie overleggen, is het alleen geldig voor de nieuw gevestigde soorten en u zult ook in beide gevallen op het moment dat u de Tijdelijke Natuur wilt opruimen dit moeten melden en dezelfde zorgplicht maatregelen moeten nemen op basis van een inventarisatie van de dan aanwezige beschermde soorten. Voor informatie over het gebruikmaken van de gedragscode verwijzen wij u naar: www.tijdelijkenatuur.nl.

Voor de ontheffing Tijdelijke Natuur hebben wij in titel 4.2 van de Beleidsregel Natuur Overijssel 2017 een beleidsregel opgenomen.

Daarnaast is de algemene zorgplicht van toepassing bij Tijdelijke Natuur. Deze zorgplicht houdt in dat iedereen 'voldoende zorg' in acht neemt voor alle in het wild levende dieren en planten, dus ook niet-beschermde soorten, en hun directe leefomgeving (artikel 1.11 van de Wet). Dit is een algemene verantwoordelijkheid die voor iedereen geldt. Voor Tijdelijke natuur betekent dit bijvoorbeeld dat er niet onnodig dieren en planten worden gedood, wanneer er redelijkerwijs een andere oplossing voor is, bijvoorbeeld het verplaatsen naar een ander gebied.

Toetsing soortenbescherming en Tijdelijke Natuur

De Wet is onder andere bedoeld om kwetsbare soorten te beschermen, zodat het voortbestaan van deze soorten in Nederland niet in gevaar komt. Op de verbodsbepalingen zijn een aantal uitzonderingsmogelijkheden mogelijk. Zo kan er ontheffing worden verleend, indien voldaan wordt aan de volgende drie criteria:

- Er bestaat geen andere bevredigende oplossing:
In terreinen waar Tijdelijke Natuur de ruimte gegeven wordt, kunnen zich (hoog dynamische) biotopen ontwikkelen waar een breed spectrum aan flora en fauna profijt van kan hebben. Dit geldt in het bijzonder voor pionierssoorten, omdat terreinen waar de hiervoor omschreven dynamiek plaats kan vinden, nauwelijks nog voorkomen in Nederland. Ook het inrichten van permanente natuurgebieden biedt hiervoor geen goede oplossing, omdat ook daar successie plaats zal vinden. Derhalve kan vastgesteld worden dat er voor het toepassen van Tijdelijke Natuur geen andere bevredigende oplossing voorhanden is.
- Belang van de ingreep:
Tijdelijke Natuur draagt bij aan de duurzame instandhouding van de inheemse flora en fauna; het biedt mogelijkheden om de verspreiding van soorten te bevorderen. Met name pionierssoorten en vroege soorten die afhankelijk zijn van dynamiek in het landschap zullen profiteren. In een volgend stadium van natuurlijke successie zullen deze soorten vanzelf verdwijnen, en biedt zo ruimte aan andere beschermde soorten.

Tijdelijke Natuur kan daarom een permanente winst zijn. Soorten kunnen zich in het tijdelijke gebied versterken en van daaruit nieuwe terreinen bezetten. Daarom kan vastgesteld worden dat Tijdelijke Natuur dient ter bescherming van flora en fauna, waarmee er een wettelijk belang is op grond waarvan ontheffing kan verleend worden. Een belang dat bovendien volgt uit de Vogelrichtlijn en Habitatrichtlijn.

- Gunstige staat van instandhouding:
Tijdelijke Natuur heeft een positief effect op de Nederlandse en in het bijzonder de Overijsselse flora en fauna. Tijdelijke Natuur heeft dan ook geen negatieve invloed op de gunstige staat van instandhouding van de in Nederland voorkomende beschermde soorten.

Om voor een ontheffing Tijdelijke Natuur in aanmerking te komen moet de initiatiefnemer aan de volgende voorwaarden voldoen:

- de uiteindelijke bestemming van het terrein ligt vast, dan wel de bestemming ervan is duidelijk;
- die bestemming is nog niet gerealiseerd;
- die bestemming in de regel niet natuur is;
- er spontane (of op beperkte schaal geleide) natuurontwikkeling plaats vindt tussen het moment dat (vooraf) ontheffing is verleend voor het ruimen van de beschermde soorten die zich mogelijk in het gebied zullen vestigen en het moment van daadwerkelijke realisatie van de uiteindelijke bestemming;
- de natuur minimaal één jaar de tijd krijgt om zich te ontwikkelen; en
- aan noodzakelijke compensatievoorwaarden is voldaan of juridisch afdoende vastgelegd is hoe dat zal gebeuren.

Bij de aanvraag ontheffing Tijdelijke Natuur moet de initiatiefnemer in ieder geval de volgende gegevens verstrekken:

- een deugdelijke inventarisatie van de reeds in het gebied voorkomende beschermde soorten;
- een garantie, dat aanvrager aan alle wettelijke verplichtingen betreffende die reeds aanwezige beschermde soorten zal voldoen, alsmede de concrete invulling hiervan inzichtelijk maakt.

De ontheffing heeft een looptijd van maximaal 10 jaar en kan op aanvraag worden verlengd met nog eens 10 jaar.

Wij verbinden aan de ontheffing Tijdelijke Natuur in ieder geval de volgende voorwaarden:

- De realisatie van de uiteindelijke bestemming van het terrein en het ongedaan maken van de Tijdelijke Natuur, waarvoor een ontheffing Tijdelijke Natuur is verleend, dient op zorgvuldige wijze plaats te vinden, zodanig dat schade aan planten en dieren redelijkerwijs zoveel mogelijk wordt voorkomen of tot een minimum wordt beperkt.
- Het ongedaan maken van de Tijdelijke Natuur vindt plaats onder begeleiding van een deskundig ecooloog op gebied van de soorten die zijn aangetroffen.

Gebiedsbescherming

Tijdelijke natuurontwikkeling op een terrein dat in (de nabijheid van) een Natura 2000-gebied) ligt, kan effect hebben op de natuurwaarden in dat beschermde natuurgebied (externe werking). Indien dit effect negatief kan zijn, is een vergunning in het kader van de gebiedsbescherming nodig. Hiervoor kunt u contact met ons opnemen.

In titel 4.2 van de Beleidsregel Natuur Overijssel 2017 zijn alle voorwaarden en eisen voor een ontheffing Tijdelijke Natuur opgenomen.

Hoofdstuk 9 Jaarrond beschermde nesten

In paragraaf 3.1 van deze handreiking is de algemene beschrijving van een nest(plaats) gegeven. Het is een plek waar een diersoort paart, nestelt, broedt en de jongen grootbrengt tot ze groot genoeg zijn om deze plek te verlaten.

De meeste vogelsoorten maken elk broedseizoen een nieuw nest of zijn in staat om een nieuwe nestplaats te maken. Deze nestplaatsen (nesten, holen, etc.) vallen alleen onder de verbodsbepaling zo lang deze gebruikt worden voor de balts, paren, broeden en jongen groot te brengen.

Het seizoen is hierbij niet relevant. Het feitelijk gebruik van het nest is bepalend. Indien de soort nest-indicerend gedrag vertoont, zoals het baltsgedrag en het aanslepen van nestmateriaal tot het moment dat de jongen uitvliegen, is het niet toegestaan het nest te verwijderen of de broedlocatie ongeschikt te maken. Dit is namelijk onderdeel van het broeden.

Een beperkt aantal vogels bewoont de nestplaats permanent (gebruikt dit ook als rustplaats) of keert elk jaar terug naar dezelfde nestplaats. Verblijfplaatsen van deze vogelsoorten zijn jaarrond beschermd.

Onder invloed van jurisprudentie heeft de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO) in 2009 lijsten opgesteld van de vogelsoorten, waarvan het nest jaarrond beschermd moet worden resp. vogelsoorten met jaarrond beschermd functioneel leefgebied.

Wij hebben deze lijsten van jaarrond beschermde nesten van vogels en vogels met jaarrond beschermd functioneel leefgebied in 2017 beleidsarm overgenomen voor de Overijsselse ontheffing verlening.

Inmiddels is gebleken dat de landelijke lijsten die werden gehanteerd niet volledig op onze provincie zijn toegespitst. Daarom hebben wij deze lijsten aangepast. Deze nieuwe lijsten zijn tot stand gekomen aan de hand van de meest recente trends en aantallen broedvogels in Nederland en in Overijssel. Vervolgens is beoordeeld of de soorten in de juiste categorie waren ingedeeld om de soort aan te merken als soort met vast nest resp. soort met jaarrond beschermd functioneel leefgebied.

Wij hebben 2 lijsten vastgesteld, namelijk:

1. Lijst Vogelsoorten met jaarrond beschermde nesten Overijssel.
2. Lijst vogelsoorten met jaarrond beschermd functioneel leefgebied Overijssel.

De nesten van soorten c.q. het functioneel leefgebied van de op deze lijsten opgenomen soorten is beschermd.

Deze lijsten en de werking daarvan hebben wij opgenomen in titel 4.3 van de Beleidsregel Natuur Overijssel 2017.

De gewijzigde lijsten gaan gelden voor nieuwe aanvragen die vanaf 1 september 2019 worden ingediend. Aanvragen die vóór die datum zijn ingediend, worden nog op basis van de 'oude' lijsten (RVO-lijsten) behandeld.

Bescherming nesten algemeen

In artikel 4.3.1, lid 1 van deze beleidsregel is geregeld dat nesten van vogels beschermd zijn in de periode vanaf balts en nestbouw, in de periode dat de vogel broedt en het nest nodig heeft om jongen groot te brengen en de periode van verzorging van vlieg vlugge jongen (algemene lijn).

Vogelsoorten met jaarrond beschermde nesten Overijssel

Voor de soorten die zijn opgenomen op de Lijst Vogelsoorten met jaarrond beschermde nesten Overijssel (bijlage 4.1 van de Beleidsregel Natuur Overijssel 2017) mag het nest of nestplaats buiten het broedseizoen niet worden vernield, beschadigd of worden weggenomen (artikel 4.3.1, lid 2 Beleidsregel Natuur Overijssel 2017).

Het betreft:

- Vogelsoorten met nesten die ook buiten het broedseizoen in gebruik zijn als vast rust- of verblijfplaats (*steenuil*).
- Vogels die in kolonies broeden die elk broedseizoen op dezelfde plaats broeden en daarin zeer honkvast zijn of afhankelijk van bebouwing of biotoop (*gierzwaluw, huismus, huiszwaluw en roek*).
- Vogelsoorten, geen koloniebroeders, die elk broedseizoen op dezelfde plaats broeden en die daarin zeer honkvast zijn of afhankelijk van bebouwing. De (fysieke) voorwaarden voor de nestplaats zijn vaak zeer specifiek en limitatief beschikbaar (*boerenzwaluw, bosuil, grote gele kwikstaart, kerkuil, oehoe, ooievaar, slechtvalk, zwarte specht*).
- Vogelsoorten die jaar in jaar uit gebruik maken van hetzelfde nest en niet of nauwelijks in staat zijn een nest te bouwen (*boomvalk, buizerd, havik, raaf, ransuil, sperwer, torenvalk, wespendif, zeearend, zwarte wouw*).

In bijlage 9.3 is een beschrijving van broedhabitat, nest en nestplaats van deze soorten opgenomen.

Vogelsoorten met jaarrond beschermd functioneel leefgebied Overijssel

Voor de soorten die zijn opgenomen op de Lijst Vogelsoorten met jaarrond beschermd functioneel leefgebied is de algemene lijn van bescherming van nesten ook niet van toepassing. De bescherming van deze nesten is geregeld in artikel 4.3.1, lid 3 van de Beleidsregel Natuur Overijssel 2017.

Het gaat om soorten die vaak terugkeren naar de plek waar zij het jaar ervoor hebben gebroed of de directe omgeving daarvan. Deze soorten beschikken echter wel over voldoende flexibiliteit om, als de broedplaats verloren is gegaan, zich elders te vestigen.

Ze zijn op deze lijst geplaatst vanwege bijvoorbeeld de slechte staat van instandhouding waarin ze verkeren. Het zijn ook soorten die specifieke eisen stellen aan hun nestplaats en bijbehorend functioneel leefgebied, waardoor binnen de reikwijdte van de soort slechts beperkte alternatieve nestgelegenheden aanwezig zijn.

Het gaat om de volgende soorten:

blauwe reiger, bonte vliegenvanger, boomklever, boomkruiper, draaihals, gekraagde roodstaart, glanskop, grauwe vliegenvanger, groene specht, grote bonte specht, grutto, ijsvogel, kleine bonte specht, kortsnavelboomkruiper, middelste bonte specht, oeverzwaluw, ringmus, spreeuw, tapuit, tureluur, veldleeuwerik, wulp, zomertortel, zwarte mees en de zwarte roodstaart.

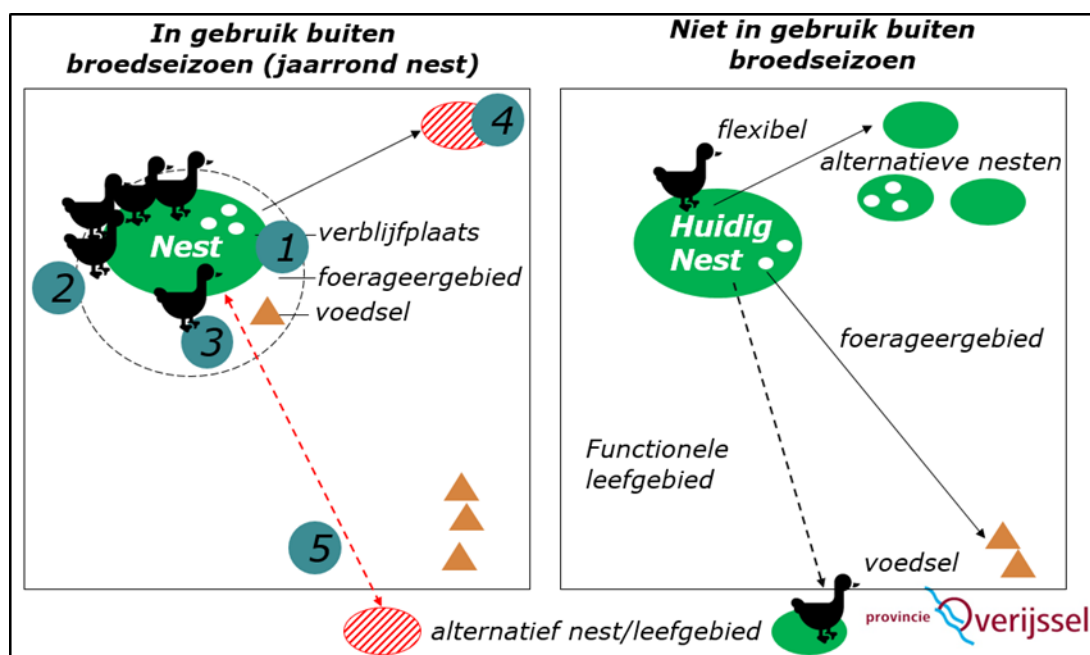
Voor deze soorten moet een omgevingsscan wordt uitgevoerd. Deze omgevingsscan moet duidelijkheid geven over de feitelijke ecologische omstandigheden van de betreffende vogelsoorten ter plaatse.

Als uit de omgevingsscan blijkt dat er geen zwaarwegende feiten en/of ecologische omstandigheden voor de betreffende soort op die locatie aan de orde zijn, hebben deze nesten alleen bescherming in de periode van balts/nestbouw, broedperiode en verzorging vlieg vlugge jongen.

Met andere woorden: in het broedseizoen zijn de nesten beschermd. Buiten het broedseizoen zijn de nesten/nestgebieden van deze vogelsoorten beschermd als er onvoldoende alternatieve nestmogelijkheden zijn.

Hierbij speelt de flexibiliteit van de betreffende soort een rol: is de soort zelf in staat een nieuwe nestplaats te vinden? Accepteert een soort kunstmatige nestgelegenheden? Hoe flexibeler de soort, hoe minder zware maatregelen nodig zijn.

Schematisch kunnen de verschillende categorieën vogelsoorten met een jaarrond nestbescherming dan wel functioneel leefgebied als volgt worden weergegeven.

Figuur 9.1 Schematische weergave jaarrond beschermde nesten

Aanvullende informatie voor ontheffingverlening

Wanneer u een activiteit of handeling wilt uitvoeren op een locatie waar mogelijk jaarrond beschermde nesten aanwezig zijn of soorten voorkomen met een jaarrond beschermd functioneel leefgebied, vragen wij hiervoor een onderbouwing.

Aan de hand van de antwoorden op de volgende zeven vragen toetsen wij of voor de activiteit of handeling een ontheffing kan worden verleend.

- Beschrijf de activiteit of handeling en geef daarbij de aard en omvang aan.
- Welke vogelsoorten met jaarrond beschermde nesten (bijlage 4.1: Lijst Vogelsoorten met jaarrond beschermde nesten Overijssel) komen als broedvogel voor binnen de invloedssfeer van de activiteit of handeling?
- Welke vogelsoorten met een onderzoek plicht (bijlage 4.2: Lijst Vogelsoorten met jaarrond beschermd functioneel leefgebied) zijn aanwezig als broedvogel binnen de invloedssfeer van de activiteit of ingreep?
- Wat zijn de effecten van de activiteit of ingreep op de jaarrond beschermde nesten die onder vraag 2 benoemd zijn?
- Wat is de staat van instandhouding (omgevingsscan) van de vogelsoorten met onderzoek plicht (bijlage 4.2) die onder vraag 3 benoemd zijn (informatie is ook bij provincie op te vragen, via een vooroverleg)?
- Welke mitigerende maatregelen zullen (vooraf) plaatsvinden als onderdeel van de activiteit of handeling?
- Beschrijf per aanwezige vogelsoort (bijlage 4.1 en 4.2) duidelijk op welke wijze voor de aanwezige vogelsoorten (bijlage 4.1 en 4.2) (mitigerende) maatregelen genomen worden om mogelijke negatieve effecten op de jaarrond beschermde soorten (bijlage 4.1) te voorkomen en om te zorgen dat de gunstige staat van instandhouding van de soorten met onderzoekplicht (bijlage 4.2) niet in geding komt.

Afwijken van de lijst vogelsoorten met jaarrond beschermde nesten is mogelijk

In specifieke gevallen kan op basis van een gedegen ecologische onderbouwing worden afgeweken van de lijst Vogelsoorten met jaarrond beschermde nesten.

Bij de ecologische onderbouwing voor een afwijking van de lijst met jaarrond beschermde nesten is –mede gelet op jurisprudentie- het volgende van belang:

- Meerjarig onderzoek naar gebruik van een specifiek nest en de daarbij behorende functionele leefomgeving door een soort. Er is zekerheid nodig dat een nest al meerdere jaren niet meer in gebruik is dan wel dat er gebruik wordt gemaakt van alternatieve nestgelegenheid voordat een 'vaste' nestgelegenheid wordt verwijderd. In z'n algemeenheid geldt dat onderzoek gedurende drie jaren moet hebben plaatsgevonden.
- Uit een ecologische onderbouwing –aan de hand van het specifieke gedrag van de betreffende vogelsoort en de eisen die de soort stelt aan nestbouw, nestgebruik en bijbehorend biotoop– moet blijken dat de vogel in het specifieke geval niet ieder jaar naar precies hetzelfde nest terugkeert c.q. ieder jaar zijn eigen nest (op een andere plek) bouwt.

Voor de onderbouwing of een nest in kwestie wel of niet als jaarrond beschermd moet worden aangemerkt, is het niet nodig om in te gaan op de omvang en de kwaliteit van de functionele leefomgeving en eventuele alternatieven voor het nest.

Hoofdstuk 10 Kleine marterachtigen en egel

10.1 Geen provinciale vrijstelling, maar ontheffing

Het is op grond van artikel 3.10 lid 1 Wnb verboden om de bunzing, hermelijn, wezel en egel opzettelijk te doden of te vangen of om de vaste voortplantingsplaatsen of rustplaatsen van deze dieren opzettelijk te beschadigen of te vernielen.

De provincie kan een vrijstelling verlenen van één of meer van deze verboden, mits wordt voldaan aan de voorwaarden gesteld in artikel 3.10 lid 2 jo. artikel 3.8 lid 5 Wnb. In het verleden was er een vrijstelling voor het (onder voorwaarden) doden en vangen van de bunzing, hermelijn, wezel en egel. Voor de in de vrijstelling genoemde activiteiten en (wettelijke) belangen gold geen ontheffingsplicht.

Met ingang van 1 december 2019 is hier verandering in gebracht. De bunzing, hermelijn, wezel en egel zijn van de vrijstellingslijst gehaald, omdat de staat van instandhouding onvoldoende vaststaat. Deze verandering heeft tot gevolg dat een ontheffing nodig is in het geval de verbodsbepalingen uit artikel 3.10 lid 1 Wnb worden overtreden.

Wij hebben ook een brochure 'Soortenbescherming in Overijssel, Bunzing, egel, hermelijn en wezel' opgesteld. Deze brochure en aanvullende informatie kunt u terugvinden op [Wet natuurbescherming - soortenbescherming - Loket provincie Overijssel](#)

In dit hoofdstuk gaan we in op wat nodig is voor een aanvraag. Ook belichten we specifieke kenmerken van deze vier soorten. Het vereiste onderzoek naar het voorkomen van deze soorten wijkt af van de normale procedure (H7 van deze handreiking), namelijk habitatgeschiktheidsonderzoek en zo nodig mitigatie en compensatie. Dit heeft te maken met de illustere levenswijze van deze soorten. Het is bijzonder moeilijk uit te sluiten dat deze soorten voorkomen in geschikt leefgebied.

10.2 Habitatgeschiktheidsonderzoek (fase 1)

Habitatgeschiktheid

In de eerste fase wordt de habitatgeschiktheid van het projectgebied onderzocht. Op basis van het NDFF en een topografische kaart worden alle elementen en mogelijke functies in en rondom het projectgebied voor de soorten in beeld gebracht. De gegevens van de laatste 10 jaar kunnen met behulp van de Nationale Databank Flora en Fauna (NDFF) worden geraadpleegd. De NDFF bevat betrouwbare verspreidingsgegevens (mits er daadwerkelijk onderzoek naar de betreffende soort in die omgeving is uitgevoerd), gebaseerd op gevalideerde waarnemingen. De gegevens geven echter géén uitsluitel of een soort daadwerkelijk niet voorkomt. Deze database geeft uitsluitend waarnemingen weer.

Een analyse van recent kaartmateriaal is van belang om een goed beeld te krijgen van de ruimtelijke situatie en de mogelijke verbindende functie van het terrein. De elementen en mogelijke functies voor de soorten dienen in beeld te worden gebracht in en rondom het plangebied.

In minimaal 1 veldbezoek moet gekeken worden naar de geschiktheid van het terrein voor voortplantingsplaatsen en rustplaatsen. Daarbij wordt gekeken naar aanwezige functies als dekking, schuilplaatsen, nestplaatsen, verbindingsroutes/wildwissel en rustplaatsen.

Op basis van alle gegevens wordt een ecologische functiekaart gemaakt van het terrein, met de voornaamste potentiële functies voor de bunzing, egel, hermelijn en wezel.

De relatie met omliggend terrein moet nadrukkelijk meegenomen worden. Het kan zijn dat het projectterrein zelf niet geschikt is als leefgebied, maar dat het dient als corridor tussen andere leefgebieden.

Door de ecologische functiekaart te combineren met het projectplan komt naar voren welke ecologische functies (van deze soorten) aangetast worden door de voorgenomen ontwikkeling.

Vaste rust- en voortplantingsplaatsen

Verblijfplaatsen

De bunzing, hermelijn en wezel maken in hun territorium gebruik van een aantal rustplaatsen. Deze vaste rustplaatsen bieden bescherming tegen predatoren en kou. Vaak maken ze gebruik van hopen van andere dieren. In de winter gebruiken ze goed geïsoleerde rustplaatsen, hoewel ze geen winterslaap houden.

Voorbeelden van rustplaatsen zijn:

- Dakpanstapels
- Drainagepijpen
- Gaten en holtes
- Hopen
- Holle bomen
- Hooi- en stroballen
- Hooizolders
- Houtstapels
- Kelders
- Mollengangen en -nesten
- Muizen nesten in de grond (vooral wezel)
- Schuurtjes
- Stallen
- Steenstapels, -muurtjes en puinbulten.

Vaste verblijfplaatsen van bunzing, hermelijn en wezel zijn vergelijkbaar, waarbij de wezel in kleine hopen van circa 2,5 cm past, terwijl hopen van circa 8 cm voor de bunzing toegankelijk zijn. De hermelijn zit hier tussenin.

Egels maken in hun rustplaatsen een goed verborgen nest van bladeren, mos of ander materiaal. De rust- en nestplaatsen van egels bevinden zich vaak in:

- Bosranden
- Braamstruwelen
- Dichte hagen
- Houtwallen
- Struikgewassen
- Takkenbossen

Tussen juni en oktober is de kwetsbare periode van de egel. In deze periode worden de jongen geboren.

Voortplantingsplaatsen

Tijdens de paartijd en in de tijd dat de jongen opgroeien leeft de bunzing in familiegroepen. De jongen worden geboren in een hol. Een egel nest voor de jongen ligt op een goed verborgen plek, zoals in een compost-, takken- of puinhoop. Hermelijnen gebruiken een holle boom, een ruimte tussen rotsen of een verlaten hol als nest. De jongen van de wezel worden geboren in een nest gemaakt van bladeren of gras in een hol of spleet. Voortplantingsplaatsen kunnen overeen komen met vaste verblijfplaatsen, zoals hierboven is opgesomd.

Foerageergebieden

Kleine marterachtigen zijn actieve jagers en hebben meerdere jachtgebieden nodig in de directe omgeving van hun verblijfplaatsen. Dichte begroeiing, rommelhoekjes, holtes en kieren vormen jachtgebied, evenals natuurgasland, extensief beweidde percelen, braakliggende terreinen en akkerranden.

- Akkerranden
- Braakliggende terreinen
- Dichte begroeiing
- Extensief beweidde percelen
- Holtes en kieren
- Natuurgasland
- Nesten en holen van prooidieren
- Rommelhoekjes

Dit soort terreinen moeten via verbindingzones bereikbaar zijn vanaf de nest- en verblijfplaats en in voldoende mate binnen het territorium beschikbaar zijn.

De egel struint zijn leefgebied af op zoek naar voedsel, zoals (naakt)slakken en ongewervelde dieren. Daarbij worden braakliggende terreinen, dichte begroeiingen, extensief beweidde percelen, natuurgasland, parken en tuinen bezocht.

Verbindingszones

Voor wezel, hermelijn en bunzing zijn lijnvormige landschapselementen cruciaal als verbindingroute. Voldoende dekking in deze verbindingzones is van essentieel belang. Lanen en bomensingels zonder ondergroei zijn niet geschikt als verbindingzone. Hieronder zijn de landschapselementen die kunnen functioneren als verbindingzones benoemd. Deze elementen dienen ten minste enkele meters breed te zijn en met veilige faunapassages (verharde) wegen te kruisen.

- Houtwallen en houtsingels
- Hagen, heggen en takkenrillen
- Greppels en sloten
- Struwelen en zomen
- Bosranden met mantelzoom
- Ruige oevers van watergangen

Verblijfplaatsen en foerageergebieden moeten met elkaar in verbinding staan door voldoende dekking-gevende lijnvormige landschapselementen.

In bijlage 10.1 hebben wij ecologische informatie over deze 4 soorten opgenomen. Deze kunt u gebruiken bij het vereiste onderzoek.

10.3 Mitigatieplan (fase 2)

Als op basis van de combinatie van de ecologische functiekaart(en) en het projectplan blijkt dat potentiële rustplaatsen en/of voortplantingsplaatsen worden beschadigd of vernield is een ontheffing nodig. Een ecologisch deskundige stelt een mitigatieplan op. Deze moet duidelijkheid geven in de maatregelen die voor de betrokken soorten genomen worden. Dat is nodig om voor het overtreden van de verbodsbepalingen een ontheffing aan te vragen én te verlenen.

De insteek van een mitigatieplan is dat de ecologische functies voor de verwachte soort(en) duurzaam behouden blijven.

Verderop in dit hoofdstuk (par. 10.6 Mogelijke maatregelen) wordt nader ingegaan op mogelijkheden voor mitigatie en compenserende maatregelen die als onderdeel van de activiteit of handeling de bescherming van de vier soorten kan borgen.

10.4 Aanvragen ontheffing (fase 3)

Als het aannemelijk is dat kleine marterachtigen en/of egel gebruik maken van het terrein of aangrenzende terreinen en de vaste voortplantings- of rustplaatsen (zie ook paragraaf 4.1) van deze dieren opzettelijk worden beschadigd of vernield door de geplande werkzaamheden, is een ontheffing nodig voor de beoogde activiteit/handeling. Alleen wanneer er een door de minister goedgekeurde gedragscode bestaat waarmee aantoonbaar kan en zal worden gewerkt kan dit zonder ontheffing.

Er moet in vrijwel alle gevallen een ontheffing worden aangevraagd wanneer er mogelijk vaste voortplantingsplaatsen en/of rustplaatsen opzettelijk beschadigd of vernield worden.

De ecologische functiekaart en het mitigatieplan maken onderdeel uit van de ontheffingsaanvraag. Maatregelen (mitigatie of compensatie) die binnen de activiteit of handeling worden genomen ten behoeve van bunzing, egel, hermelijn of wezel, legt de provincie vast in de ontheffing.

10.5 Ecologische deskundige

Bij vrijwel alle stappen rond ruimtelijke ontwikkeling en inrichting speelt de ecologisch deskundige een rol. Dat kan gedurende het gehele project, maar ook specifieke fases in het project.

Een ecologisch deskundige vervult de volgende werkzaamheden:

- a) Onderzoek naar aanwezigheid beschermde soorten
- b) Onderzoek naar schade-beperkende maatregelen
- c) Onderzoek vrijstellingen en gedragscodes
- d) Onderzoek naar alternatieven
- e) Hulp bij aanvragen van ontheffing

De ecologisch deskundige kan ook worden ingezet om toe te zien op de werkzaamheden. Dit is nodig als geconstateerd is dat vaste voortplantingsplaatsen of rustplaatsen in het projectgebied aanwezig zijn en de werkzaamheden daar een negatieve impact op zullen hebben.

10.6 Mogelijke maatregelen

In paragraaf 3.6 is in algemene zin mitigatie en compensatie behandeld.

In deze paragraaf geven wij mogelijkheden voor mitigerende en compenserende maatregelen voor de bunzing, egel, hermelijn en wezel en lichten deze toe.

Voorkomen in gebruik nemen rustplaatsen als voortplantingsplaatsen

Kwetsbare periode

De vaste voortplantingsplaatsen van bunzing, egel, hermelijn en wezel zijn extra kwetsbaar in de kraamtijd. Daarnaast is de vaste rustplaats van de egel in de winter ook extra kwetsbaar tijdens de winterslaap. De vraag naar prooidieren is groter dan normaal, omdat de jongen gevoed moeten worden. De plaatsen die in de kraamtijd als voortplantingsplaats worden gebruikt zijn gevoelig voor verstoring. Kleine marterachtigen zijn het meest kwetsbaar in de periode van 15 maart tot 1 september. Bij mogelijke aanwezigheid van bunzing, hermelijn of wezel mogen in deze periode geen verstoringe werkzaamheden worden uitgevoerd aan rustplaatsen en leefgebieden.

Hiermee dient te worden voorkomen dat de functies rustplaats en leefgebied verloren gaat en het grootbrengen van jongen mislukt.

Voortplantingsplaats

Tijdens de paartijd en in de tijd dat de jongen opgroeien leeft de bunzing in familiegroepjes. De jongen worden geboren in een hol.

Een egelnest voor de jongen ligt op een goed verborgen plek zoals in een compost-, takken- of puinhoop.

Hermelijnen gebruiken een holle boom, een ruimte tussen rotsen of een verlaten hol als nest. De jongen van de wezel worden geboren in een nest gemaakt van bladeren of gras in een hol of spleet.

Rustplaats

Een bunzing maakt zijn schuilplaats in oude holen van bijvoorbeeld konijn, mol, vos en das. Maar ook onder steenhopen, houtmijten, in holle bomen of onder boomwortels.

Winternesten van de egel worden meestal in de grond gemaakt, tegen een schutting aan, in een schuur of bijgebouw of in een takken- of composthoop. De afmetingen van het winternest varieert sterk, soms tot een halve meter doorsnee. In de zomer slapen egels vaak op de kale grond onder dicht struikgewas, in holtes onder boomwortels, in composthopen of konijnenholen.

De hermelijn leeft in een hol, meestal een oud mollennest of konijnenhol. Een hol of gang moet een doorsnede hebben van vijf centimeter.

Wezels zoeken graag dekking in bosschages, houtstapels, of heggen. Ook bewonen ze vaak oude holen van muizen, ratten en konijnen, die bekleed worden met veren of haren van prooidieren.

Indien er geen andere mogelijkheid bestaat dan tijdens de kwetsbare periode in het desbetreffende gebied werkzaamheden te verrichten, dan is een ontheffing vereist. In de ontheffing kunnen voorwaarden worden opgenomen. In een dergelijk geval kan het gebied voorafgaand aan de kwetsbare periode ongeschikt worden gemaakt voor kleine marterachtigen en egels. Het ongeschikt maken van het gebied moet gedaan worden in combinatie met verbetering van het huidige leefgebied of realisatie van nieuw leefgebied, zodat het leefgebied van de soorten er per saldo niet op achteruit gaat. Het ongeschikt maken kan door opgaande begroeiing en potentiële rustplaatsen te verwijderen en vervolgens de vegetatie om te ploegen of kort te houden (max 10 cm).

Aanpassen werkwijze

Door de werkwijze en de te gebruiken apparatuur aan te passen kan doden van bunzing, egel, hermelijn en wezel vaak voorkomen worden en vernietiging van hun vaste rust- en voortplantingsplaatsen vaak al beperkt worden.

Tijdens maai- en graafwerkzaamheden is het wenselijk als in één richting gewerkt wordt, zodat de dieren de mogelijkheid hebben om weg te vluchten van de werkzaamheden, zonder in het nauw te worden gedreven. Uiteraard dient er wel rekening mee gehouden te worden dat de kant waar niet gewerkt wordt voldoende dekking biedt voor de dieren om te ontsnappen. Als er in de natuurlijke situatie onvoldoende dekking is, kan er tijdelijk dekking worden aangeboden door middel van bijvoorbeeld takkenhopen.

Bij grondwerkzaamheden wordt het betreffende perceel een week voorafgaand aan de werkzaamheden ongeschikt gemaakt door het te maaien (max. 10 cm boven het maaiveld) en het maaisel direct af te voeren. Hiermee wordt voorkomen dat tijdens de grondwerkzaamheden nog kleine marterachtigen of egels aanwezig zijn. Het maaien dient in de richting van de dekking op een naastgelegen perceel plaats te vinden.

Wanneer geschikt leefgebied verdwijnt, dient nieuw leefgebied te worden gerealiseerd of bestaand leefgebied te worden verbeterd. Daarmee wordt beoogd dat het leefgebied van de soorten er per saldo niet op achteruit zal gaan.

Fasering werkzaamheden

Wanneer door werkzaamheden voortplantings- of rustplaatsen (tijdelijk) verdwijnen of hun functie verliezen, dan heeft het de voorkeur om gefaseerd te werken. Hiermee wordt bedoeld dat niet het gehele terrein in één keer wordt aangepakt, maar dat de werkzaamheden in fases worden uitgevoerd. Zo wordt er altijd een (beperkt) deel geschikt leefgebied met voortplantings- en/of rustplaatsen in stand gehouden. Het is hierbij wel van belang dat tijdens de werkzaamheden de noodzakelijke ecologische verbindingen (wildwissels naar foerageergebied en tussen verblijfplaatsen) intact worden gehouden. De delen die ongemoeid blijven moeten in verbinding worden gehouden met ander potentieel leefgebied, zodat dieren hier altijd naar toe kunnen.

Als deze maatregel genomen wordt in combinatie met het verbeteren van leefgebied of met de realisatie van nieuw leefgebied, wordt gezorgd dat het leefgebied van de soorten er per saldo niet op achteruit gaat.

Huidig habitat verbeteren

Wanneer geschikt leefgebied verdwijnt en hierdoor vaste voortplantings- en/of rustplaatsen beschadigd of vernield worden, dan kan dit gemitigeerd worden door in bestaand leefgebied het habitat te verbeteren. Het verbeteren van habitat dient duurzaam in stand gehouden te worden.

Een ecologisch deskundige stelt het inrichtings- en beheerplan op dat dient te worden uitgevoerd en nageleefd.

Mogelijkheden voor verbeterstappen:

- De aanplant van heggen en houtwallen of de aanleg van groene oevers vormen een mogelijkheid om de leefgebieden van bunzing, egel, hermelijn en wezel te verbeteren. Hiermee kunnen zowel verbindingen als rustplaatsen worden ontwikkeld.
- Bosranden kunnen geschikter worden gemaakt door een natuurlijke overgang te realiseren van veld naar bos, middels een mantel-zoomvegetatie. In structuurrijke bosranden vinden kleine marterachtigen en egels meer dekking en voedsel. Een mantel- en zoomvegetatie wordt gerealiseerd door de bosranden vrij te zetten door middel van kleinschalige uitdunning. Hierdoor wordt ruimte gecreëerd voor een kruidenrijke zone (de zoom) en een struweelrijke zone (de mantel).
- Droge greppels kunnen geschikt worden gemaakt als leefgebied of verbindingszone door de aanplant van struiken, zodanig dat ze voldoende dekking bieden.
- Rommelhoekjes in de tuin of op het erf kunnen worden gecreëerd door het aanleggen van een takkenhoop of een hoop stenen met daaronder een ruimte waarin de kleine marterachtige een nestkamer kan bouwen. Eventueel kan een nestkast van hout worden gebouwd.
- Het voedselaanbod kan worden vergroot door het graven van poelen, het maken van takkenrillen en het plaatsen van 'muizenruiters'. Muizenruiters werden vroeger gebruikt om hooi in het veld te drogen en bestaan uit een stellage van drie tegen elkaar staande staken, met daartussen dwarsbalken. Hier op wordt hooi aangebracht. Veldmuizen verblijven graag in hooi en vormen een voedselbron voor kleine marterachtigen. Het hooi moet ten minste jaarlijks vervangen worden.

Ontwikkelen leefgebieden

Als er leefgebied verloren gaat, kan dit effect hebben op de functionaliteit van de rust- en verblijfplaatsen. Om dat effect te compenseren kan nieuw leefgebied worden gerealiseerd. Dit dient, vanzelfsprekend, te worden aangelegd voordat het bestaande leefgebied verdwijnt. Op die manier is er gedurende het hele proces geschikt leefgebied aanwezig.

Het nieuw te realiseren leefgebied dient van vergelijkbare of betere kwaliteit of oppervlakte te zijn dan het leefgebied dat verloren zal gaan. Een ecologisch deskundige stelt hiervoor een inrichtings- en beheerplan op, gericht op de betreffende soort(en) kleine marterachtigen en egel.

De minimale oppervlakte van het nieuw te realiseren leefgebied is afhankelijk van de ontwikkeltijd die het gebied nodig heeft om dezelfde kwaliteit te kunnen bieden als het

gebied dat verloren zal gaan. Hierbij kan gekeken worden naar de geschikte landschapselementen met een functie¹² (wildwissels, nestplaatsen, schuilplekken, voedselgebieden, overwinteringsplek) voor de dieren: welke elementen gaan verloren? Welke functies verdwijnen er uit het leefgebied? Kan de ruimtelijke ingreep plaatsvinden zonder verlies van functies/elementen?

Het nieuw te realiseren leefgebied dient binnen de home-range (het territorium) van het betreffende dier te worden gerealiseerd. Ook moet het in directe verbinding staan met terreinen waarvan de aanwezigheid van kleine marterachtigen of egel aannemelijk is. Daarnaast mogen er in het leefgebied geen onoverbrugbare barrières tussen nest- of verblijfplaats en het foerageergebied aanwezig zijn.

Versnippering en isolatie tegengaan

Wezels, maar ook bunzing en hermelijn, wagen zich maar zelden verder dan enkele meters buiten de dekking van dichte vegetatie. Egels zijn minder schuw en gebonden aan dekking, maar rollen zich bij verstoring op tot een stekelige bol. Wanneer lijnvormige landschapselementen doorsneden worden, dan kan dit een onoverbrugbare barrière vormen. Hiermee kan de functionaliteit van voortplantingsplaatsen en/of rust- en verblijfplaatsen verloren gaan. Bij de aanleg van infrastructuur (weg, spoorweg) kunnen ecologische verbindingen doorsneden worden en veel dieren worden doodgereden als ze de weg oversteken. Wanneer als gevolg van werkzaamheden belangrijke bestaande (ecologische) verbindingen verdwijnen, dienen deze te worden hersteld.

In het geval er een weg aan wordt gelegd, kan met behulp van een wildtunnel de verbinding worden hersteld. De wildtunnel moet dan wel gecombineerd worden met rasters langs de weg (geleiding), zodat kleine marterachtigen en egels niet alsnog op de weg terecht komen. De wildtunnel moet zo gesitueerd worden dat er jaarrond geen water in blijft staan. De tunnel is bij voorkeur van beton. Dit is duurzaam en minder warmtegeleidend dan staal, wat tot onderkoeling kan leiden. De doorsnede van de tunnel is bij voorkeur circa 40 cm, zodat ook soorten als de das er gebruik van kunnen maken.

Kleine marterachtigen verplaatsen zich veelvuldig door oeverbegroeiing. Een autobrug over een watergang kan een levensgevaarlijke hindernis vormen. Loopplanken onder de brug zorgen er voor dat de dieren de brug veilig onderlangs kunnen passeren.

Voorschriften over de aanleg en het onderhoud van faunavoorzieningen zijn vastgelegd in de Leidraad faunavoorzieningen bij infrastructuur. Deze leidraad is opgesteld in opdracht van Rijkswaterstaat en ProRail in het kader van het meerjarenprogramma ontsnippering (MJPO).

¹² Landschapselementen zoals holtes, bosranden, slootkanten, houtstobben, lanen, houtwallen of hagen kunnen verschillende functies vervullen voor de vier beschermde soorten. Zo vormen ruige kruidenhoekjes een functie als voedselgebied, boomholtes een functie als schuilplaats, of brede meidoornhagen die een functie als nestlocatie kunnen bieden.

Hoofdstuk 11 Evenementen en vuurwerk

11.1 Evenementen

Bij het organiseren van een evenement in de buitenlucht heeft u mogelijk te maken met beschermde planten- en diersoorten. Als er beschermde plant- en diersoorten in en rond het betreffende gebied aanwezig zijn dan is het mogelijk dat u preventieve maatregelen moet nemen om schade of verstoring te voorkomen.

Wij hebben een brochure met informatie voor evenementen en vuurwerk opgesteld. Deze brochure en aanvullende informatie kunt u terugvinden op <http://www.overijssel.nl/loket/vergunning/milieu-natuur/wet-3/>.

Soortenbescherming - Ontheffing is niet mogelijk

Een ontheffing Wet natuurbescherming voor vogels, Habitatrichtlijnsoorten en andere beschermde soorten (artikel 3.10 Wet natuurbescherming) is niet mogelijk. Er moet sprake zijn van een belang, genoemd in de wet, om een ontheffing te verlenen (zie paragraaf 6.3 van deze handreiking). Voor vogels¹³, soorten van de Habitatrichtlijn¹⁴ en andere soorten zijn geen belangen opgenomen, waar een evenement onder kan vallen. Het gaat bij deze soorten altijd om grotere zwaarwegende belangen op basis waarvan ontheffing gegeven kan worden van de verbodsbepalingen.

De initiatiefnemer van het evenement moet een overtreding van de verbodsbepalingen in de Wet natuurbescherming voorkomen door aantoonbaar te voldoen aan de zorgplichtvereisten. Daarbij dient hij alle maatregelen te treffen die voorkomen dat de staat van instandhouding van beschermde soorten wordt aangetast.

Gebiedsbescherming, Natura 2000-gebieden

Indien de locatie voor een evenement binnen of nabij een Natura 2000-gebied ligt, geldt mogelijk een vergunningplicht in het kader van de gebiedsbescherming. In sommige situaties dient er op basis van een natuurtoets een vergunningaanvraag ingediend te worden via het digitaal loket van de Provincie Overijssel: <https://www.overijssel.nl/loket>

Toestemming van eigenaren en terreinbeheerders

In veel gevallen heeft u voorafgaand aan het evenement toestemming nodig van de terreinbeheerder, zoals Staatsbosbeheer of Natuurmonumenten. Terreinbeheerders kunnen extra voorwaarden stellen om schade aan of verstoring van beschermde soorten en natuurwaarden te voorkomen.

Zorgplicht

U moet altijd aan de zorgplicht van de Wet natuurbescherming voldoen. Dit houdt in dat u altijd respectvol om moet gaan met de natuur en moet streven deze zo min mogelijk te verstoren. Of het nu om beschermde soorten gaat of niet.

Soortenbescherming bij buitenevenementen

Binnen de bebouwde kom worden evenementen gehouden die in een reeds verstoorde omgeving plaatsvinden. Het gaat hier om bijvoorbeeld een markt, festival, fair, of hardlooppwedstrijd. De kans op schade of verstoring van beschermde planten- en diersoorten zijn in (vaak aangewezen evenementenlocaties) gebieden binnen de bebouwde kom klein. Om het risico op overtredingen van de wet te minimaliseren, adviseren wij preventieve maatregelen te nemen (zie brochure soortenbescherming en evenementen).

¹³ Art. 3.1 - de belangen waarom ontheffing verleend mag worden staan in art. 3.3, vierde lid.

¹⁴ Art. 3.5 - de belangen waarom ontheffing verleend mag worden staan in art. 3.8, vijfde lid.

Buiten de bebouwde kom is de kans op schade of verstoring van beschermde planten- en groter. Dit heeft te maken met de locatie van het evenement (bijv. weilanden, nabijheid van natuurgebieden, gebruik van bestaande wandelpaden en parkeerterreinen) en de type activiteiten die plaatsvinden (muziek, verlichting, etc.). Als er beschermde planten- en diersoorten voorkomen in of nabij het evenemententerrein, dan moet u preventieve maatregelen nemen om schade of verstoring te voorkomen. In bijlage 11.1 wordt toegelicht welke type verstoringen plaats kunnen vinden. In de eerdergenoemde brochure is aangegeven welke preventieve maatregelen u daarbij kunt nemen.

U houdt het evenement op een ander moment (bijv. buiten het broedseizoen maart-juni) of op een andere locatie, of u houdt rekening met lawaai en het dag- en nachtritme van dieren. Om risico's uit te sluiten adviseren wij preventieve maatregelen te nemen (zie brochure soortenbescherming en evenementen).

In sommige gevallen zijn preventieve maatregelen onvoldoende om schadelijke effecten op aanwezige soorten te voorkomen. Met behulp van de risicobeoordeling (Figuur 11.1) kunt u bepalen of het ecologisch risico groot is. In dat geval adviseren wij om een ecologisch deskundige te laten beoordelen welke preventieve maatregelen u kunt nemen, zodat het evenement mogelijk toch kan plaatsvinden. Hebben de preventieve maatregelen niet het gewenste effect, dan kan een evenement mogelijk niet plaats vinden op de betreffende locatie

Ecologisch risico en schadelijke effecten bepalen

Om te bepalen of uw evenement een schadelijk effect heeft op flora en fauna hebben wij een beslisboom ontwikkeld. Hiervoor moet u weten:

- waar het evenement plaatsvindt;
- wat voor soort evenement u organiseert;
- wat de duur is van het evenement;
- op welk(e) tijdstip(pen) het evenement plaatsvindt;
- op welk tijdstip in het jaar het evenement wordt gehouden;
- op wat voor soort terrein het evenement plaatsvindt.

Schadelijke effecten

In sommige situaties kan het onduidelijk zijn welke schadelijke effecten te verwachten zijn, omdat het evenement in of nabij een gebied met natuurwaarden wordt gehouden. Om te bepalen of uw evenement een mogelijk schadelijk effect heeft op flora en fauna, moet u weten:

- welke soorten er op en rond de locatie voorkomen;
- welke soorten beschermde dieren of planten zijn;
- waardoor deze soorten kwetsbaar zijn.

Een ecologisch deskundige geeft hierop antwoord. Vaak volstaat een QuickScan, een broedvogelcheck (in de periode maart-juni geldig voor 7 dagen) of een verklaring of rapport van een deskundige. Begin op tijd met het verzamelen van informatie (bijv. NNDF database). De ecologisch deskundige stelt een activiteitenplan op dat u grotendeels voor ieder terugkerend evenement kunt gebruiken.

Met de risicobeoordeling (Figuur 11.1) kunt u bepalen of een situatie zich voordoet waarbij schadelijke effecten te verwachten zijn.

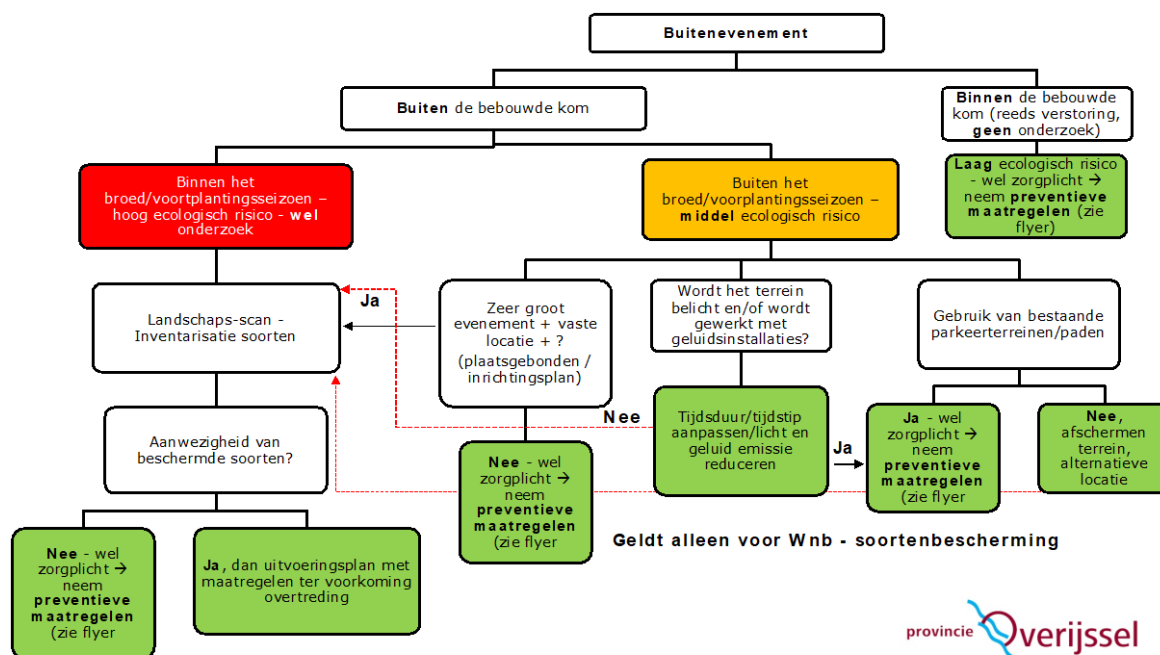
Preventieve maatregelen bij buitenevenementen

U voorkomt schade aan beschermde dieren en planten door maatregelen te nemen of een alternatief te zoeken.

In onderstaande tabel staan voorbeelden van preventieve maatregelen.

#	Preventieve maatregelen
1	Verlichting richten op evenementterrein (geen verstrooiing van licht)
2	Podium en geluidsinstallaties van de leefgebieden af richten
3	Er voor kiezen om geen vuurwerk te gebruiken
4	Bezoekersaantallen beperken
5	Afschermen van omliggende wateren, oevers, struwelen en bosranden (d.m.v. hekken, bij voorkeur met doek)
6	Maximum geluidsniveau aanpassen en geluidfrequentie boven 8kHz wegfilteren
7	Zonering: geen betreding van kwetsbare terreinen – gebruik bestaande wegen/paden of parkeerterreinen
8	Maximaal 10 dagen voorafgaand aan opbouw evenement een broedvogelcheck uitvoeren
9	Afvalplan maken voor, tijdens en na het evenement (na afloop geen afval)
10	Verstoring kortdurend en tijdelijk (aantal evenementen per jaar en tussenperiodes)
11	Buiten de evenementlocatie lichtsterkte max. 0,5 lux
12	Zonering: keuze locatie en terreininrichting aanpassen op kwetsbare leefgebieden (oevers, struweel en bosranden)
13	Planning aanpassen aan kwetsbare perioden (broedseizoen)

Tabel 11.1 Voorbeelden preventieve maatregelen

Figuur 11.1 Risicobeoordeling evenementen

11.2 Vuurwerk

Het afsteken van vuurwerk kan leiden tot verstoring van beschermde diersoorten, waardoor een overtreding van de Wet natuurbescherming kan optreden. Het is echter niet mogelijk om een ontheffing aan te vragen voor overtredingen van de soortenbeschermingsbepalingen van de Wet natuurbescherming (Hoofdstuk 3), omdat er een wettelijk belang ontbreekt voor het afsteken van evenementenvuurwerk. In relatie tot de natuurwetgeving, vogels en vuurwerk is in het algemeen veel vergelijkbare bestaande kennis over met name verstoring bij vogels en in veel mindere mate voor andere soorten (bijvoorbeeld geluid van vuurwerk, bezoekersaantallen en of stress en sensibilisatie). De risicobeoordeling vuurwerk (Figuur 11.2) is daarom toegespitst op vogels en vormt de handreiking voor vuurwerk (Afwegingskader vuurwerk, Tauw 2017) de basis.

Verstoring van vogels is niet verboden indien de verstoring niet van wezenlijke invloed is op de staat van instandhouding van de desbetreffende vogelsoort (artikel 3.1 lid 4 en lid 5 Wnb). De initiatiefnemer dient dan ook een overtreding van de verbodsbepaling te voorkomen door aantoonbaar te voldoen aan de zorgplicht vereisten.

Het geluidseffect van vuurwerk is te beschouwen als gepiekte geluidsverstoring. Hierbij kan geen gewenning optreden omdat de effecten van vuurwerk, door de geringe frequentie daarvan, niet of moeilijk voorspelbaar zijn. Piekgeluidsbelasting ligt bij vuurwerk binnen de reeks van 130 - 140 dB. Met name mortieren met een diameter groter dan Ø6,35 cm (2,5 inch) en vuurwerk met nitraateffecten hebben versturende knaleffecten (verdragend met hoge pulskarakteristiek).¹⁵

Met de risicobeoordeling vuurwerk (Figuur 11.2) kunt u bepalen wanneer u het grootste ecologische risico loopt. Vuurwerk levert over het algemeen een groot ecologisch risico tijdens het broedseizoen.

Tijdens de broedperiode - Als het vuurwerk minder dan 12 minuten duurt is de verstoring van soorten beperkt¹⁶. Tijdens de broedperiode van vogels is het ecologisch risico¹⁷ laag tot gemiddeld. Dit is mede afhankelijk van de afstand tot aanwezige nestelende vogels. Als op minder dan 50 m van de afsteeklocatie van vuurwerk een nest aanwezig is, is die kans het grootst. Overtreding van verbodsbepalingen is bijvoorbeeld te voorkomen door knalvuurwerk met een verdragende hoge pulskarakteristiek¹⁸ niet te gebruiken. Hiermee voorkomt u zoveel mogelijk dat broedende vogels het nest (definitief) verlaten. Voor vuurwerk tijdens het broedseizoen is vooraf geen zekerheid te geven dat er géén overtreding van verbodsbepalingen plaats vindt. Bij het bepalen van een afsteeklocatie is een Quickscan noodzakelijk. De locatie met de minste broedvogels moet daaruit naar voren komen. In de week voorafgaand aan het vuurwerk is een broedvogelcheck maximaal 700 m rondom de afsteeklocatie nodig. Als binnen dit gebied broedende vogels aanwezig zijn kan aanpassing van het type vuurwerk (geen knalvuurwerk met nitraateffecten) en de beperking van de afstekingsduur nodig zijn.

Buiten de broedperiode – Er vindt wel enige verstoring plaats, maar de voortplanting wordt niet aangetast. Hierdoor heeft deze verstoring een laag ecologisch risico voor de beschermde soorten die op of nabij het evenemententerrein leven.

¹⁵ SOVON Vogelonderzoek Nederland. Beleidsadvies ten behoeve van een afwegingskader inzake het afsteken van vuurwerk in/nabij speciale beschermingszones, SOVON-informatierapport 2008-02. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.

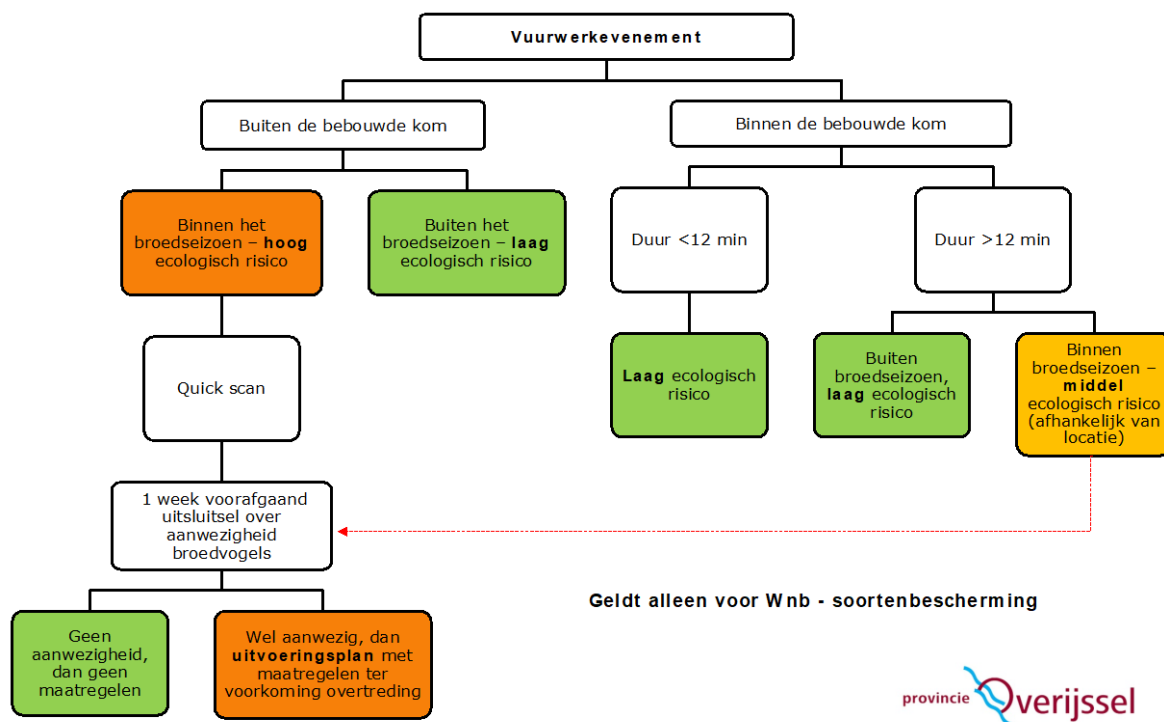
¹⁶ Tauw, 2017. Afwegingskader vuurwerk

¹⁷ Het risico dat een broedende vogel zijn nest verlaat, niet terug keert en geen jongen groot brengt.

¹⁸ Mortieren met een diameter/lengte groter dan 2,5 inch en vuurwerk met nitraateffecten

Gebiedsbescherming, Natura 2000-gebieden

Indien de vuurwerklocatie binnen of nabij een Natura 2000-gebied ligt, geldt mogelijk een vergunningplicht in het kader van de gebiedsbescherming. In sommige situaties dient er op basis van een natuurtoets een vergunningaanvraag ingediend te worden via het digitaal loket van de Provincie Overijssel: <https://www.overijssel.nl/loket>

Figuur 11.2. Risicobeoordeling vuurwerk

Hoofdstuk 12 Soortenmanagementplan voor gebiedsontheffing Overijssel

12.1 Aanleiding

Populaties van beschermde soorten staan steeds meer onder druk, ook in de stedelijke omgeving. Dit komt niet alleen door algemene milieufactoren en afname van insecten, maar ook door de toename van het aantal ruimtelijke ontwikkelingen en activiteiten in de bouw- en woningsector. Oorzaken zijn oplopende woningtekorten, de noodzaak voor verduurzaming en klimaatbestendig bouwen en verstening van tuinen. Deze toename zal de komende jaren zeer waarschijnlijk doorzetten.

Hoe slechter de staat van instandhouding (SvI) van populaties wordt in gebieden met menselijke activiteiten, hoe groter de kans dat er frictie ontstaat met passieve soortenbescherming. Voor het verkrijgen van een ontheffing moet namelijk worden onderbouwd hoe mitigerende en compenserende maatregelen de negatieve effecten op de SvI voorkomen. De impact van activiteiten op de SvI is doorgaans groter als deze er al slecht voor staat.

De SvI van soorten kan beter worden beschermd als het leefgebied van soorten op populatieniveau wordt versterkt. Dit kan met een SMP. Voordeel van een SMP is de mogelijkheid om maatregelen te formuleren om op integrale wijze verschillende ecologische functies en structuren binnen leefgebieden te versterken, en daarmee kaders te scheppen voor een duurzame populatiegroei. Daarmee kan de SvI van beschermde soorten worden versterkt, waarmee minder snel frictie ontstaat tussen menselijke activiteiten en soortenbescherming. Genoeg redenen om het nog weinig gebruikte instrument SMP voor het verkrijgen van een gebiedsontheffing onder de aandacht te brengen

12.2 Wat is een SMP en waarvoor dient het?

Deze ontheffing kan gelden voor meerdere activiteiten, waaronder ruimtelijk ontwikkelingen. Een reguliere ontheffing is voor een eenmalige activiteit, terwijl een gebiedsontheffing wel tien jaar geldig kan zijn. Een langere looptijd van de ontheffing is mogelijk. Met een SMP vooraf namelijk al inzichtelijk gemaakt hoe de SvI van voorkomende populaties van beschermde soorten wordt behouden of versterkt in relatie tot de voorgenomen activiteiten. Dit gebeurt in de kern door:

- het treffen van maatregelen om negatieve effecten op beschermde soorten of beschermde onderdelen van hun leefgebied te voorkomen of mitigeren;
- het treffen van maatregelen voor het versterken van het leefgebied van de soorten, waarmee kaders worden geschept voor een populatiegroei.

Voorbeelden van maatregelen zijn het gebruik van materieel dat soorten minder verstoort, werken buiten een kwetsbare periode om zoals de broedtijd of het aanleggen van groene structuren zodat een extra foerageergebied bereikbaar wordt vanuit een kraamverblijfplaats.

Het SMP bevat ook gebiedsgerichte maatregelen ter versterking van het leefgebied

Deze maatregelen kunnen bijvoorbeeld bestaan uit aanleg en beheer van groenstructuren om soorten te helpen om essentiële habitats binnen hun leefgebied te bereiken. Daarnaast

bevat een SMP met gebiedsontheffing ook mitigerende en/of compenserende maatregelen. Bij maatregelen ter voorkoming van negatieve effecten (mitigatie) kun je bijvoorbeeld denken aan het 'natuurvrij' maken van gebouwen, zodat tijdens de activiteiten geen soorten worden gedood. Of door gebruik te maken van een type verlichting met een minder verstorend effect. Een voorbeeld van een compensatiemaatregel is het realiseren van een alternatieve verblijfplaats.

De maatregelen in een SMP sturen aan op het robuuster maken van populaties

Menselijke activiteiten en veranderingen in het leefgebied zorgen dan niet of minder snel voor een potentiële bedreiging voor de SvI. Daarmee streven we ernaar dat het in de toekomst ook mogelijk is om een ontheffing te krijgen wanneer dat nodig is. Zonder vele onzekerheden en extra inspanningen vanwege een ongunstige SvI. Voor het verkrijgen van een ontheffing is het namelijk wettelijk noodzakelijk om aan te tonen dat de activiteiten geen negatieve invloed op de SvI van beschermde soorten hebben.

Met monitoring houden we vinger aan de pols

Dit om inzichtelijk te maken of populaties daadwerkelijk positief ontwikkelen, en of maatregelen uitpakken zoals verwacht. Waar nodig kunnen we zo op tijd bijsturen.

Voorafgaand aan een SMP is grootschalig veldonderzoek nodig

Dit geeft inzicht in de voorkomende soorten en populaties, en essentiële functies en structuren in het betrokken leefgebied van die soorten. Naast veldonderzoek helpen kennis van trendgegevens en invloeden op populatieontwikkeling om de voorkomende populatiegroottes te duiden. Deze informatie is nodig bij de effectanalyse op gebieds- en populatieniveau. Dit is één van de onderdelen van het SMP.

Het SMP en de gebiedsontheffing maken duidelijk wat wanneer nodig is

U kunt daarbij denken aan de type maatregelen, de wijze van uitvoering, monitoring en verslaglegging.

Een SMP met gebiedsontheffing kan voor verschillende activiteiten gelden

Enkele voorbeelden waar een gebiedsontheffing met SMP voor kan gelden:

- verduurzaming of sloop van woningen met (verblijfplaatsen van) huismussen, gierzwaluwen of vleermuizen;
- woningbouw in het buitengebied waarbij het leef- en foerageergebied van beschermde soorten worden aangetast;
- aanpassen en renoveren van kantoor- en bedrijfspanden voor woningbouw;
- bouwrijp maken van grond waar beschermde amfibieën voorkomen en vogels broeden;
- aanleg of beheer van infrastructuur, bijvoorbeeld in een gebied waar rugstreeppadden voorkomen;
- inbreiding van steden, waardoor bestaand groen verdwijnt;
- het grootschalig plaatsen van zonnepanelen op daken.

Verschillen gebiedsontheffing op basis van SMP versus reguliere en generieke ontheffing

De reguliere ontheffing

Dit type ontheffing is wezenlijk anders dan een gebiedsontheffing of een generieke ontheffing. De reguliere ontheffing is gericht op één activiteit of project, waarvoor ecologisch onderzoek nodig is dat zich richt op de effecten van de activiteit of het project. Accent ligt op bescherming van het individu van een soort en aanwezige verblijfplaatsen, voortplantingsplaatsen of nesten die in gebruik zijn. Aanwezigheid hiervan komt pas laat in de ontwikkelfase van het project in beeld, met kans op oponthoud en verrassingen. De ontheffing heeft een beperkte looptijd voor de duur van één activiteit of project.

De gebiedsontheffing en de generieke ontheffing

Deze ontheffingen hebben een aantal overeenkomsten. Beiden kunnen gebaseerd zijn op een SMP, voor een langere periode gelden en betrekking hebben op een groter gebied. Het belangrijkste verschil is het hogere ambitieniveau en de ruimere mogelijkheden die een SMP met gebiedsontheffing bieden. Voor zowel de activiteiten waarvoor de ontheffing zal gelden, als de soorten die worden beschermd. Dit komt door de wijze waarop de soorten worden beschermd. Er is meer ruimte voor maatwerk en wordt een grotere ecologische winst verkregen. Met gebiedsgerichte maatregelen wordt het leefgebied ook versterkt. Door gericht (essentiële) ecologische functies en structuren te behouden of te versterken, en aan te sluiten op beschermde locaties binnen dat leefgebied, worden kaders geschept voor een SvI die zich positief ontwikkelt. Deze integrale leefgebiedsgerichte aanpak geeft meer winst voor de biodiversiteit en kan beschermde soorten beter beschermen.

Een voorbeeld van een gebiedsgerichte maatregel is het vergroten van bereikbaar foerageergebied voor vleermuizen in een kraamverblijf. Hierdoor kan het voortplantingssucces stijgen en kan de populatie groeien. Als de SvI van beschermde soorten positief ontwikkelt, creëert dat ecologische ruimte die nodig is voor ontheffingsplichtige activiteiten en projecten.

Omdat een SMP voor een generieke ontheffing beperkter is dan een SMP voor een gebiedsontheffing, is deze handreiking grotendeels ook bruikbaar in geval van een generieke ontheffing. De aandacht voor ecologische functies en structuren zal dan in het onderzoek en in het maatregelenpakket kleiner zijn dan in deze handreiking. Voor welke optie wordt gekozen, is afhankelijk van de mogelijkheden van de ontheffinghouder, de aard van de maatregelen die nodig zijn om een negatief effect op de SvI te voorkomen en de ambities.

12.3 Wat zijn de voordelen van een SMP?

Meer duidelijkheid, zekerheid en ruimte voor een flexibelere planning van activiteiten

Dit komt doordat voor de aanwezige beschermde soorten vooraf duidelijk is wat wel en niet kan, waar en hoe. Voor meerdere jaren. Dit is in het voordeel van initiatiefnemers en uitvoerders.

Besparen van tijd en kosten

Door het vervangen van aparte aanvraagprocedures door het volgen van één procedure voor de gebiedsontheffing op basis van een SMP wordt tijd bespaard. Daardoor, en door samenwerking met andere initiatiefnemers, kunnen onderzoekskosten en -inspanning worden verminderd.

Betere bescherming van soorten, ook op de langere termijn

Dit komt doordat het SMP rekening houdt met wat beschermde populaties op de langere termijn nodig hebben in een relatief groot gebied. Op basis van een redelijk goed totaalbeeld van het gebruik van het leefgebied en de negatieve effecten op de populaties, kan gekozen voor een integrale aanpak van maatregelen om deze te compenseren en te mitigeren. Ook andere soorten kunnen hierop meeliften, en dat komt de biodiversiteit ten goede.

Win-winsituaties kunnen worden gemaakt, bijvoorbeeld voor gemeenten

Met een goed doordachte integrale aanpak op gebiedsniveau, kunnen maatregelen naast ecologische winst ook andere doelen dienen. Denk bijvoorbeeld aan een SMP voor woningverduurzaming. Zo kunnen maatregelen ook worden ingezet voor klimaatadaptatie, een aantrekkelijke woon- en werkomgeving of recreatie. Dit kan door een slimme inzet van gebiedsgerichte maatregelen.

Foto natuurspeeltuin

Een andere optie is dat een gemeente via een SMP mogelijkheden creëert voor burgerparticipatie, zoals bij de vormgeving van een groenere woonomgeving. Of voor ondernemers voor maatschappelijk ondernemen met een positief effect op de biodiversiteit in de omgeving. Ondernemers kunnen zich ook profileren op die manier.

Inzet en opbrengsten kunnen op zo een manier worden gedeeld, dat dit haalbaar is voor alle ontheffingsgebruikers en gehoor geeft aan ambities.

Voor sommige situaties kan een SMP met gebiedsontheffing van een gemeente de best haalbare oplossing zijn in lijn met soortenbescherming. Een voorbeeld hiervan is particuliere woningverduurzaming, omdat het verkrijgen van reguliere ontheffingen moeilijk en kostbaar is en er geen alternatief is in de vorm van een gedragscode of vrijstelling.

12.4 Opstellen, aanvragen, wijzigen en uitvoeren van een SMP en ontheffing

Opstellen, aanvragen en wijzigen van SMP en ontheffing

Een SMP wordt in opdracht van de ontheffingaanvrager cq. initiatiefnemer opgesteld. Het plan is de basis voor de aanvraag van de gebiedsontheffing. De ontheffinghouder is verantwoordelijk voor het naleven van de gebiedsontheffing en het SMP dat daar deel van uitmaakt.

Als aanpassing van het SMP of de ontheffing nodig is, bijvoorbeeld vanwege een uitbreiding in activiteiten of ontwikkelingen die van invloed zijn op het gebied, vraagt de ontheffinghouder voor deze verandering een wijziging van de bestaande ontheffing aan. Het heeft daarbij de voorkeur om te sturen op één SMP en één ontheffing zodat voor een goede uitvoering duidelijk is wat van toepassing is. Een aanvraag voor het wijzigen van

een ontheffing kan resulteren in een nieuwe ontheffing die de bestaande ontheffing vervangt.

Samenwerking met andere partijen

Voorwaarde voor een SMP is dat de ontheffingaanvrager zelf, of via aantoonbare samenwerkingsafspraken met andere partijen, de benodigde invloed kan hebben op ecologische functies en structuren van betrokken beschermde soorten. Dit is nodig om de maatregelen uit het SMP en de gebiedsontheffing te realiseren.

Voorbeelden van zulke partijen zijn: initiatiefnemers van ruimtelijke ontwikkelingen, ontwikkelaars, bouwondernemingen, woningbouwverenigingen, bedrijven, burgers, lokale natuur- en milieuorganisaties, terreinbeherende organisaties, isolatiebedrijven, wijkraden, etc.

Deze partijen kunnen een rol spelen als mede-ontheffinghouder, ontheffinggebruiker of als partij bij de uitvoering van maatregelen uit het SMP.

Ook kan het in voorkomende gevallen mogelijk zijn om met de provincie samen te werken als er in het SMP-gebied ook een provinciale ontwikkeling of activiteit gepland is, zoals provinciale infrastructuur of -eigendommen.

Meerdere partijen kunnen gebruik maken van een gebiedsontheffing of bijdragen aan de maatregelen in een SMP en de ontheffing. Voorwaarde hierbij is dat deze partijen, zoals een waterschap of terreinbeherende organisatie, over substantieel eigendom of zeggenschap beschikken om de benodigde maatregelen of activiteiten uit te (laten) voeren. Afspraken over de uitvoering, samenwerking en het gebruik van de ontheffing moeten duidelijk in het SMP en de aanvraag voor een gebiedsontheffing zijn opgenomen, zodat de realisatie is geborgd.

Een generieke ontheffing als gebiedsgerichte maatregelen niet mogelijk zijn

Er zijn situaties waarbij de benodigde samenwerking met andere (gebieds-)partijen niet mogelijk of onwerkbaar is. Mocht dit zo zijn, dan komen we graag zo snel mogelijk met elkaar in contact en kunnen wij meedenken over de haalbaarheid.

U kunt dan contact opnemen met het Overijssel Lokaal:

Telefoonnummer: 038 499 88 99

Website: <https://www.overijssel.nl/lokaal/>

12.5 Inhoudsvereisten SMP

Voor het verkrijgen van een gebiedsontheffing gelden dezelfde wettelijke eisen als voor een ontheffing voor een afzonderlijke activiteit. Dit houdt in dat er voor de aangevraagde activiteiten die tot overtredingen van de verbodsbepalingen van soortenbescherming leiden:

- geen andere bevredigende oplossing (alternatievenafweging) is;
- sprake moet zijn van een wettelijk belang;
- de SvI van de populaties beschermde soorten niet mag verslechteren.

Deze wettelijke eisen uit de Wet natuurbescherming zijn uitgewerkt in de voorgaande hoofdstukken.

In het SMP wordt onderbouwd hoe wordt voldaan aan de wettelijke eis dat er geen verslechtering van de SvI optreedt.

Dit wordt gedaan op basis van het vereiste onderzoek, de ecologische onderbouwing, mitigatie, compensatie, beperkingen en de monitoring. Focus ligt daarbij meer op het

populatie-niveau van de beschermde soorten, dan dat er op het niveau van het individu van deze soorten. Verder in deze paragraaf wordt dit uitgelegd.

De onderdelen van een SMP

Een logische opbouw van een SMP is:

1. Omschrijving en onderbouwing van het plangebied
2. Beschrijving van de geplande activiteiten en ontheffinggebruikers
3. Aanduiding welke verbodsbepalingen en welke soorten / soortgroepen in het geding zijn
4. Onderbouwing van het wettelijk belang
5. Onderbouwing van de alternatievenafweging
6. Resultaten van een gebiedsdekkend (ecologisch) onderzoek
7. Kansen- en knelpuntenanalyse voor voorkomende soorten
8. Effectbepaling
9. Mitigatie- en compensatieplan met beperkingen
10. Monitoringsplan en bijsturing
11. Managementplan voor beheersing en administratie

In de volgende tekst worden deze onderdelen toegelicht

Toelichting onderdelen

1. Plangebied

Het plangebied omvat het gebied waar de activiteiten plaatsvinden waarvoor de ontheffing wordt aangevraagd.

Voor de grootte en specifieke kenmerken van het plangebied voor een SMP bestaat geen blauwdruk. Het plangebied kan bijvoorbeeld (een deel van) de bebouwde kom van een stad of dorp omvatten, of een industrieterrein of een natuurgebied. Als het SMP (ook) het belang van bescherming van flora en fauna bevat, is de begrenzing ecologisch gemotiveerd.

Wanneer activiteiten betrekking hebben op gronden in eigendom of beheer van anderen, dan is zicht op draagvlak van en deelname door betrokkenen nodig om de juiste omvang van het plangebied te kunnen bepalen.

2. Geplande activiteiten en ontheffinggebruikers

In het SMP staat een zo volledig mogelijke beschrijving van alle activiteiten die naar verwachting uitgevoerd worden binnen het SMP-gebied en waarvoor de ontheffing wordt aangevraagd. Dit kan gaan om ruimtelijke ontwikkelingen, projecten of andere ingrepen en activiteiten. Het kan hier ook gaan om categorieën van activiteiten, waarbij op voorhand de exacte plekken nog niet bekend zijn. Een voorbeeld hiervan is particuliere woningverduurzaming.

Ook staat hier welke partijen de ontheffing kunnen gebruiken en voor welke activiteiten, en zo mogelijk wanneer. Daarbij wordt duidelijk voor welke periode de ontheffing wordt aangevraagd.

3. Verbodsbepalingen

De ontheffing wordt aangevraagd omdat de geplande activiteiten resulteren in verbodsovertredingen op (rust- en verblijfplaatsen van) beschermde soorten uit de Wet natuurbescherming. Benoem concreet de verbodsbepalingen waar de gebiedsontheffing voor wordt aangevraagd. De verbodsbepalingen staan in hoofdstuk 2.

4. Wettelijk belang

In de paragrafen 6.1 en 6.4 van deze handreiking is een inhoudelijke toelichting gegeven op de wettelijke belangen, waarvoor een ontheffing kan worden gegeven. Deze zijn ook van toepassing bij een gebiedsontheffing.

Doordat een SMP voor een groter gebied wordt opgesteld en de maatregelen gericht kunnen zijn op verbetering van het leefgebied voor beschermde soorten, kan beroep worden gedaan op het wettelijk belang bescherming van flora en fauna.

5. Alternatievenafweging

In paragraaf 6.2 is een toelichting gegeven op de alternatievenafweging. Deze is ook van belang bij een gebiedsontheffing. In de alternatievenafweging voor een SMP wordt gemotiveerd dat er vanuit de beschermde soort(en) bezien geen alternatief of andere uitvoering van de geplande activiteiten of werkzaamheden is, die geen of minder negatieve effecten op de soort veroorzaakt.

6. Resultaten van het gebiedsdekkend (ecologisch) onderzoek

Het veld- en literatuuronderzoek leveren de informatie die nodig is voor de kansen- en knelpuntenanalyse (7), de effectbepaling (punt 8), het bepalen van de maatregelen (punt 9) en monitoring van de aanwezigheid van populaties en de SvI daarvan (punt 10). Hiermee wordt gehoor gegeven aan de voorwaarde voor ontheffingverlening dat geen afbreuk wordt gedaan aan een gunstige SvI of het streven om die te bereiken.

De resultaten moeten in ieder geval inzicht geven in de feitelijke populatiegrootte, de verspreiding en de essentiële functies en structuren van deze populaties in en rond het plangebied. Bij het ontbreken van een nulsituatie kunnen wij als bevoegd gezag niet of moeilijk beoordelen of de SVI al dan niet verslechtert. Wij kunnen in een dergelijke situatie geen ontheffing verlenen.

Bij de omschrijving van het gebruik van het leefgebied is in ieder geval zicht op de meeste essentiële functies en structuren nodig, zoals belangrijke verblijfplaatsen en (vlieg)routes daar naartoe. Ook foerageergebied kan essentieel zijn, afhankelijk van de soort en de eisen die daaraan gesteld worden. In hoeverre daarnaast niet essentiële functies en structuren in kaart worden gebracht, is afhankelijk van het ambitieniveau van het SMP en de relatie tussen de effecten op deze functies en structuren en de voorgenomen activiteiten en maatregelen.

De bestaande kennisdocumenten (BIJ12) en onderzoeksprotocollen geven doorgaans onvoldoende inzicht in de onderzoeksinspanning voor de aanwezigheid van soorten voor het opstellen van een SMP. Dit komt onder andere doordat het onderzoeksgebied groter is. Daarom wordt in het SMP opgenomen hoe en op welke manier het nulsituatie-onderzoek op basis van vlakdekkend veldonderzoek is uitgevoerd. Dit mag in de bijlage van het SMP, en kan vooraf met de provincie besproken worden aan de hand van een concept 'plan van aanpak'.

Omdat een veldonderzoek een momentopname is, wordt bij de interpretatie van de resultaten rekening gehouden met een mogelijk vertekend beeld door bijzondere omstandigheden. Te denken valt aan een bijzonder nat voorjaar voorafgaand aan het onderzoek, waardoor een populatie kleiner kan zijn dan andere jaren. Trendgegevens over eerdere jaren kunnen ondersteunend zijn bij de interpretatie van onderzoeksgegevens.

Het gebiedsdekkend veldonderzoek en aanvullend ecologisch (literatuur-)onderzoek leveren in ieder geval informatie voor:

- inzicht in de populatiegrootte en verspreiding van de beschermde soorten waar de activiteiten effect op kunnen hebben;
- het benodigde inzicht in het aanwezige leefgebied van de soorten en wat daarbinnen de (essentiële) ecologische functies en structuren zijn en de betekenis daarvan voor de voorkomende soorten;
- de kansen- en knelpuntenanalyse die inzicht geeft in de mogelijke verbetering van het leefgebied van de soorten. Hierbij wordt in ieder geval rekening gehouden met essentiële functies en structuren en bekende ontwikkelingen in het gebied die daarop van invloed kunnen zijn;

- het bepalen van de (cumulatieve) effecten op de SvI van de soorten door alle geplande activiteiten;
- het bepalen van mitigerende en/of compenserende maatregelen om een verslechtering van de SvI door de activiteiten te voorkomen;
- maatregelen ter versterking van het leefgebied, gebaseerd op de kansen- en knelpuntenanalyse, zodat populaties kunnen groeien of behouden blijven;
- verwachte ontwikkelingen met mogelijke invloed op de effectiviteit van maatregelen;
- het bepalen van monitoring.

Het onderzoek moet transparant en voor ons navolgbaar zijn. Hiervoor hebben we het volgende nodig:

- een specificatie van en toelichting op de geleverde onderzoeksinspanning en -intensiteit;
- de gebruikte methodieken, middelen en werkwijze;
- een heldere beschrijving van de onderzoeksresultaten;
- conclusies en discussies, een overzicht van gebruikte bronnen en onderzoeksrapporten.

De resultaten van het veldonderzoek worden ondersteund met kaartmateriaal.

Handvatten voor het plan van aanpak voor een gebiedsdekkend veldonderzoek

Voorafgaand aan het opstellen van een concept plan van aanpak voor een SMP kunt u voor een vooroverleg contact opnemen met het Overijssel Lokaal, via

Telefoonnummer: 038 499 88 99

Website: <https://www.overijssel.nl/lokaal/>

Wij adviseren dat u een concept plan van aanpak voor het veldonderzoek door de provincie als bevoegd gezag laat bekijken, zodat op tijd duidelijk is of het onderzoek naar verwachting de benodigde informatie voor uw gebiedsontheffing zal opleveren.

Er is geen blauwdruk voor het vereiste ecologische veldonderzoek. Dit is maatwerk. Een aantal factoren spelen een rol, zoals de grootte van het plangebied, de betrokken beschermde soorten, de beoogde activiteiten en ambities, etc. U kunt hier wel enkele handvatten vinden:

- het veldonderzoek naar de voorkomende soorten, populatiegroottes en verspreiding is in principe gebiedsdekkend. Als dat niet het geval is, moet dit zijn onderbouwd;
- het onderzoeksgebied kan groter zijn dan het plangebied, in verband met de mogelijke aanwezige essentiële functies en structuren en aanwezigheid van beschermde soorten;
- de onderzoeksinspanning en -methodiek voor het onderzoek naar beschermde soorten dient systematisch vastgesteld en onderbouwd te worden.

Bij voorkeur wordt er een Quickscan gemaakt om de grootte van het onderzoeksgebied en de onderzoeksinspanning te bepalen, waarbij rekening wordt gehouden met:

- de te verwachten aanwezige beschermde soorten en de hiervoor aanwezige belangrijke functies en structuren in het onderzoeksgebied, zoals: hotspots, functioneel leefgebied, habitats zoals belangrijke foerageergebied, bijzondere locaties waar meerdere bijzondere functies samen komen, kraam- en massawinterverblijfplaatsen, grote of geïsoleerde kolonies, etc.;
- de te verwachten effecten van de geplande activiteiten en ontwikkelingen;
- toegankelijkheid en overzichtelijkheid van het onderzoeksgebied;
- de beoogde resultaten zoals eerder omschreven;
- relevante, reeds uitgevoerde actuele onderzoeken binnen het SMP-gebied waarin de aanwezigheid van belangrijke functies reeds is aangetoond of is verwacht;
- eventuele inzet van vrijwilligers.

7.Kansen- en knelpuntenanalyse

Deze analyse maakt inzichtelijk welke relevante kansen en knelpunten er zijn in het leefgebied van de voorkomende populaties van de betrokken beschermde soorten. Daarbij wordt ook rekening gehouden met: hotspots, versnippering en de invloed van alle voorgenomen activiteiten waar de ontheffing voor wordt aangevraagd.

De kansen- en knelpuntenanalyse wordt ondersteund met kaartmateriaal.

Een voorbeeld van een kans is het creëren van een nieuw foerageergebied. Dit kan door het wegnemen van verstoring, zoals hinderlijke verlichting, bij het potentiële foerageergebied. Een ander voorbeeld is het beplanten van een nieuw aan te leggen wadi met bomen en struiken, zodat soorten daar kunnen foerageren en migreren.

Foto structuurrijke wadi als foerageergebied voor soorten

Voor zover mogelijk worden relevante toekomstige ontwikkelingen ook in deze analyse betrokken, die naar verwachting plaatsvinden gedurende de ontheffingsperiode en van invloed kunnen zijn op de keuze en effectiviteit van maatregelen.

8.Effectbepaling

In dit onderdeel wordt de impact van de activiteiten op de SvI van de betrokken beschermde soorten geanalyseerd. Hiervoor zijn de resultaten van het (ecologisch) onderzoek nodig. Uit de analyse moet blijken wat de impact is op de SvI van de verschillende betrokken populaties van beschermde soorten, en wat de oorzaken daarvan zijn. Daarbij moet ook duidelijk zijn wat de impact van alle activiteiten samen op de SvI is van deze populaties.

De effectbepaling moet in ieder geval inzicht geven in de onderstaande punten.

- Waar welke verbodsovertredingen als gevolg van de activiteiten kunnen plaatsvinden en wat de negatieve effecten daarvan zijn op de aanwezige (populaties van) beschermde soorten en waarom. Daarbij wordt rekening gehouden met de lokale SvI van de betrokken populatie(s), en met de rol van aanwezige essentiële ecologische functies en structuren.

- De (cumulatieve) negatieve effecten van de geplande activiteiten op de betrokken populaties van beschermde soorten en hoe deze negatieve effecten zich in tijd en ruimte verhouden binnen het SMP-gebied.
- De cumulatieve effecten die een rol spelen, zoals vergelijkbare werkzaamheden die in de omgeving zijn uitgevoerd die een negatief effect kunnen hebben op de soorten en/of functies die ook door de activiteiten in het plangebied beïnvloed worden. Het kan ook gaan om ontwikkelingen van andere aard binnen en rond het plangebied.
- Een vertaling van de negatieve effecten naar de impact op de SvI van de betrokken populatie(s) gedurende de beoogde ontheffingsperiode.

9. Mitigatie- en compensatieplan met beperkingen

Bij een SMP gaat het om het behouden en het versterken van ecologische functies en structuren, netwerken en populatie-effecten. Om aansluiting te zoeken bij het wettelijk kader, worden negatieve effecten gecompenseerd en het leefgebied aantoonbaar verbeterd. We noemen dit laatste de ecologische 'plus'. Dit houdt in dat u werkt aan het aantoonbaar versterken (kwalitatief en kwantitatief) van een netwerk van verblijfplaatsen, leefgebied, voedsel en verbindend habitat binnen het soortenmanagementplangebied. Dit zijn kaders die populatiebehoud en -groei mogelijk kunnen maken. Hiermee kan ook gehoor worden gegeven aan het wettelijke belang ter bescherming van de wilde flora of fauna, of in het belang van de instandhouding van de natuurlijke habitats.

Er worden maatregelen omschreven, met onderbouwing hoe deze:

- overtredingen waarvoor de ontheffing nodig is voorkomen;
- de negatieve effecten op de SvI van populaties van beschermde soorten wegnemen die door de activiteiten (tezamen) ontstaan;
- het leefgebied van betrokken beschermde populaties versterken en welke positieve effecten op de SvI daarmee wordt beoogd.

Bij het bovenstaande wordt rekening gehouden met cumulatieve effecten die een rol spelen.

Bij het omschrijven van de mitigerende en compenserende maatregelen wordt ook aangegeven welk effect daarbij wordt verwacht, zodat dat waar nodig kan worden gemonitord en bijgestuurd kan worden met andere maatregelen. In het SMP staat de methode hiervoor uitgewerkt.

Aan het mitigatie- en compensatieplan liggen zowel de kansen- en knelpuntenanalyse (7) als de effectenbepaling (8) ten grondslag.

In het SMP is een duidelijke toelichting op de mitigerende en compenserende maatregelen opgenomen. Dit is altijd maatwerk en afhankelijk van de soorten, voorkomen van netwerken van verblijfplaatsen, de (veranderende) omgeving, de ingreep en aanwezige of potentiële functies.

Maatregelen kunnen ook betrekking hebben op beperkingen voor de activiteiten in tijd, locatie, werkwijze of aantal, om negatieve effecten op de aanwezige beschermde soorten te voorkomen of verkleinen. In het SMP staat concreet omschreven wat deze beperkingen zijn, zodat de uitvoering daar rekening mee kan houden. Ook staat omschreven welk effect wordt verwacht met de beperkingen, in relatie tot de SvI van de betrokken populaties beschermde soorten.

Foto: Natuurvrij maken

Het is mogelijk om in het SMP ook maatregelen op te nemen voor soorten die zich naar verwachting in het gebied zullen gaan vestigen. Voor die soorten kan nog geen ontheffing worden verkregen, omdat een beoordeling van effecten op de SvI van deze soorten nog niet mogelijk is. Gunstige vestigingsomstandigheden, proactieve maatregelen en ontwikkelingsomstandigheden maken het doorgaans in een later stadium makkelijker om een ontheffing te verkrijgen.

Aandachtspunten bij mitigatie- en compensatieplan

- Omschrijving van het ambitieniveau/streefbeeld per soort dat met het compensatie- en mitigatieplan wordt beoogd.
- Overdimensionering kan worden ingezet om een minimaal gewenst positief effect te behalen op populatieniveau, bijvoorbeeld door in voldoende verblijfsmogelijkheden voor beschermde soorten te voorzien. Toch kan dit ontoereikend zijn op plekken waar soorten al veel voorkomen of een netwerk van verblijfplaatsen aanwezig is.
- Een goede kwaliteit van het leefgebied is van belang, en daar kunnen gebiedsgerichte maatregelen aan bijdragen. Een geschikt leefgebied omvat de juiste ecologische functies en structuren op de juiste plekken en in de gewenste omstandigheden. Denk bijvoorbeeld aan foerageerhabitat met voldoende voedsel en zonder verstoring binnen bereik van voortplantingsplaatsen, zodat voortplantingsplaatsen ook effectief gebruikt kunnen worden en de benodigde reproductie plaatsvindt.
- Aandacht voor voldoende variatie in de mitigatie- en compensatiemaatregelen is belangrijk. Dat kan zijn: variatie in type alternatieve verblijfplaatsen, oriëntatie, spreiding, clustering etc. Hierbij is het ook van belang om de functionele leefomgeving die bepalend is voor de kwaliteit van de verblijfplaats (functioneel groen, afwezigheid van storingsfactoren, geleiding etc.) optimaal te betrekken.
- Het generiek treffen van permanente vervangende voorzieningen is voor de meeste beschermde gebouwbewonende soorten onvoldoende om de negatieve effecten op de gunstige SvI te voorkomen. Als verblijfplaatsen worden aangetast, zijn voldoende vervangende verblijfplaatsen nodig op de juiste locaties om de bestaande aantallen voortplantings- en rustplaatsen functioneel te vervangen. De type

voorzieningen, aantallen en locaties moeten zijn onderbouwd. Hiervoor is inzicht nodig in waar voortplantings- en rustplaatsen zich bevinden en wat geschikte (nieuwe) locaties zijn voor vervangende voorzieningen. Daarbij speelt ook de geschiktheid van de omgeving een belangrijke rol. Relevant is bijvoorbeeld de aanwezigheid van essentiële functies (zoals foerageerhabitat) en structuren (zoals vliegroutes), en de afwezigheid van versturende factoren (zoals verlichting of geluid).

- Inzichtelijk moet zijn welke maatregelen tijdelijk, permanent, experimenteel en bewezen effectief zijn. Wordt tijdelijke compensatie toegepast? En zo ja, hoe wordt omgegaan met de gewenningsperiode en de fasering van de activiteiten?
- In het SMP moet geborgd zijn dat de juiste maatregelen op het juiste moment worden uitgevoerd, en wie dat (laat doen) als de ontheffing meerdere gebruikers heeft. De ecologische beoordeling die de keuzes voor de maatregelen in relatie tot de SvI bepaalt moet voor ontheffing verlening in het SMP plaatsvinden.
- Het kan nuttig zijn om zoveel mogelijk flexibiliteit in het SMP te behouden, zodat het SMP niet onnodig tijdens de looptijd aangepast hoeft te worden. Dit kan door maatregelen alleen aan locaties te koppelen als dat nodig is, bijvoorbeeld om een versterking van (essentiële) onderdelen van het leefgebied te borgen. Voor niet essentiële locaties kunnen maatregelen op werkwijzeniveau worden vastgelegd, zodat flexibiliteit ontstaat en toch het doel van verbeteren leefgebied wordt behaald.
- Inzicht in de verwachte resultaten en effecten van de mitigatie- en compensatiemaatregelen.
- Inzicht in het benodigde onderhoud om maatregelen effectief te laten zijn, en borging dat dat wordt uitgevoerd.

Prioritering van de maatregelen

Welke maatregelen hebben de voorkeur in bepaalde situaties en onder welke voorwaarden worden deze ingezet? Bij prioritering van mitigatie en compensatie van verblijfplaatsen van beschermde soorten wordt de onderstaande volgorde aangehouden.

1. Probeer de oorspronkelijke verblijfplaats te behouden.
2. Indien behoud niet mogelijk is, dan reconstructie van de huidige verblijfplaats in de nieuwe situatie, met aandacht voor de volgende aspecten: bewegingsvrijheid, behoud abiotische kenmerken (bijvoorbeeld rust, beschutting, temperatuur, vochtigheid) en toepassing van dezelfde of vergelijkbare materialen.
3. Als het voorgaande niet mogelijk is, dan alternatieve voorzieningen ter compensatie toepassen. Bijvoorbeeld het inbouwen van kasten.

10. Monitoringsplan

Monitoring is hoofdzakelijk gericht op de aanwezigheid van populaties en de ontwikkeling van de SvI daarvan, in relatie tot de aangevraagde activiteiten en uitgevoerde maatregelen. Monitoring is niet bedoeld om de effectiviteit van maatregelen (voorzieningen) in zijn algemeenheid te onderzoeken. Het is om vinger aan de pols te houden of de mitigatie- en compensatiemaatregelen de resultaten in dit gebied geven zoals verwacht. Dit kan door omstandigheden, omgevingsfactoren of gewoontes van voorkomende populaties anders uitpakken dan verwacht. In het SMP moeten daarom voldoende tijd en mogelijkheden zijn ingebouwd om bij eventuele afwijkingen op tijd bij te kunnen sturen, zodat de SvI van de soorten voldoende geborgd blijft.

In het monitoringsplan staat welke methoden worden gebruikt en welke monitoringsinspanning plaatsvindt.

Uitgangspunten van monitoring

Monitoring moet in ieder geval gericht zijn op:

- populatie-ontwikkeling in het plangebied (SvI);
- belangrijke en kwetsbare functies (zoals verblijfplaatsen) en structuren;
- beoogde resultaten van uitgevoerde maatregelen en werkwijze.

Er is nog relatief weinig bekend over het daadwerkelijk resultaat van toegepaste mitigatie of compensatie voor beschermde soorten op populatieniveau. Een groot deel van de huidige kennis over soorten is gebaseerd op ervaringen uit het veld, expertbeoordelingen en empirisch bewijs, wat niet altijd één-op-één generiek van toepassing is. Bijvoorbeeld bij vleermuizen. Een voorziening kan wel effectief geschikt zijn voor een bepaalde soort, maar allerlei factoren kunnen bepalen dat deze voorziening op een bepaalde locatie toch niet in gebruik genomen wordt door deze soort. Vaak kost het tijd voordat een soort bekend raakt met nieuwe (typen) voorzieningen, en hoelang dit duurt is niet altijd duidelijk. Dit geldt ook voor de populatietrend. Een mogelijke neerwaartse trend is niet altijd één op één te koppelen aan de activiteiten en handelingen waar de ontheffing op toe ziet. Er kunnen andere externe factoren een rol spelen in een trend, buiten de verantwoordelijkheid van de ontheffinghouder.

Ondanks de onderbouwing dat de (gunstige) SvI van de betreffende soorten op voorhand niet verslechtert en zo mogelijk verbetert, zal uit monitoring moeten blijken hoe de desbetreffende populaties zich ontwikkelen binnen het SMP-gebied en of de uitgevoerde permanente maatregelen (mitigerende of compenserende) effectief zijn zoals verwacht. Dit is van belang voor een herijking, indien onverwachte negatieve effecten op beschermde soorten optreden.

Richtlijnen monitoring

Het monitoren van populatietrends van soorten die leven in een groot SMP-gebied staat nog in de kinderschoenen. Landelijk wordt gewerkt aan een monitoringsprotocol. Zolang dit protocol niet gereed is, kunnen onderstaande richtlijnen worden gebruikt.

Monitoren van de populatietrend en SvI

Voor monitoring van de SvI en de populatietrend is het van belang dat aangesloten wordt op het nulsituatie-onderzoek. Hieronder volgen sleutelfactoren bij het monitoren van de populatie-ontwikkeling binnen een SMP-gebied.

- Voorafgaand aan de monitoring wordt vastgesteld op basis van welke indicatoren de SvI bepaald wordt.
- Monitoring van de populatie vindt plaats door middel van het lopen of fietsen van vaste transecten, meetpunten of punt-transecten (een erkende gestandaardiseerde methode).
- Alle landschapstypen (typen bebouwing, groen, water) moeten vertegenwoordigd zijn binnen de transecten voor zover mogelijk.
- Er dient voldoende spreiding te zijn van de verschillende transecten/meetpunten in tijd en ruimte. Hoe groter het aantal meetpunten, des te betrouwbaarder trendbepalingen zijn.
- De monitoring dient zoveel mogelijk gestandaardiseerd te zijn en zoveel mogelijk gekoppeld te kunnen worden aan het onderzoek van de nul-situatie.
- Vooraf moet duidelijk zijn vastgesteld en gecommuniceerd welke waarnemingen de onderzoekers tijdens de monitoring wel en niet noteren en op welke wijze. Dit geldt ook voor de ingezette middelen bij de monitoring.
- De monitoring van de transecten moet meerdere malen binnen het juiste seizoen uitgevoerd worden, bij weersomstandigheden zoals opgenomen in de desbetreffende richtlijnen en kennisdocumenten.

Er kan worden aangesloten bij landelijke netwerken zoals MUS (Meetnet Urbane Soorten van Sovon) en vleurMUS (Zoogdiervereniging) en de NEM (Netwerk Ecologische Monitoring) of tellingen van de Zoogdiervereniging en Sovon of andere soortgroepen. Hierdoor sluit het beeld van het plangebied aan bij hoe landelijk wordt gemonitord.

Monitoren van resultaten van maatregelen

Om de uitkomsten van monitoring van resultaten van maatregelen te kunnen interpreteren, is het nodig vooraf te omschrijven wat verwachte resultaten zijn en waar. Dit in relatie tot de SvI. Ook is duidelijk waar wordt gemonitord en wanneer (en waarom), door wie en op wat voor manier. Bij de analyse van de resultaten wordt in ogenschouw

genomen welke activiteiten al zijn uitgevoerd, en welke ontwikkelingen met mogelijke effecten hebben plaatsgevonden.

Het monitoren van permanente maatregelen kan plaatsvinden door op de juiste momenten te monitoren of door doelsoorten te monitoren die in- en uitvliegen bij een bepaalde voorziening. Ook aangelegde landschappelijke elementen kunnen gemonitord worden. Zo kan bijvoorbeeld in een nieuwe voortplantingspoel met een schepnet geïnventariseerd worden op het voorkomen van amfibieën. Hiervoor kan aangesloten worden bij gestandaardiseerde werkwijzen, zoals beschreven in de kennisdocumenten van BIJ12 of het vleermuisprotocol in het geval van vleermuizen. Ook kan gezocht worden naar diersporen, omdat deze een aanwijzing geven van recent gebruik door een bepaalde soort (zoals aan de hand van vleermuispoepjes).

Monitoring door vrijwilligers

Voor het langdurig monitoren kan gebruik worden gemaakt van goed geïnstrueerde vrijwilligers. Met name het lopen van MUS-trajecten of het visueel onderzoeken van in woningen geplaatste voorzieningen is bij uitstek geschikt om door vrijwilligers te worden uitgevoerd. Deze vrijwilligers werken dan samen met de ecologische deskundige van de ontheffinghouder. Een groep vrijwilligers kan gevonden worden door te werven bij de plaatselijke IVN, geïnteresseerden, natuurliefhebbers en medewerkers van ontheffinghouder zelf. Deze vorm van citizen science draagt ook bij aan het natuurbesef bij mensen en vergroot het draagvlak voor en de bekendheid met compensatie- en mitigatievoorzieningen.

Duur monitoring

Hoe zeldzamer de soort of hoe groter/onbekender de negatieve effecten zijn op een soort, hoe groter de monitoringsinspanning moet zijn. Ondanks dat voor een aantal soorten bekend is wat effectieve maatregelen zijn, kan monitoring nodig zijn omdat externe factoren of gewoontes van voorkomende soorten van invloed kunnen zijn op het daadwerkelijke gebruik. Als bij monitoring blijkt dat er een voorkeur is voor een bepaald type voorziening, kan daarop worden ingespeeld. In hoeverre monitoring hierop nodig is, hangt af van reeds bekende gegevens en de aard van de gebiedsmaatregelen en voorzieningen. Wat altijd noodzakelijk blijft is de monitoring naar de populatietrend, omdat zodoende verzekerd kan worden dat de SvI in ieder geval niet verslechtert of verbetert.

Omdat voorzieningen (een vleermuiskast in een woning of een voortplantingspoel voor de kamsalamander) vaak niet meteen het eerste jaar na plaatsing/realisatie in gebruik wordt genomen, raden wij aan om niet elk jaar te monitoren naar de effectiviteit van afzonderlijke voorzieningen. Afhankelijk van de soort en de onbekendheid met de voorziening zal binnen de ontheffingsperiode een vast moment in het jaar en een X-jaarlijkse monitoring nodig zijn. Dit is maatwerk en zal met ons afgestemd moeten worden.

Verslaglegging en rapportage

Indien meerdere ontheffinghouders of samenwerkende partijen binnen één gebieds-ontheffing werken, moet duidelijk zijn wie de (eind)verantwoordelijke is voor het uitvoeren en rapporteren van de monitoring.

De verslaglegging geeft de resultaten van de monitoring weer, in relatie tot het doel van het monitoringsplan zodat conclusies kunnen worden getrokken en ingegrepen kan worden. Indien herijking nodig is, dan moet in overleg met ons een andere aanpak gekozen worden voor de te nemen maatregelen. Dit kan bijvoorbeeld als maatregelen niet effectief blijken, of bij gebruik van een andere methode voor de populatiemonitoring.

Communicatie

In het monitoringsplan moet worden beschreven op welke wijze en hoe vaak de communicatie met de provincie als bevoegd gezag en andere belanghebbenden plaatsvindt over de monitoring, evaluatie en de resultaten van het SMP.

11. Managementplan voor beheersing en administratie

Het SMP houdt niet op bij het opstellen. Zeker zo belangrijk is de uitvoering van het plan. Dit moet gedurende de looptijd goed worden bijgehouden. Hiervoor is het nodig om de processen, communicatielijnen en verantwoordelijkheden goed te beschrijven en vast te leggen.

Een goed gecoördineerde administratie is belangrijk voor het houden van overzicht, voor communicatie met bevoegd gezag, maar ook om te kunnen ingrijpen wanneer nodig. Zo kunnen de planning en fasering van de voorgenomen activiteiten en maatregelen in relatie tot de aanwezige of potentiële functies van beschermde soorten in goede banen worden geleid. De administratie speelt ook een rol bij de monitoring van belangrijke functies, uitgevoerde maatregelen en eventuele handhaving door bevoegd gezag.

Het SMP moet inzicht geven in de planning en uitvoering van het SMP, het voorgenomen beheer van maatregelen en de wijze van borging van:

- de beschikbaarheid van alternatieve verblijfplaatsen en locaties als tijdelijke opvang van het verlies van de potentiële verblijfplaatsen voor de periode tussen de ingreep en de realisatie van de nieuwe situatie;
- het tijdig ongeschikt maken van verblijfplaatsen van beschermde soorten;
- controle om afwezigheid van beschermde soorten op het moment van ingreep aan te tonen;
- duurzame verblijfsmogelijkheden voor beschermde soorten in de nieuwe situatie.

Tot slot volgen hieronder nog enkele belangrijke aandachtspunten.

- Verantwoordelijkheden/borging
Hoe liggen verantwoordelijkheden voor de planning, uitvoering, financiering, monitoring en evaluatie van het SMP als totaal en voor afzonderlijke deelprojecten en maatregelen?
Wie is aanspreekpunt waarvoor? Hoe is dit geborgd?
- Relatie met bevoegd gezag
Op welke momenten, waarvoor en hoe wordt het bevoegde gezag geïnformeerd over de voortgang van het SMP als totaal en van de start en oplevering van onderliggende activiteiten? Ook kan hierbij gedacht worden aan de melding van incidenten en calamiteiten.

12.6 (Pre-)SMP voor particuliere woningverduurzaming

In de praktijk zijn er voor particuliere woningeigenaren (te) hoge drempels om hun woning te verduurzamen en daarbij rekening te houden met de Wet natuurbescherming. Zij overtreden hiermee de Wet natuurbescherming en richten schade aan beschermde soorten. Er is onbekendheid met de verplichtingen die gelden en de kosten bij een juiste uitvoering zijn hoog. Zowel de woningverduurzamingsopgave als de beschermde gebouwen bewonende soorten kunnen daarom in de knel komen.

Een gemeente dekkend SMP kan een oplossing bieden. Een gebiedsontheffing op basis van een SMP kan woningverduurzaming mogelijk maken door een goede synergie tussen ruimtelijke ontwikkelingen en ecologie. Bijkomend voordeel is dat hiermee ook een aantrekkelijkere woon- en werkomgeving ontstaat.

Bij een juiste inrichting van het SMP en de gebiedsontheffing kunnen particuliere woningeigenaren via een melding gebruik maken van deze ontheffing. Zo is voor hen duidelijk wat nodig is om bij verduurzaming rekening te houden met gebouw bewonende soorten. Hierdoor komt niemand voor verrassingen te staan, en draagt iedereen zijn steentje bij binnen zijn/haar mogelijkheden als het gaat om soortenbescherming. Het opstellen van een SMP en indienen van ontheffingsaanvraag duurt gemiddeld anderhalf tot twee jaar vanaf het moment dat een gemeente besluit om een SMP op te stellen. Omdat het aantal woningisolaties naar verwachting op korte termijn verder toeneemt, mede door de energiearmoede, is er baat bij een snellere oplossing. Belangrijk is dat particuliere woningverduurzaming op korte termijn kan plaatsvinden in lijn met de Wet natuurbescherming, en de staat van instandhouding van de beschermde soorten niet (verder) verslechtert. Deze snelle maar tijdelijke oplossing kunnen we gemeenten aanbieden met de pre-SMP-methodiek die door provincie Utrecht is ontwikkeld en nu ook in Overijssels beleid is opgenomen. Met deze methodiek kan een gemeente een tijdelijke ontheffing aanvragen die geldig is in de periode waarin een SMP wordt opgesteld en een gebiedsontheffing wordt aangevraagd. In die periode kunnen een aantal particuliere woningeigenaren al gebruik maken van die ontheffing bij het verduurzamen van hun bestaande woning.

De pre-SMP-methodiek is uitgewerkt voor particuliere na-isolatie in Overijssel

Deze nieuwe werkwijze voorziet in de bescherming van populaties gebouw bewonende soorten gedurende het opstellen van een SMP. De ontheffing die een gemeente kan verkrijgen op basis van een pre-SMP kan direct worden ingezet voor na-isolatie of het plaatsen van zonnepanelen bij bestaande particuliere grondgebonden woningen. Voorwaarden zijn dat zowel de gemeente als particulieren compensatiemaatregelen (laten) uitvoeren en isolatie op een natuurvriendelijk werkwijze wordt uitgevoerd conform de ontheffing. De gemeente brengt een deel van de kraamvoorzieningen aan voor aanvang van de isolatiemaatregelen en het plaatsen van zonnepanelen. De aantallen daarvan zijn gebaseerd op basis van het op te stellen compensatieplan onder de pre-SMP-methodiek. Als uit het veldonderzoek voor het SMP blijkt dat al aanvullende maatregelen nodig zijn voor deze essentiële verblijfplaatsen, worden die uitgevoerd tijdens de looptijd van de ontheffing voorafgaand aan de gebiedsontheffing. De pre-SMP-methodiek staat omschreven in het 'Beleidskader Natuurvriendelijk isoleren onder het pre-soortenmanagementplan'.

Deze is te vinden op de webpagina <https://www.overijssel.nl/natuurvriendelijkisoleren> of op te vragen via het Overijssel Loket via:

Telefoonnummer: 038 499 88 99

Website: <https://www.overijssel.nl/loket/>

Bij het aanvragen van een pre-SMP-ontheffing conformeert een gemeente zich eraan om direct te starten met het ecologisch onderzoek voor een SMP met gebiedsontheffing die tien jaar geldig zal zijn voor particuliere woningverduurzaming. Het is de gemeente vrij om de gebiedsontheffing ook voor andere activiteiten aan te vragen.

Met de ontheffing op basis van een pre-SMP wint een gemeente tijd om een SMP op te stellen. Gedurende de twee jaar dat deze ontheffing geldig is, kan de na-isolatie van particuliere woningen al plaatsvinden zonder ingewikkelde procedures, onzekerheden of verbodsovertredingen op beschermde gebouw bewonende soorten. Deze tijdelijke ontheffing is voor de meest voorkomende isolatiemaatregelen en plaatsing van zonnepanelen.

De ontheffing op basis van het pre-SMP is bedoeld voor verduurzamingswerkzaamheden aan een beperkt aantal bestaande particuliere woningen binnen de gemeente gedurende maximaal twee jaar. Dit is vooruitlopend op een tien jaar geldige gebiedsontheffing die hoort bij een SMP, die bedoeld is voor de verduurzaming van de overige bestaande particuliere woningen binnen de bebouwde kom. De pre-SMP-ontheffing is te beschouwen als een opstap naar de gebiedsontheffing op basis van een SMP.

De provincie en gemeenten leveren samen informatie aan die nodig is voor het verkrijgen van een pre-SMP met ontheffing.

Er is een subsidieregeling voor gemeenten die een pre-SMP-traject starten

en die daarmee ook een SMP laten opstellen voor een gebiedsontheffing. Het opstellen van het SMP en aanvragen van de gebiedsontheffing zijn voorwaarden van de pre-SMP-ontheffing en de subsidieregeling. De subsidie is een bijdrage voor het opstellen van het SMP. Hiermee stimuleren we dat particulieren woningeigenaren op korte termijn al gebruik kunnen maken van de ontheffing op basis van het pre-SMP en na circa 2 jaar van de gebiedsontheffing op basis van het SMP. Het doel is dat woningverduurzaming daarmee zo snel mogelijk kan plaatsvinden binnen de gewenste integrale aanpak voor het behoud van de beschermde flora en fauna. De na-isolatie van bestaande particuliere woningen kan daarmee op een natuurinclusieve manier worden gerealiseerd. Dit draagt bij aan behoud en versterking van de biodiversiteit.

U kunt op het Subsidieloket van Provincie Overijssel zien of de subsidieregeling 'Gemeentelijk soortenmanagementplan voor woningverduurzaming' nog open staat:

[Loket - Loket provincie Overijssel](#)

Benodigde inzet van de gemeente voor een pre-SMP-ontheffing

Met toepassing van de pre-SMP-methodiek en het daarop volgende SMP met gebiedsontheffing heeft een gemeente een sleutelrol bij de oplossing om particuliere woningverduurzaming conform de Wet natuurbescherming plaats te kunnen laten vinden. Daarbij is de bescherming van soorten werkbaar en vindt dat op populatie- en gebiedsniveau plaats.

Deze oplossing vraagt op de korte en langere termijn inzet van een gemeente. Voor de beeldvorming volgt hieronder een uiteenzetting, waarbij onderscheid is gemaakt tussen de ontheffing op basis van een pre-SMP en de gebiedsontheffing op basis van een SMP.

Inzet voor de ontheffing op basis van een pre-SMP voor de korte termijn

Stap één bestaat uit de benodigde interne afstemming om te komen tot een bestuurlijk akkoord voor een SMP met gebiedsontheffing, en het pre-SMP met ontheffing die daaraan voorafgaan. Deze handreiking kan input geven voor de argumentatie, en de provincie kan de gemeentemedewerker hierin faciliteren.

Voor het aanvragen van de pre-SMP-ontheffing is de benodigde inzet beperkt, omdat de provincie onderzoek geeft gedaan naar de benodigde gegevens voor deze ontheffing. Er is geen veldonderzoek nodig voor het verkrijgen van de ontheffing. Wel wordt een uitgebreid veldonderzoek uitgevoerd tijdens de looptijd van de ontheffing, om het compensatieplan eventueel bij te stellen en als input voor het SMP voor de gebiedsontheffing dat volgt op de pre-SMP-ontheffing. In hoofdstuk twaalf van deze handreiking kunt u lezen welke onderdelen belangrijk zijn in een SMP en het ecologisch(veld)onderzoek daarvoor.

Wat voor de pre-SMP-aanvraag nodig is en hoe deze aanvraag wordt getoetst, is uitgewerkt in het beleidskader Natuurvriendelijk isoleren onder het pre-soortenmanagementplan. Een deel van de gegevens heeft de provincie, en een deel is nog van de gemeente nodig.

Een medewerker van de gemeente vraagt de ontheffing aan en volgt daarbij het beleidskader van de provincie. Werkzaamheden bestaan uit contact met de provincie om te bespreken:

- voor welk gebied de ontheffing bedoeld is;
- wat de beoogde ontheffing en ontheffingssprocedure is;
- wat de pre-SMP-methode inhoudt is en welke ecologische analyse nodig is;
- welke gegevens nog van de gemeente nodig zijn;

- dat de aanbesteding voor het SMP voor de gebiedsontheffing voor de pre-SMP-aanvraag wordt gedaan en welke inhoudelijke afstemming met de provincie daarbij wenselijk is;
- welke compensatiemaatregelen van de gemeente nodig zijn;
- wat de mogelijkheden voor een subsidieaanvraag zijn;
- wie handhaaft (provincie) en richting inwoners communiceert (gemeente);
- wanneer de gemeente de aanvraag indient en de provincie de ontheffing voorbereidt;
- wat het digitaal meldingssysteem inhoudt ter ondersteuning van de uitvoering van de ontheffing, en hoe de gemeente dat systeem kan gebruiken.

Vervolgens zorgt de gemeentemedewerker voor het aanleveren van de benodigde gegevens, het opstellen van het compensatieplan voor de pre-SMP-aanvraag, de aanbesteding voor het SMP voor de gebiedsontheffing en het aanvragen van de pre-SMP-ontheffing. Ook start de gemeente:

- een communicatietraject voor particuliere woningeigenaren die hun bestaande woning met gebruik van de ontheffing kunnen verduurzamen;
- de benodigde afstemming met het energieloket en de afdeling die particuliere woningeigenaren ondersteunt of faciliteert bij het isoleren van hun woning.

Voor de communicatie heeft de provincie een toolkit die de gemeente kan gebruiken richting haar inwoners.

Onderdeel van de pre-SMP-ontheffing is dat zowel de particuliere woningeneigenaren, isolatiebedrijven als de gemeente maatregelen treffen. Op die manier dragen de verschillende partijen bij op een manier die werkbaar en praktisch uitvoerbaar is.

De isolatiebedrijven treffen namens de particulieren voorzieningen op en aan woningen. Het compensatieplan en de pre-SMP-ontheffing geven duidelijkheid in wat nodig is aan voorzieningen en welke regels voor de uitvoering gelden. De gemeente voorziet als ontheffinghouder in de communicatie daarover richting de (potentiële) gebruikers van de ontheffing. Ook verzorgt de gemeente de voorzieningen voor de grote kraamverblijfplaatsen en het opstellen van het SMP dat nodig is voor de gebiedsontheffing.

Inzet voor de gebiedsontheffing op basis van een SMP voor de langere termijn

Dit hoofdstuk uit de handreiking geeft u informatie over wat daarvoor nodig is. Gemeenten kunnen overwegen om samen iemand in te zetten die de ecologische adviesbureaus aanstuurt bij het opstellen van de SMP's en het indienen van de gebiedsontheffingsaanvragen, zolang elke gemeente een eigen SMP ontwikkelt voor haar eigen bebouwde kernen. Het beoogde resultaat is dat iedere gemeente een eigen gebiedsontheffing heeft voor in ieder geval de na-isolatie van bestaande particuliere woningen gedurende tien jaar. De gemeente is vrij om de gebiedsontheffing voor meer activiteiten aan te vragen.

Aanvullend nog een aantal zaken om rekening mee te houden bij de uitvoering gedurende tien jaar. Hiervoor zal het één en ander door de gemeente moeten worden ingeregeld, zoals:

- communicatie richting gebruikers van de ontheffing;
- communicatie met bevoegd gezag (provincie);
- periodieke monitoring zoals omschreven in het SMP en de gebiedsontheffing;
- interne communicatie voor een integrale afstemming voor de uitvoering van het SMP en de gebiedsontheffing, waarbij aandacht is voor onder andere het energieloket, verduurzamingssubsidies, groenbeheer en -beleid en ruimtelijk beleid (omgevingsvisie cq. -verordening, uitvoeringsprogramma klimaatadaptatie);
- voor afloop van de gebiedsontheffing duidelijkheid over een eventuele verlenging;
- inzicht in benodigde kosten en beheer en onderhoud voor compenserende maatregelen.

Bijlagen

Bijlage 6.1 Werkingssfeer soortenbescherming

1 Komen beschermde soorten voor in het gebied?

Er zijn drie beschermingsregimes met beschermde soorten: regime Vogelrichtlijn, regime Habitatrichtlijn en regime overige soorten.

ja

nee

Ontheffing is niet nodig

2 Worden verbodsbepalingen overtreden?

Bk beschermingsregime heeft zijn eigen verbodsbepalingen.

ja

nee

Ontheffing is niet nodig

3 Vallen de activiteit of handeling onder een vrijstelling?

Een vrijstelling kan aan de orde zijn, maar dat is afhankelijk van de uit te voeren activiteit en de aangetroffen beschermde soorten.

nee

ja

Ontheffing is niet nodig

Bij "nee" zal een ontheffing aangevraagd moeten worden. Om de verbodsovertreding toe te kunnen staan, moet voldaan worden aan de stappen Aa, Ah en Ac.

4a Is een andere bevredigende oplossing mogelijk?

Om de overtreding toe te kunnen staan, moet de gekozen oplossing bevredigend zijn.

nee

ja

Ontheffing is niet mogelijk. Doorloop het stappenplan opnieuw met het alternatief.

4b Is sprake van een wettelijke belang?

Om de overtreding toe te kunnen staan, moet de uit te voeren activiteit één of meerdere belangen dienen. Bk beschermingsregime heeft zijn eigen belangen.

ja

nee

Ontheffing is niet mogelijk

4c Is sprake van een effect op de staat van instandhouding?

Om de overtreding toe te kunnen staan, moet de staat van instandhouding gewaarborgd blijven.

nee

ja

Ontheffing is niet mogelijk. Er zijn andere maatregelen nodig om de staat van instandhouding te waarborgen of om verbodsovertreding

Ontheffing kan onder voorwaarden verleend worden

Bijlage 9.1 Lijst van jaarrond beschermde nesten van vogels in Overijssel

#	Naam	Categorie
1	boerenwaluw	3
2	boomvalk	4
3	bosuil	3
4	buizerd	4
5	gierzwaluw	2
6	grote gele kwikstaart	3
7	havik	4
8	huismus	2
9	huiswaluw	2
10	kerkuil	3
11	oehoe	3
12	ooievaar	3
13	raaf	4
14	ransuil	4
15	roek	2
16	slechtvalk	3
17	sperwer	4
18	steenuil	1
19	torenvalk	4
20	wespendief	4
21	zeearend*	4
22	zwarte specht	3
23	zwarte wouw*	4

* Deze soorten hebben een groeiende landelijke populatie en daarmee binnen enkele jaren kans op vestiging van een broedpaar in de provincie Overijssel.

Categorie

1. Nesten die gedurende het broedseizoen in gebruik zijn als nest en buiten het broedseizoen in gebruik zijn als vaste rust- en verblijfplaats.
2. Nesten van koloniebroeders die elk broedseizoen op dezelfde plaats broeden en die daarin zeer honkvast zijn of afhankelijk van bebouwing of biotoop. De (fysieke) voorwaarden voor de nestplaats zijn vaak zeer specifiek en limitatief beschikbaar.
3. Nesten van vogels, zijnde geen koloniebroeders, die elk broedseizoen op dezelfde plaats broeden en die daarin zeer honkvast zijn of afhankelijk van bebouwing. De (fysieke) voorwaarden voor de nestplaats zijn vaak zeer specifiek en limitatief beschikbaar.
4. Vogels die jaar in jaar uit gebruik maken van hetzelfde nesten die zelf niet of nauwelijks in staat zijn een nest te bouwen.

Bijlage 9.2 Lijst vogelsoorten met jaarrond beschermd functioneel leefgebied Overijssel

#	Naam	Categorie
1	blauwe reiger	5
2	bonte vliegenvanger	5
3	boomklever	5
4	boomkruiper	5
5	draaihals	5
6	gekraagde roodstaart	5
7	glanskop	5
8	grauwe vliegenvanger	5
9	groene specht	5
10	grote bonte specht	5
11	grutto	5
12	ijsvogel	5
13	kleine bonte specht	5
14	kortsnavelboomkruiper	5
15	middelste bonte specht	5
16	oeverzwaluw	5
17	ringmus	5
18	spreeuw	5
19	tapuit	5
20	tureluur	5
21	veldleeuwerik	5
22	wulp	5
23	zomertortel	5
24	zwarte mees	5
25	zwarte roodstaart	5

Categorie

5. Nesten van vogels die weliswaar vaak terugkeren naar de plaats waar zij het jaar daarvoor hebben gebroed of de directe omgeving daarvan, maar die wel over voldoende flexibiliteit beschikken om, als de broedplaats verloren is gegaan, zich elders te vestigen.

Beschrijving Broedhabitat, nest en nestplaats

Boerenwaluw

Broedhabitat

In gebouwen of onder bruggen in agrarische landschappen, bij voorkeur veehouderijen in de buurt van water.

Nest en nestplaats

Ondiepe kom van modderballetjes, dode planten, bekleed met veertjes.

Functionele leefomgeving

De boerenwaluw nestelt in het hele land in boerenland, met een voorkeur voor gemengde bedrijven. Het gros van de paren huist in koeien-, varkens- of paardenstallen.

Criterium

De boerenwaluw broedt elk broedseizoen op dezelfde plaats en is daarin zeer honkvast. De fysieke voorwaarden voor de nestplaats zijn vaak zeer specifiek en is limitatief beschikbaar.

Boomvalk

Broedhabitat

Open gebieden met verspreide singels of bomen, open dennenbos.

Nest en nestplaats

Oud nest van bij voorkeur zwarte kraai.

Functionele leefomgeving

Overall in het land worden boomvalken in lage dichtheden aangetroffen in open agrarische landschappen en sommige natuurgebieden.

Sinds ongeveer 1985 verdween de boomvalk uit heide- en bosgebieden op de zandgronden van oost-Nederland, die tot dan toe als 'klassiek boomvalkgebied' golden. Tegelijkertijd breidde de soort zich wat uit over het noorden van het land, waar hij veelal in boerenland broedt, soms op hoogspanningsmasten en aan de rand van steden.

Criterium

De boomvalk maakt zelf geen nest, maar maakt gebruik van verlaten kraaien- of eksternesten.

Bosuil

Broedhabitat

Oudere bossen.

Nest en nestplaats

Nestkast, boomholte, in gebouw, soms oud roofvogel- of kraaiennest of in de grond.

Functionele leefomgeving

De bosuil komt wijd verspreid voor over de beboste delen van Nederland, met de hoogste dichtheden in oud loofbos. De bosuil nestelt soms ook in bebouwde omgeving met oude parken en tuinen, evenals in open landschappen met knotwilgen of verspreide perceeltjes bos.

Criterium

De bosuil maakt jaarlijks gebruik van dezelfde nestlocatie en is beperkt in staat een eigen nest te bouwen. Bosuilen broeden veel in boomholtes in bossen, parken of op kerkhoven

en maken ook gebruik van speciale nestkasten hoog aan een boomstam in bosrijke omgeving.

Buizerd

Broedhabitat

Bossen, singels, bij voorkeur halfopen landschap.

Nest en nestplaats

Groot takkennest in boom. Nesten bevinden zich meestal in boomkruinen tegen de rand van het bos.

Functionele leefomgeving

Oorspronkelijk was de buizerd gebonden aan grote bossen op de zandgronden, maar tegenwoordig broedt de buizerd door het hele land. Ook in kleine bosjes, soms zelfs in solitaire bomen in open land, kunnen buizerdnesten worden aangetroffen.

Het ouder wordende Nederlandse bos, in combinatie met verminderde vervolging, biedt plaats aan meer buizerds dan in het verleden. Bovendien ging de soort broeden in de lage delen van Nederland, in gebieden waar de buizerd eerder ontbrak.

Criterium

De buizerd maakt jaar in jaar uit binnen zijn territorium gebruik van dezelfde nestplaats, maar wisselt wel tussen aanwezige nesten binnen het territorium. Buizerds gebruiken oude nesten vaak opnieuw en renoveren dan het takkennest, ook verlaten nesten van andere roofvogels kunnen in gebruik worden genomen.

Gierzwaluw

Broedhabitat

Gebouwen, meest in steden.

Nest en nestplaats

Onder daken of andere constructies met steile hellingshoek.

Functionele leefomgeving

Gierzwaluwen broeden in Nederland alleen binnen de bebouwing. Ze nestelen, veelal in losse kolonies, graag in oudere stadswijken of grote gebouwen. Ze mijden nieuwere bebouwing niet, mits nestgelegenheid voorhanden is. In grote steden met veel variatie in bebouwing kunnen gierzwaluwen talrijk zijn, bij verspreide bebouwing op het platteland ontbreken ze vaak en dat geldt ook voor een deel van de kleinere dorpen.

Criterium

De gierzwaluw broedt elk broedseizoen in kolonies op dezelfde plaats en is afhankelijk van bebouwing. De nestplaats moet vaak voldoen aan zeer specifieke fysieke voorwaarden en is limitatief beschikbaar.

Grote gele kwikstaart

Broedhabitat

Snel stromende beken en riviertjes, bij voorkeur in de buurt van bos.

Nest en nestplaats

Groot bouwsel van takjes, wortels, gras, bekleed met veren, vaak in half-holtes, vaak onder bruggen, ook in nestkasten.

Functionele leefomgeving

De grote gele kwikstaart nestelt langs snelstromende beken in natuurlijke oevers of onder bruggen en aan gebouwen. Het merendeel broedt in Twente, de oostelijke Achterhoek en Zuid-Limburg.

Criterium

De grote gele kwikstaart broedt elk broedseizoen op dezelfde plaats en is daarin afhankelijk van bebouwing (watermolens, bruggen over water, etc.). De fysieke voorwaarden voor de nestplaats zijn vaak zeer specifiek en limitatief beschikbaar.

Havik

Broedhabitat

Bossen en bosjes.

Nest en nestplaats

Groot takkennest in boom, vaak lager dan buizerd.

Functionele leefomgeving

Haviken broeden in alle bosrijke streken en niet zelden ook in kleinere, geïsoleerde bosjes in boerenland en soms zelfs in grote stadsparken.

Criterium

De havik kan jarenlang hetzelfde nest gebruiken. Havikken lappen ook oude, verlaten nesten van andere roofvogels op om in gebruik te nemen.

Huismus

Broedhabitat

Bebouwing.

Nest en nestplaats

Nest van stro, plantenstengels, afval, bekleed met veren en haar in holte of spleet in gebouw.

Functionele leefomgeving

Huismussen zijn het talrijkst bij oudere huizen in een deels groene, liefst wat rommelige omgeving aan stadsranden of op het platteland. In strakke nieuwbouwwijken en het versteende hart van grote steden zijn ze schaars of ontbreken ze bij gebrek aan nestgelegenheid en/of voedsel.

Criterium

De huismus broedt in kolonies elk broedseizoen op dezelfde plaats en is daarin zeer honkvast en afhankelijk van biotoop. De nestplaats moet voldoen aan zeer specifieke fysieke voorwaarden en is limitatief beschikbaar.

Huiszwaluw

Broedhabitat

Onder dakgoten, overkappingen tegen huizen, ook onder bruggen.

Nest en nestplaats

Diepe kom van modderballetjes en vezels tegen verticale wand, zo dicht tegen plafond dat slechts een smalle ingang overblijft.

Functionele leefomgeving

Huiszwaluwen broeden in Nederland vrijwel uitsluitend aan gebouwen en bruggen. Ze zijn het talrijkst in de omgeving van meren, plassen en rivieren.

Criterium

De huiszwaluw broedt elk broedseizoen in kolonies op dezelfde plaats en is daarin zeer honkvast. De nestplaats moet voldoen aan zeer specifieke fysieke voorwaarden en is limitatief beschikbaar.

Kerkuil

Broedhabitat

Gebouwen in de buurt van agrarische landschappen.

Nest en nestplaats

Diverse hoeken en gaten in gebouwen, groot deel broedt in nestkasten.

Functionele leefomgeving

Kerkuilen broeden in het hele land in agrarisch gebied, incidenteel ook in steden.

De jaarlijkse aantallen variëren enorm als gevolg van fluctuaties in het voedselaanbod - vooral veldmuizen - en sterfte; deze sterfte kan groot zijn in sneeuwrijke winters maar ook bij aanhoudend koud, winderig en nat weer.

Criterium

De kerkuil maakt jaarlijks gebruik van dezelfde nestlocatie en is beperkt in staat een eigen nest te bouwen. Kerkuilen maken veel gebruik van speciale nestkasten in open schuren in halfopen tot open cultuurlandschap.

Oehoe

Broedhabitat

Steengroeves, bosjes in de buurt van steden.

Nest en nestplaats

Nis in groeve of oud roofvogelnest.

Functionele leefomgeving

Oehoes broeden vaak op richels in afgravingen, maar ook op de grond of op oude roofvogelnesten in bossen.

Criterium

De oehoe heeft zijn nest op richels van bergen of steengroeves. Kan ook gebruik maken van een kunstmatige nestplek in dagbouwgroeves. Geschikte nestplaatsen zijn zeer specifiek en limitatief beschikbaar. Geschikte nestplaatsen worden vele jaren achter elkaar gebruikt.

Ooievaar

Broedhabitat

Cultuurland, meest in de buurt van grotere beek- en riviersystemen.

Nest en nestplaats

Omvangrijk takkennest, vaak op gebouw en in Nederland doorgaans op speciaal opgericht kunstnest.

Functionele leefomgeving

Broedt op hoge plekken zoals telefoonpalen, bomen, schoorstenen, kerktorens, hoogspanningsmasten of door de mens geconstrueerde palen met een houten platform. Extensief beheerde weilanden in veenweidegebieden en uiterwaarden met een hoge waterstand. Voor een broedplek maakt de ooievaar gebruik van kunstmatige nestgelegenheden op daken en wagenwielen, maar hij broedt ook in zelfgemaakte nesten in bomen.

Criterium

De ooievaar keert elk broedseizoen terug naar dezelfde plaats om te broeden en is daarin zeer honkvast. De voorwaarden voor de nestplaats zijn zeer specifiek en limitatief beschikbaar. Het nest zit altijd op hoge plekken, zoals telefoonpalen, bomen, schoorstenen, kerktorens, hoogspanningsmasten of door de mens gemaakte palen met houten platform.

Raaf

Broedhabitat

Voornamelijk rustige dennenbossen.

Nest en nestplaats

Groot nest van takken, bekleed met mos, wol en haar. Het nest wordt zowel hoog in bomen (Nederland) als op afgelegen rotsige plekken gebouwd.

Functionele leefomgeving

Raven leven in Nederland in uitgestrekte gebieden waarin bossen en heide elkaar afwisselen. In toenemende mate ook in bosjes in cultuurland. Foerageren soms ver van de nestplaats en vliegen dan kilometers om in weilanden te foerageren.

Criterium

De raaf bouwt zijn nest bij voorkeur in een hoge boom en gebruikt ditzelfde nest jarenlang achtereen, waarbij het ieder jaar wat wordt uitgebreid.

Ransuil

Broedhabitat

Bossen, boomgroepen, grenzend aan open landschap.

Nest en nestplaats

Oud nest van ekster of zwarte kraai.

Functionele leefomgeving

Ransuilen broeden in allerlei landschappen maar mijden grote bossen, boomloze gebieden en steden. De ransuil verdween uit de grote bossen op de zandgronden, waar hij voorheen een normale broedvogel was.

Bovendien wordt het agrarisch cultuurlandschap dermate intensief benut dat florerende (veld)muizenpopulaties een uitzondering worden, een uitzonderlijk jaar daargelaten. Lokaal werd nestgelegenheid schaars door afnemende aantallen zwarte kraaien en eksters, die fungeren als nestleveranciers.

Criterium

De ransuil maakt gebruik van oude nesten van eksters of zwarte kraai en is zelf niet of nauwelijks in staat een nest te bouwen.

Roek

Broedhabitat

Groepjes bomen, graag in of bij bebouwing en doorgaans in de nabijheid van grasland.

Nest en nestplaats

Groot nest van takken en aarde, bekleed met mos, wol en haar.

Functionele leefomgeving

Roeken zijn echte koloniebroeders. De slordige nesten worden in de toppen van hoge bomen gebouwd. De kolonies bestaan meestal uit enkele tientallen tot een honderdtal nesten. Roekenkolonies bevinden zich vaak in vrijstaande, hoge groepen bomen (vaak populieren) langs snelwegen, treinsporen of kanalen; ook wel in dorpen. In de buurt liggen graslanden waar ze hun voedsel zoeken.

Criterium

De roek broedt elk broedseizoen in kolonies op dezelfde plaats en is daarin zeer honkvast en afhankelijk van biotoop. De nestplaats moet voldoen aan specifieke fysieke voorwaarden en is limitatief beschikbaar.

Slechtvalk

Broedhabitat

Open gebieden, bij voorkeur in de buurt van steden en water.

Nest en nestplaats

Voornamelijk nestkasten aan gebouwen, maar ook oude nesten van zwarte kraai in hoogspanningsleiding.

Functionele leefomgeving

Het merendeel van de broedparen nestelt in voor de soort gemaakte nestkasten, doorgaans op grote gebouwen in of nabij stedelijk gebied. De rest broedt op oude kraaiennesten in hoogspanningsmasten. Broedgevallen in bomen of op de grond (Waddeneilanden, Delta) zijn uitzonderlijk.

Criterium

De slechtvalk broedt elk seizoen op dezelfde plaats en is daarin zeer honkvast en afhankelijk van bebouwing. De slechtvalk bouwt zelf geen nest, maar broedt op een richel, nis, nestkast of oud kraaiennest. De nestplaatsen moeten voldoen aan specifieke eisen en zijn limitatief beschikbaar.

Sperwer

Broedhabitat

Bossen en bosjes.

Nest en nestplaats

Kleine vlakke vlonder, meestal in naaldboom halverwege de stam.

Functionele leefomgeving

De hoogste dichtheden waren traditioneel op de zandgronden te vinden, in dichte en niet te oude naaldbossen. Momenteel ontbreekt de sperwer hier echter veelal of zijn de dichtheden er laag. Tegelijkertijd heeft deze roofvogel zich gevestigd op allerlei plekken in dichte loofbosjes, wegbeplanting of zelfs stadstuinen.

Criterium

De sperwer maakt jaar in jaar uit gebruik van hetzelfde nest binnen haar territorium. De nesten zijn daarom, voor zover ze niet permanent verlaten zijn, jaarrond beschermd.

Steenuil

Broedhabitat

Cultuurlandschap met oude, enigszins kleinschalige structuur.

Nest en nestplaats

Nestkast, ruimte onder dak, boomholte (knotwilg).

Functionele leefomgeving

De steenuil is van oudsher een bekende verschijning in kleinschalig agrarisch cultuurlandschap. Veelal kleinschalige cultuurlandschappen met een variatie aan houtwallen, heggen, weitjes en knoestige bomen. De steenuil schuwt de menselijke omgeving niet en broedt vaak op boerenerven, vooral als deze voldoende natuurlijke variatie bieden. Dan kan een steenuil op een klein oppervlak alles vinden wat hij nodig heeft. Vanaf paaltjes of andere verhogingen zoekt de steenuil naar voedsel.

Jachtgebied bestaat uit open terrein met het hele jaar door lage vegetatie (beweiding). De aanwezigheid van grazers, zoals pony's, paarden of schapen is van groot belang als foerageergebied (steenuilen jagen op kevers die op de mest afkomen). Voorts zijn er voldoende zitplaatsen van één tot anderhalve meter hoogte (paaltjes bijvoorbeeld) om vanuit te jagen. Er zijn schuilplaatsen en broedholten in oude bomen, schuren, gebouwen en dergelijke.

Criterium

Het nest van de steenuil wordt in het broedseizoen gebruikt als nestplaats. Buiten het broedseizoen gebruikt de steenuil het nest als vaste rust- en verblijfplaats.

Torenvalk

Broedhabitat

Open gebieden.

Nest en nestplaats

Nestkast of oud nest van bij voorkeur zwarte kraai of ekster. Ook in nissen in gebouwen, zoals kerkgebouwen in oude stadsdelen of dorpen.

Functionele leefomgeving

De torenvalk heeft een voorkeur voor open landschappen, soms ook in bebouwd gebied. De talrijke aanwezigheid van woelmuizen is een voorwaarde, aangezien dit het stapelvoedsel is van de torenvalk. Het broeden in bosranden, enkele tientallen jaren geleden nog heel gewoon, komt vrijwel niet meer voor. Veel paren nestelen in speciaal voor de soort gemaakte nestkasten.

Steeds intensiever grondgebruik maakt grote delen van het boerenland ongeschikt voor torenvalken: er is onvoldoende voedsel.

Boerenland met veel (kort) grasland, heide, hoogvenen, open duin en duinvalleien, akkers en soms stad of dorp behoren tot de mogelijke leefgebieden.

Criterium

De Torenvalk maakt jaarlijks gebruik van hetzelfde nest en is beperkt in staat een eigen nest te bouwen. Torenvalken broeden veel in open nestkasten op een hoge paal of in open ruimtes in oude gebouwen (zoals kerken of op boerenerven).

Wespendief

Broedhabitat

Beboste gebieden.

Nest en nestplaats

Relatief klein boomnest, vaak goed verborgen, soms op oud nest van andere roofvogel. Bouwt jaarlijks een nest, maar knapt ook oude nesten op. Nestelt in kruin van hoge loof- en naaldbomen.

Functionele leefomgeving

Loofbossen en gemengde bossen, met open plekken, heide, hoogvenen en graslandjes. Ook moerasbos en kleinschalig cultuurland met bos. De wespendif nestelt in de meeste grote bossen, met uitzondering van gebieden waar mogelijk te weinig voedsel is. Uitgesproken voedselvoorkeur: larven, poppen, en volwassen individuen van wespen en honing. Graaft grondbestanden van wespen uit. Vooral sociale wespen met grondbestanden, soms ook boombestanden. Volgt wespen vanaf een tak om de bestanden te vinden en graaft ze daarna uit. Raten worden meegenomen naar het nest.

Criterium

De wespendif maakt jaar in jaar uit gebruik van hetzelfde nest en is maar beperkt in staat een eigen nest te maken. Wel knapt de wespendif ook oude bestanden op om opnieuw te gebruiken.

Zeearend

Broedhabitat

Geschikte (grote, stevige) nestbomen op rustige plaatsen met vis- en watervogelrijke wetlands. Uiterwaarden met moerasbos, loofbossen bij grote meren, delta's met eilanden.

Nest en nestplaats

Zeer groot nest (van takken), dat vaak jarenlang gebruikt wordt, in de kruin van een boom. In boomloze gebieden ook op de grond.

Functionele leefomgeving

Territoriaal, maar paren in voedselrijke gebieden kunnen verrassend dicht bij elkaar broeden. Heeft een baltsvlucht. De zeearend is een roofvogel van waterrijke gebieden. Leeft van vis, watervogels en ook van aas, vooral als er ijs ligt.

Sinds 2006 broedvogel in Nederland (Oostvaardersplassen). Dit valt samen met de westwaartse uitbreiding van het broedgebied in Duitsland, waar inmiddels vele honderden paren broeden. De Nederlandse broedpopulatie is sinds 2006 toegenomen, met nieuwe vestigingen in de Veluwe- en IJsselmeren. Een broedterritorium is bekend van de IJsselmonding/Ketelmeer ten noorden van Kampen.

Criterium

De zeearend bouwt een zeer groot nest (van takken), dat vaak jarenlang gebruikt wordt.

Zwarte specht

Broedhabitat

Naald- en gemengde bossen op zandgrond.

Nest en nestplaats

Zelf gehakte holte, bij voorkeur in beuk.

Functionele leefomgeving

Zwarte spechten komen in Nederland het meest voor in uitgestrekte naaldbossen, afgewisseld door beukenlanen en -percelen. Ze hakken hun nestholte vooral uit in dikke beuken. Hakt elk jaar een groot nieuw nest in een dikke loofboom, vaak een oude beuk, maar ook Amerikaanse, grove den en lariks. Zo biedt de zwarte specht holten voor bosuil, boomkruiper en vele andere soorten. Nestopening ovaal die door boomgroei ook wel rond wordt. Zwarte spechten foerageren graag in jong naaldhout op mieren (vooral houtmieren) en eten ook larven van in dood hout levende kevers. De zwarte specht is territoriaal en heeft een groot territorium.

Criterium

De fysieke voorwaarden voor de nestplaats van de zwarte specht zijn zeer specifiek en daarmee zijn de nesten limitatief beschikbaar.

Zwarte wouw

Broedhabitat

Rivierdalen.

Nest en nestplaats

Takkennest in boom, soms op oud nest van andere soort. Bouwt nest van takken, vaak met rommel (plastic bijv.). In de kruinen van bomen, vaak dicht bij water.

Functionele leefomgeving

In Europa vogel van het laagland, van halfopen, bos- en waterrijke gebieden, zoals rivierdalen met ooibossen en moerasgebieden. Buiten de broedtijd in veel meer landschappen te vinden. Broedt solitair.

Criterium

Nesten van de zwarte wouw zijn het gehele jaar beschermd, omdat zij jaar in jaar uit gebruik maken van hetzelfde nest. De nesten zijn, voor zover ze niet permanent verlaten zijn, jaarrond beschermd.

Bijlage 10.1 Ecologische informatie bunzing, egel, hermelijn en wezel

Bunzing

Er is een opvallend verschil in formaat tussen de mannetjes en de vrouwtjes. Mannetjes kunnen tweemaal zo zwaar worden als vrouwtjes. De bunzing heeft een donkerbruine vacht, waar vooral op de flanken de gele, geelwitte of lichtbruine ondervacht doorheen schemert. De bunzing heeft een koptekening van witte, gelige of grijsachtige haren in de vorm van een masker. De oren zijn relatief klein met grijswitte randjes. De staart is lang, donker en ruig behaard.

Pasgeboren jongen hebben zijdeachtig, grijswit haar. Drie tot zes maanden oude bunzingen kunnen zeer donker zijn.

Kopromp:	33-45 cm (mannetje) of 28-38 cm (vrouwtje)
Staart:	12-18 cm (mannetje) of 10,5-15 cm (vrouwtje)
Achterpoot:	50-70 mm (mannetje) of 40-55 mm (vrouwtje)
Oor:	20-30 mm (mannetje) of 17-25 (vrouwtje)
Gewicht:	500-1800 gram (mannetje) of 300-900 gram (vrouwtje)

Habitat

De bunzing stelt weinig specifieke eisen aan zijn biotoop en komt voor in een breed scala aan landschappen, mits er voldoende dekking is in de vorm van houtwallen, greppels, akker- en boszomen. De bunzing heeft een voorkeur voor waterrijke gebieden.

De grootte van het leefgebied bedraagt 8 tot 1000 hectare. Dit varieert in de loop van het seizoen en door de jaren heen. De territoria zijn het grootst in de zomer, wanneer voedsel voor de jongen wordt gezocht. Het territorium van mannetjes is veel groter dan van vrouwtjes en overlapt dat van verscheidene vrouwtjes. Zowel mannetjes als vrouwtjes verdedigen hun territorium tegen seksegenoten.

De bunzing markeert bepaalde plekken in het leefgebied met een secreet uit zijn anaalklieren (muskus) en soms met uitwerpselen.

Verspreiding in Overijssel

De natuurlijke verspreiding van de bunzing loopt in Europa van de Atlantische kust tot aan de westelijke Oeral in Rusland. In het Verenigd Koninkrijk komt de bunzing alleen in het zuiden voor.

Verspreid over Nederland bestaan lokale populaties. Op de Waddeneilanden is geen populatie van de bunzing aanwezig.

De bunzing is verspreid en algemeen aanwezig tot in de tweede helft van de twintigste eeuw in Overijssel (zie bijlage 1). Veel meldingen komen uit Twente en het laagveengebied rond Staphorst. In een enkel gebied werd de bunzing niet waargenomen, zoals in de polder Mastenbroek tussen Zwolle, Kampen, Genemuiden en Hasselt. Het Overijsselse verspreidingsgebied van de bunzing is tussen 1989 en 1998 vergelijkbaar met het decennium daarvoor. Waarnemingen zijn bekend uit de kop van Overijssel, langs de Vecht, in de IJsselvallei en in het laagveengebied rond Staphorst. Verder zijn er meldingen van de Lemelerberg, de Sallandse heuvelrug en vanuit Twente. In de steden Zwolle en Deventer wordt de bunzing vaker gezien.

Meerdere waarnemingen komen uit de regio Hengelo-Enschede. Mogelijk profiteren bunzingen van de toenemende konijnenstand in de groene stadsranden. Waarnemingen in het buitengebied lijken echter af te nemen.

Leefwijze en voortplanting

De bunzing leeft bij voorkeur in kleinschalige en afwisselende cultuurlandschappen en natuurgebieden. Belangrijke elementen in het leefgebied zijn een combinatie van kleine wateren en landschapselementen, zoals rietzomen, ruigten, houtwallen en greppels. Soms komt de bunzing ook voor in steden en dorpen met een natuurlijk karakter, zoals parken, braakliggend terrein, tuinen, etc.

De bunzing leeft onopvallend en is vooral in de schemering en 's nachts actief. Waarnemingen van bunzingen in het veld zijn toevalstreffers. Relatief veel waarnemingen hebben betrekking op verkeersslachtoffers. Dit kan te maken hebben met het gedrag van de bunzing om op doodgereden dieren te azen.

Prooidieren worden met een verrassingsaanval overmeesterd. De bunzing maakt zijn nestplaats onder andere in houtstapels, takkenhopen en soms in een hol in de grond. Ook worden oude schuurtjes, stallen en andere bouwwerken bewoond. De bunzing houdt geen winterslaap.

De perioden van de grootste activiteit liggen tussen 21:00 en 23:00 uur en tussen 2:00 en 5:00 uur. Bij strenge kou verlaat de bunzing zijn schuilplaats soms gedurende enige dagen niet. Regen vormt geen probleem. Buiten de paartijd en de tijd dat de jongen opgroeien leeft de bunzing solitair.

De ranstijd valt aan het eind van de winter, in maart en april. Het mannetje onderneemt dan lange tochten op zoek naar een vrouwtje. De hofmakerij neemt vrij veel tijd in beslag. Uiteindelijk laat het vrouwtje zich door het mannetje meeslepen, waarna de paring plaatsvindt. Over het algemeen helpen de mannetjes niet mee bij het grootbrengen van de jongen.

De draagtijd duurt circa 6 weken, waarna van april tot juni gemiddeld 4 tot 6 (soms slechts 2 tot maximaal 11) jongen worden geboren. Na ongeveer 3 maanden zijn de jongen zelfstandig en van augustus tot november zoeken ze een eigen leefgebied. Jonge vrouwtjes bezetten vaak het leefgebied van de moeder of blijven in de omgeving. De jonge mannetjes trekken verder weg. Als de jongen vroegtijdig sterven is er soms later in de zomer een tweede worp.

Bunzingen worden maximaal 10 jaar oud, maar sterven meestal veel jonger, rond de 5 à 6 jaar.

Voedsel en sporen

De bunzing kent een grote variatie in prooidieren: konijnen, hazen, bruine rat, zwarte rat, woelrat, muskusrat, muizen, vogels, eieren, kikkers en padden. Zelden wordt plantaardig voedsel gegeten.

De bunzing legt soms voedselvoorraden aan.

Langs de jachtroutes kunnen prooiresten en/of uitwerpselen worden gevonden. Een opvallend prooirestant is sterreschot. Net als nerts, blauwe reiger en buizerd braakt de bunzing een witte, geleachtige geklonterde substantie uit als een vrouwelijke kikker of pad is gegeten.

De uitwerpselen zijn cilindervormig. Verse keutels zijn zwart of donkerbruin glimmend, gevlochten. De afmetingen zijn 5 tot 10 cm lang en 5 tot 9 mm dik. Oude keutels zijn dof gekleurd, maar zelden viltig van uiterlijk.

Loopsporen en prenten zijn vooral te vinden op veldweggetjes, bospaden, strandbanken langs rivieren en beken en langs akkerranden.

Natuurlijke vijanden en andere bedreigingen

Verkeer en versnippering

In Nederland is verkeer een belangrijke doodsoorzaak, vooral in de periode van het wegtrekken van de jongen. Ook de jacht speelt nog altijd een rol en bunzingen lopen of zwemmen nog al eens in ratten vallen. Bunzingen kennen geen natuurlijke vijanden.

Verdwijnen van natuurlijke landschapselementen

De bunzing heeft een structuurrijk kleinschalig (cultuur)landschap met voldoende dekking nodig om te kunnen overleven. Binnen dit landschap vormen landschapselementen, zoals ruige overhoekjes, bosjes en hagen, een belangrijke biotoopvereiste. Buiten de dekking van vegetatie is de bunzing kwetsbaar voor andere predatoren. De kwaliteit van het leefgebied gaat achteruit als steeds minder van de landschapselementen overblijven en de afstand tussen deze natuurlijke structuren groter wordt.

Egel

De egel behoort tot de insecteneters en is onmiskenbaar te herkennen aan de stekels op zijn rug en op de bovenkant van zijn kop. Een volwassen egel heeft ongeveer 8400 stekels van 1 cm lang. Waar stekels ontbreken is de huid bedekt met vrij stugge haren, die op de buik geelwit tot bruin zijn. Rond de ogen zijn de haren donkerbruin en vormen zij een masker. Het is op het eerste gezicht niet mogelijk om mannetjes van vrouwtjes en oudere van jongere dieren te onderscheiden.

Kopromp:	200-310 mm
Staart:	20-45 mm
Achterpoot:	40-50 mm
Gewicht:	300-1100 gram (tot 1500 gram vlak voor de winterslaap)

De egel kan bij gevaar zijn lichaam tot een bol oprollen en de stekels overeind zetten. Deze houding kan lang worden volgehouden. Hiermee beschermt de egel zich tegen roofdieren.

Habitat

De egel voelt zich in allerlei biotopen thuis, als er maar voldoende voedsel en schuilgelegenheid is. Overdag houdt de egel zich meestal schuil onder struiken en bosschages, in composthopen of houtwallen. In de bebouwde omgeving van dorpen en steden heeft de egel zich goed weten aan te passen.

De leefwijze van de egel is territoriaal, maar verschillende territoria kunnen elkaar overlappen. In hetzelfde leefgebied zijn vaak meerdere egels op verschillende tijdstippen actief.

Mannetjes hebben een veel groter leefgebied dan vrouwtjes en hebben meerdere nesten in dat leefgebied. De grootte van het territorium verschilt per biotoop. In bosgebieden kunnen territoria van enkele hectares groot genoeg zijn. In open landschappen kunnen territoria oplopen tot 30 hectare.

Verspreiding in Overijssel

De egel komt in bijna heel Europa voor. Het blijkt dat het verspreidingsgebied samenvalt met de aanwezigheid van loofbossen.

Indicatief wordt voor de periode van 1970 tot 1988 aangegeven dat de egel in 29 van de toenmalige ruim 50 gemeenten in Overijssel voorkwam. Het aantal waarnemingen nam vervolgens toe in de periode van 1989 tot 1998. In deze periode kwam de egel in de hele provincie Overijssel voor, volgens de waarnemingen. In het verspreidingsbeeld van het begin van deze eeuw is weinig verschil te zien ten opzichte van de twee decennia daarvoor (zie bijlage 1). Landelijke tellingen tonen echter aan dat na de eeuwwisseling het aantal egels flink is teruggelopen. Of de dichtheden in Overijssel ook achteruit gaan is onvoldoende bekend. Het huidige verspreidingsbeeld (1999-2010) van de egel is voor een belangrijk deel gebaseerd op meldingen van verkeersslachtoffers en in mindere mate op waarnemingen van levende dieren.

Leefwijze en voortplanting

De egel is de enige soort van de inheemse insecteneters die een echte winterslaap houdt. Deze periode begint grofweg in november en duurt tot eind maart of begin april. In de winter is de sterfte groot, vooral onder jonge egels die laat in de zomer zijn geboren. Deze

egels hebben nog te weinig vetreserves kunnen opbouwen om een lange winter te kunnen doorstaan.

Egels zijn actief in de schemering en 's nachts. Overdag trekken egels zich terug in een nest, dat meestal bestaat uit bladeren. De egel keert gedurende de nacht vaak enkele malen terug naar het nest. De egel struint in een rustig tempo het leefgebied af op zoek naar voedsel. Soms onderbreekt de egel zijn verkenning om rond te kijken en de bodem af te zoeken.

Reuk en gehoor zijn bij de egel goed ontwikkeld, het zicht is matig.

Voedsel en sporen

De egel leeft van ongewervelde dieren (zoals kevers, rupsen, regenwormen en slakken), kleine zoogdieren en amfibieën. Soms worden eieren of reptielen (zoals hagedissen en slangen) gegeten. Egels eten ook kleine hoeveelheden plantaardig voedsel, zoals vruchten en paddenstoelen.

De uitwerpselen van de egel zijn cilindervormig, meestal aan één kant puntig. De uitwerpselen zijn 8-12 mm dik en 3-6 cm lang. Vaak is de kleur zwart en zitten er glinsterende fragmenten van keverdekschilden in. Ze vallen met name op in korte vegetaties, maar zijn overal te vinden waar de egels zich ophouden. De inhoud van de uitwerpselen bevat soms haar, bot of veren. Ze lijken dan op uitwerpselen van roofdieren. In de nazomer bevatten de egelkeutels ook restanten van bessen.

De prenten van de egel hebben relatief lange nagelafdrukken en lange teenkussens. Het spoor bestaat vaak uit een schuifelende stap. De prenten van linker en rechter poten zijn duidelijk gescheiden.

Natuurlijke vijanden en andere bedreigingen

Verdwijnen van ruigtes

De aantallen egels zijn in het begin van de éénentwintigste eeuw sterk teruggelopen. Mogelijke oorzaak is het verdwijnen van ruigtes in tuinen en parken.

Verdwijnen van houtwallen

Met het verdwijnen van houtwallen verliest de egel een belangrijk functioneel leefgebied binnen het territorium.

Verdrinking in vijvers

Egels kunnen goed zwemmen, maar zijn niet in staat om uit water te kruipen als het steile, hoge oevers betreft. Hierdoor kunnen bepaalde vijvers een gevaar vormen en verdrinking veroorzaken.

Verkeer en versnippering

De grootste bedreiging van de egel is verkeer, wat door versnippering door veel leefgebieden kruist. Jaarlijks sneuvelen er grote aantallen egels op de wegen.

Sterfte in de winter

De sterfte tijdens de winterslaap is groot, met name bij jonge dieren die laat in de zomer geboren zijn. Deze dieren hebben weinig reservevet om een lange winter door te komen.

Hermelijn

De hermelijn heeft een lange en zwaar behaarde staart met een zwarte punt. De rug is grijs- of beigebruin, de buik wit of geel. De demarcatielijn is recht en er zijn geen bruine keel- of halsvlekjes. De oren hebben een lichte rand.

Kopromp:	24-29 cm (mannetje) of 21,5 -26 cm (vrouwtje)
Staart:	9-12 cm (mannetje) of 8-10 cm (vrouwtje)
Achterpoot:	40-50 mm (mannetje) of 25-44 mm (vrouwtje)
Oor:	16-25 mm
Gewicht:	150-445 gram (mannetje) of 140-260 gram (vrouwtje)

Hermelijnen kunnen in de winter geheel of gedeeltelijk wit worden. De staartpunt blijft echter altijd zwart. Niet alle hermelijnen verkleuren in gelijke mate, sommige slechts gedeeltelijk. De overgangsperioden van vachtwisseling zijn november/december en maart. Bij jonge hermelijnen is de zwarte staartpunt na circa zes weken aanwezig.

Habitat

De hermelijn komt voor in een breed scala aan landschappen, van bebost terrein en houtwallen tot aan polders. Meer dan de wezel komt de hermelijn voor in vochtige terreinen, zoals slootkanten, rietvelden en broekbossen. De hermelijn komt minder voor in korenvelden en uitgestrekte bossen. In bossen houdt de hermelijn zich vooral op in de randzones.

De territoriumgrootte van de hermelijn ligt tussen de 4 en 50 hectare. Het leefgebied van het mannetje is drie- tot viermaal zo groot als dat van het vrouwtje.

Wanneer een hermelijn zich door zijn leefgebied verplaatst, maakt het veel gebruik van stapelmurtjes, heggen, oeverlijnen, rietzomen en andere beschutte elementen. Schuilplaatsen vindt de hermelijn onder boomwortels, in oude konijnenholen of rattenholen, in houtstapels, nisjes en boomholtes. De hermelijn is een goede klimmer en jaagt soms zwemmend.

Holen met een doorsnede kleiner dan 5 cm kan de hermelijn niet binnendringen.

In de winter gaat de hermelijn soms stallen of schuren in. Net als de wezel speurt de hermelijn zijn omgeving af door recht overeind te gaan staan op zijn achterpoten.

Loopsporen zijn soms te vinden op slijkplekken of in een dun laagje sneeuw.

Verspreiding in Overijssel

De hermelijn is, vanwege een verborgen leefwijze, een lastige soort om waar te nemen. Het is moeilijk na te gaan of het aantal hermelijnen in Overijssel toe- of afneemt. Voor een goed beeld van de verspreiding is gericht onderzoek vereist. Waarschijnlijk heeft de hermelijn in Overijssel een aaneengesloten verspreidingsgebied.

In de jaren '70 en '80 werd de hermelijn in lage dichtheden over de hele provincie gemeld. Het zwaartepunt lag rond Staphorst en in Twente. Het decennium hierna (jaren '90) was het aantal waarnemingen laag, maar de verspreiding dekte de hele provincie. Rondom Hardenberg, tussen Steenwijk en Giethoorn en rondom Lemele is het beeld van een aaneengesloten verspreiding.

Tussen 1999 en 2010 was het verspreidingspatroon vergelijkbaar met het decennium hiervoor (zie bijlage 1). Dichtheden zijn laag. Uit de omgeving van Hardenberg en het zuidwesten van Salland waren maar weinig waarnemingen bekend.

Leefwijze en voortplanting

De hermelijn leeft in een hol, meestal een konijnenhol of oud mollennest. De hermelijn verplaatst zich vaak langs lijnvormige elementen die dekking bieden. Heggen, murtjes en oevers kunnen deze functie goed vervullen. Ook maakt de hermelijn geregeld gebruik van hollen of gangen van andere dieren. De hermelijn kan zich door gangen en hollen verplaatsen als die ten minste 5 cm in doorsnede zijn.

De hermelijn is het hele jaar door actief. Het stapelvoedsel bestaat uit knaagdieren, zoals woelmuizen. Deze prooien vindt de hermelijn in ruige graslanden, houtwallen en struweel.

Voedsel en sporen

De hermelijn jaagt vooral op zoogdieren, veelal knaagdieren. In belangrijke mate kleine soorten, zoals woelmuizen en woelratten, maar ook konijnen. Verder worden ook vogels gegeten, een enkele keer ook vogeleieren.

De hermelijn maakt soms een voorraad van gedode en half opgegeten prooidieren. Soms liggen er prooiresten (zoals afgebeten veren of muizenstaarten) van de hermelijn bij de ingang van het hol. Vaak met uitwerpselen van de hermelijn er bij.

De uitwerpselen zijn 4 tot 8 cm lang en 3 tot 6 mm dik. Ze zijn langgerekt, gevlochten en puntig. Verse uitwerpselen zijn glimmend zwart, oudere uitwerpselen zijn grijs. De uitwerpselen van de hermelijn eindigen vaak in dunne haartoefjes.

In de buurt van regelmatig gebruikte schuilplekken, zoals takkenhopen, stromijten, holtes in slootkanten en onder boomwortels, heeft de hermelijn latrines.

Natuurlijke vijanden en andere bedreigingen

Afname voedselaanbod

De voedselsituatie kan verbeterd worden door onder andere de aanplant of het handhaven van struikbegroeiing van vooral bes- of noten-dragende planten.

Afname van landschapselementen

De hermelijn maakt veel gebruik van natuurlijke dekking, zoals stapelstenen, natuurlijke vegetatieovergangen, houtstobben en lijnvormige landschapselementen. Afname van landschapselementen verslechtert het functioneel leefgebied van de hermelijn. Er is dan minder dekking, schuilgelegenheid en verbindingroutes binnen het territorium.

Verkeer en versnippering

Autowegen die het territorium van de hermelijn doorsnijden vormen een belangrijke barrière en doodsoorzaak. Met name wanneer jonge dieren een eigen territorium gaan zoeken en rondzwerven vallen er veel verkeerslachtoffers.

Wezel

De wezel is, op de dwergwezel na, het kleinste roofdier van Europa. Wezels lijken sterk op hermelijnen, maar zijn duidelijk kleiner en hebben een kortere staart. De vrouwtjes zijn zo klein, dat ze muizen tot in hun gangenstelsel kunnen achtervolgen. Het lichaam van de wezel is langgerekt en zeer lenig, met relatief korte poten. De rugkleur is grijsbruin en de buikzijde is wit. De demarcatielijn tussen rug- en buikzijde is onregelmatig en bochtig. Vaak zit er een bruin vlekje achter de mondhoek. De staart is relatief kort, eenkleurig en kort behaard. De staart van de wezel eindigt niet in een zwarte punt zoals bij de hermelijn wel het geval is.

Kopromp:	150-240 mm (mannetje) of 130-210 mm (vrouwtje)
Staart:	40-67 mm (mannetje) of 30-55 mm (vrouwtje)
Achterpoot:	28-36 mm (mannetje) of 25-32 mm (vrouwtje)
Oor:	11-18 mm (mannetje)
Gewicht:	65-150 grams (mannetje) of 40-85 gram (vrouwtje)

In sommige delen van Europa worden wezels in de winter geheel of gedeeltelijk wit. Soms heeft de wezel witte poten. Juveniele wezels hebben vaak bruine vlekjes langs de demarcatielijn. Wezelprenten hebben een ovale vorm.

Habitat

Wezels leven zeer onopvallend in kleinschalige en structuurrijke landschappen met een sterke afwisseling van onder andere graslanden, ruigten, bosjes, houtwallen en rietzomen.

Natuurlijke vegetatieovergangen en terreinreliëf, zoals dijken, walletjes en greppels, zijn belangrijke habitatkenmerken van de wezel. Af en toe komt de wezel ook in groenere wijken, parken en braakliggende terreinen van dorpen en steden voor.

De mannetjes hebben een scherp begrensde territorium van 1 tot 25 hectare. Het territorium van de vrouwtjes is niet scherp begrensd en is 1 tot 7 hectare groot. Het leefgebied van een mannetje overlapt dat van verschillende vrouwtjes.

Verspreiding in Overijssel

De wezel komt in heel Europa voor, met uitzondering van Ierland. In Nederland komt de wezel verspreid maar lokaal voor, afhankelijk van geschikt habitat en muizendichtheden.

Uit jachtgegevens blijkt dat de wezel algemeen voorkwam in Overijssel.

In de jaren '70 van de vorige eeuw werden wezels in 81 kilometerhokken in Overijssel waargenomen. Dit nam in de decennia daarna enigszins af, met tussen 1990 en 2000 in 72 kilometerhokken binnen Overijssel. De wezel lijkt in aantal en verspreiding te zijn afgenomen in Overijssel (zie bijlage 1), maar uit de randen van grote steden, zoals Zwolle, lijkt tussen 2000 en 2010 een toename te zijn.

Wezels zijn meerdere keren langs de Sallandse heuvelrug, in noordwest Overijssel, verspreid in de uiterwaarden langs de IJssel, het Zwarte Water en de Overijsselse Vecht waargenomen. De wezel lijkt zich vooral redelijk te handhaven op landgoederen, in de uiterwaarden en in sommige natuurgebieden. De wezel komt onder andere voor in de Wieden en de Weerribben.

Meldingen bestaan uit zeer incidentele zichtwaarnemingen, doodvondsten en vangsten bij ecologisch onderzoek. Er is echter behoefte om dit te staven met nader onderzoek.

Leefwijze en voortplanting

De wezel is voornamelijk overdag actief en wordt relatief vaak in de nazomer waargenomen.

De wezel jaagt op een zeer actieve wijze: zigzaggend en verkennend in allerlei hoeken en kieren om de prooi te verrassen. Soms klimt de wezel ook. In de winter jaagt de wezel onder de sneeuw op muizen.

Voedsel en sporen

Kleine zoogdieren, vooral woelmuizen, zijn het belangrijkste voedsel voor de wezel. Vogels, koudbloedige dieren en fruit worden aanvullend gegeten. Woelmuizen kunnen tot wel 85% van het menu uitmaken. Vlakbij de vaste schuilplek leggen wezels een latrine aan. De nestholte wordt bekleed met haren en veren van prooidieren.

De uitwerpselen van de wezel zijn klein, langgerekt en sterk gedraaid of gevlochten, met een puntig uiteinde. Ze zijn 3 mm dik en 3-4 cm lang. Vers hebben ze een zwart glanzende kleur. Oudere uitwerpselen zijn grijsachtig en droog/vezelig.

Natuurlijke vijanden en andere bedreigingen

Verdwijnen van natuurlijke landschapselementen

Een structureel kleinschalig (cultuur)landschap met voldoende dekking is van groot belang voor de wezel om te kunnen overleven. Binnen dit landschap hebben ruige overhoekjes, bosjes en hagen een belangrijke functie voor de wezel. Buiten de dekking van vegetatie is de wezel kwetsbaar. De kwaliteit van het leefgebied gaat achteruit als de afstand tussen natuurlijke landschapselementen groter wordt en als er steeds minder dergelijke ruige overhoekjes, bosjes en hagen beschikbaar zijn.

Afname voedselaanbod

Wezels zijn sterk afhankelijk van de populatie woelmuizen. Als deze prooidierpopulatie verdwijnt of sterk afneemt, heeft dat direct gevolgen voor de wezels.

Verkeer en versnippering

Wegen kunnen een leefgebied isoleren. Een faunapassage (zie paragraaf 5.6) kan uitkomst bieden. Verkeer kan lokaal een belangrijke doodsoorzaak zijn en een grote impact hebben op de metapopulatie als het leefgebied door drukke wegen wordt doorsneden.

Bijlage 10.2 Verschillende onderzoeksmethodieken voor bunzing, hermelijn en wezel.

Cameraval

Schuwe en nachttactieve zoogdieren kunnen worden vastgesteld met behulp van een cameraval of wildcamera. Voor de inventarisatie van bunzing is een cameraval een goede methode. Wezel en hermelijn worden zelden vastgesteld met deze methode (Bouwens, 2017). Door gebruik van een lokstof wordt de trefkans vergroot. Als lokstof zijn goede resultaten te halen met sardientjes of visolie. Een wildcamera kan op veel verschillende manieren worden ingezet en de opstelling heeft invloed op het resultaat. Aangeraden wordt om het NEM bunzing boomarter-protocol te gebruiken (La Haye et al., 2017). Dit is een lage opstelling (tot circa 50cm boven de grond) met een geperforeerd blikje sardientjes als lokmiddel.

Sporenbuis

In de sporenbuis is een loopplankje aanwezig, waarop de prenten (pootafdrukken) worden vastgelegd. Voor het op soortnaam determineren van de prenten is enige ervaring vereist. De veldgids diersporen (Diepenbeek, 1999) is daarvoor een bruikbaar hulpmiddel. Verwarring tussen marterachtigen of andere soorten is mogelijk.

Marterbox

Een cameraval gemonteerd in een marterbox, die te bereiken is door middel van een korte tunnel, kan uitkomst bieden bij het onderzoek naar wezel en hermelijn. Deze twee soorten mijden open ruimtes en worden daardoor moeilijk met een cameraval vastgelegd. De marterbox moet wel worden opgesteld op een plaats met voldoende dekking. Er zijn verschillende marterboxen op de markt.

Mostela

De Mostela of 'marterkist' kan effectief worden gebruikt om de kleinste marters (wezel en hermelijn) in beeld te krijgen in het veld. De standaard Mostela met een 8 cm diameter

doorloopbuis is geschikt voor de doorgang van de vrouwelijke wezel (de kleinste van de wezels) tot de mannelijke hermelijn (de grootste in de wezelreeks). Een Mostela is ook zelf te maken. Het is wel van belang dat er een goede camera op de juiste afstand wordt gemonteerd en dat de diameter van de toegangsbuis afgesteld is op de soorten die worden onderzocht. Het is sterk aan te bevelen een sporenbuis en meetlint (voor schatting van het formaat) te integreren in de kast.

Struikrover®

Dit betreft nieuw instrument om kleine marterachtigen te detecteren en is ontwikkeld vanuit de behoefte om een universele methode toe te kunnen passen. De struikrover® is de naam van een wildcamera die in een schuin afgesneden pvc buis is gemonteerd. De pvc-buis is aan de bovenkant voorzien van een transparant venster om licht door te laten. Aan de ingang van de buis wordt een lokmiddel, zoals goed geurende sardientjes, toegepast. (Van Uchelen & Smaal, 2019) Deze onderzoeksmethode heeft als voordeel dat alle vier (bunzing, egel, hermelijn en wezel) hier mee vast te stellen zijn. De camera dient bij voorkeur op fotostand gezet te worden, met twee foto's per opname. Om de uit te sluiten dat de soorten in een gebied aanwezig zijn, dient de struikrover® ten minste circa 3 weken in het projectgebied te worden geplaatst. Een beschutte plek, zoals tussen struweel, takkenhopen, of in ruigtekruiden geeft een goede trefkans.

Nestkast

Op jacht naar prooidieren en op zoek naar geschikte rustplaatsen zoeken kleine marterachtigen actief kleine holtes op. De nestkast bestaat uit een houten kastje met daaraan een donkere buis met een opening van circa 4,5 cm diameter (alleen geschikt voor wezel en hermelijn). Om de binnenruimte te bereiken moet de marterachtige over een sporenplankje in een donkere buis lopen. Hierop worden de prenten vastgelegd op papier. De nestkast wordt op de grond gezet.

Verzamelen keutels en DNA-analyse

Om uitwerpselen te determineren is veel ervaring nodig en de uitkomst is niet altijd betrouwbaar. De soort kan wel goed worden vastgesteld door middel van het aanwezige DNA. Verwarring met DNA van de gegeten prooiën is mogelijk. Dit gebeurt als juist het DNA van de prooi, en niet van de predator, wordt vermeerderd in de DNA-analyse.

Op het moment dat marterkeutels worden gevonden tijdens veldonderzoek, kan door middel van eDNA (environmental DNA) achterhaalt worden van welke diersoort de keutels afkomstig zijn. Dit is een van de eenvoudigste vormen van eDNA en geeft een grote determinatiezekerheid. Keutels zoeken is een aanvullende methode. Hier kan gericht naar worden gezocht tijdens het plaatsen van onderzoeksmaterialen, zonder dat het veel inspanning kost.

Jiggler-methode

De jiggler-methode maakt gebruik van een stuk gebogen ijzerdraad met een thee-ei aan het uiteinde. In het thee-ei wordt een geurend lokmiddel gedaan. De constructie wordt stevig rechtop geplaatst, waarbij het thee-ei met lokmiddel op circa 30 cm boven de grond aan het ijzerdraad hangt. Een bunzing moet op zijn achterpoten gaan staan om bij de geurstof te komen. De geurstof kan niet snel wegspoelen bij regen. Wezel en hermelijn kunnen niet bij het geur-lokmiddel komen en blijven daardoor vaak buiten beeld. Bunzings gaan van nature niet zo snel op de achterpoten staan wat de trefkans enigszins beperkt.

Bijlage 10.3

Minimale inzet inventarisatiemethode

De minimale inzet per inventarisatiemethode is afhankelijk van de aanwezige elementen die in het plangebied aanwezig zijn.

Drie functies moeten in het onderzoek aandacht krijgen:

- a. Verblijfplaatsen;
- b. Verbindingszones;
- c. Foerageergebied;

Het aantal in te zetten inventarisatiemiddelen is daarom niet afhankelijk van de omvang van het onderzoeksgebied, maar moet worden bepaald aan de hand van de aanwezige (potentiele) verblijfplaatsen en de aanwezige verbindingzones en foerageergebieden. De inventarisatiemiddelen dienen gedurende de looptijd van het onderzoek ingezet te worden in de aanwezige structuren die mogelijk gebruikt worden door de kleine marter of egel. Daardoor is in sommige gevallen veel onderzoeksinspanning nodig en in andere gebieden volstaat slechts een beperkte inspanning: onderzoeksgebieden met veel potentiële verblijfplaatsen en verbindingzones vergen een grotere onderzoeksinspanning dan monotone terreinen met weinig structuurrijke elementen en beschutte plekken.

Bijlage 11.1 Toepassing van effectenindicator op soortenbescherming

In de effectenindicator zijn de meest voorkomende storende factoren beschreven. Deze effectenindicator geeft alleen generieke informatie over mogelijke effecten van de activiteit op bepaalde soortgroepen. Uit de effectenindicator kan dus niet op voorhand worden afgeleid of een activiteit schadelijk is. Storende factoren veroorzaken effecten voor flora en fauna die optreden ten gevolge van activiteiten. Denk bijvoorbeeld aan verstoring door licht en geluid. De effectenindicator onderscheidt 19 storende factoren. Bij evenementen worden daarvan zes storende factoren gezien als risico voor beschermde soorten.

Een soort is gevoelig voor een storende factor als 'in zijn algemeenheid' de storende factor leidt tot negatieve effecten op een soort. Negatieve effecten kunnen weer de gunstige staat van instandhouding beïnvloeden.

Bij evenementen kunnen verschillende activiteiten plaatsvinden. Hieronder is een overzicht van de meest voorkomende negatieve effecten op verschillende soortgroepen weergegeven. Per storingsfactor is een uitleg gegeven over de kenmerken, de interactie met andere factoren en de gevolgen voor verschillende dier- en plantengroepen.

#	Storingsfactor
1	Verontreiniging
2	Verstoring door geluid
3	Verstoring door licht
4	Verstoring door trilling
5	Optische verstoring
6	Verstoring door mechanische effecten

1. Verontreiniging

Kenmerk: Er is sprake van verontreiniging als er verhoogde concentraties van stoffen in een gebied voorkomen die onder natuurlijke omstandigheden niet of in zeer lage concentraties aanwezig zijn. Bij verontreiniging in het kader van evenementen speelt afval een grote rol, wat gebiedsvreemde stoffen kan inbrengen in het ecosysteem: organische verbindingen, zware metalen, plastic, metalen deeltjes, etc. Deze stoffen werken in op de bodem, oppervlaktewater en lucht, maar kunnen ook verstikkend werken voor dieren (bijv. ballonnen of bekertjes).

Interactie andere factoren: Geen directe interactie met andere factoren. Wel kan verontreiniging als gevolg van andere factoren optreden.

Gevolg: Voornamelijk vissen, amfibieën en vogels reageren op verontreiniging. De ecologische effecten uiteten zich in het verdwijnen van soorten en/of het beïnvloeden van gevoelige ecologische processen. Deze beïnvloeding kan direct plaatsvinden maar ook indirect via een opeenvolging van ecologische interacties. De gevolgen van verontreiniging zijn divers en complex. In het algemeen kan gesteld worden dat aquatische habitattypen en soorten gevoeliger zijn dan terrestrische systemen (Folke et al. 2005; Elmquist et al. 1987). Ook geldt dat soorten in de top van de voedselpiramide gevoeliger zijn, als gevolg van accumulatie van verontreinigingen. Echter, afhankelijk van de concentratie en duur van de verontreiniging zijn alle soorten gevoelig en kan verontreiniging leiden tot verandering van de soortensamenstelling.

2. Verstoring door geluid

Kenmerk: Verstoring door onnatuurlijke geluidsbronnen; permanent zoals geluid van wegverkeer dan wel tijdelijk zoals geluidsbelasting bij evenementen. Geluid is een hoorbare trilling, gekenmerkt door geluidsdruk en frequentie.

Interactie andere factoren: Treedt vaak samen met visuele verstoring op door bijv. wandelaars, paardensportwedstrijden, manifestaties, etc.

Gevolg: Geluid is een belangrijke factor in de verstoring van fauna. De verstoring door geluid wordt beïnvloed door het achtergrondgeluid en de duur, frequentie en sterkte van de geluidsbron zelf. Geluidsbelasting kan leiden tot stress en/of vluchtgedrag van individuen. Dit kan vervolgens weer leiden tot het verlaten van het leefgebied of bijvoorbeeld een afname van het reproductieproces. In bepaalde gevallen kan ook gewenning optreden, in het bijzonder bij continu geluid. Voor vogels is de meest kwetsbare periode het broedseizoen.

3. Verstoring door licht

Kenmerk: Verstoring door kunstmatige lichtbronnen, zoals licht uit masten, tijdelijke terreinverlichting in parken/natuurgebieden woonwijken, etc.

Interactie andere factoren: Treedt vaak samen met visuele verstoring op door bijv. het opzetten van evenemententerreinen of met verstoring door geluid (bijv. concerten).

Gevolg: Kunstmatige verlichting van de nachtelijke omgeving kan tot verstoring van het normale gedrag van soorten leiden. De verstoring heeft veel te maken met de kleur van het licht en is soortspecifiek¹⁹. Met name schemer- en nacht actieve dieren kunnen last hebben van verstoring door licht, doordat zij juist aangetrokken worden of verdreven door de lichtbron. Hierdoor raakt bijvoorbeeld hun ritme ontregeld of worden verlichte delen van het leefgebied vermeden. Dit betreft voornamelijk vogels, insecten en vleermuizen.

4. *Verstoring door trilling*

Kenmerk: Er is sprake van verstoring door trillingen in bodem en water als dergelijke trillingen door menselijke activiteiten veroorzaakt worden, zoals bij het leggen van rijplaten, de opbouw van tribunes en stellages, verkeer, etc.

Interactie andere factoren: Kan vooral samen optreden met verstoring door geluid.

Gevolg: Trilling kan leiden tot verstoring van het natuurlijke gedrag van soorten. Individuen kunnen tijdelijk of permanent verdreven worden uit hun leefgebied. Over het daadwerkelijke effect van trilling is nog zeer weinig bekend. Verbeter de bereikbaarheid van het evenement voor bezoekers per fiets of met het openbaar vervoer.

5. *Optische verstoring*

Kenmerk: Optische verstoring betreft verstoring door de aanwezigheid en/of beweging van mensen dan wel voorwerpen die niet thuishoren in het natuurlijke systeem.

Interactie andere factoren: Treedt vaak samen op met verstoring door geluid (in geval van recreatie), trilling of licht (in geval van voertuigen en evenemententerreinen).

Gevolg: Optische verstoring leidt vooral tot vluchtgedrag van dieren. De soort reageert bijvoorbeeld op beweging omdat een potentiële vijand wordt verwacht. Andersom kan optische verstoring juist ook het uitzicht van soorten beperken waardoor zij potentiële vijanden niet zien naderen. De daadwerkelijke effecten zijn zeer soort specifiek en hangen af van de schuwheid van de soort en de mate waarin gewinning optreedt. Bovendien kunnen de effecten afhankelijk zijn van de periode van de levenscyclus van de soort: in de broedtijd zijn soorten over het algemeen schuer en dus gevoeliger voor optische verstoring. Optische verstoring in het kader van evenementen is beperkt tot vogels (in het broedseizoen).

6. *Verstoring door mechanische effecten*

Kenmerk: Onder mechanische effecten valt verstoring door betreding van kwetsbare natuur, zoals oevers, struweel, bosranden of bij de inrichting van evenemententerreinen, zoals rijplaten, tribunes, stellages, hekwerken, etc. De oorzaken en gevolgen zijn bij deze storende factor zeer divers.

Interactie andere factoren: Verstoring door mechanische effecten kan samenvallen met verstoring door geluid, licht en trilling.

Gevolg: Deze storende factor kan leiden tot het verstoren of doden van individuele flora- en fauna. De verstoring of verandering treedt vaak op ten gevolge van recreatie of bijvoorbeeld militaire activiteiten. Het effect is zeer afhankelijk van de kwetsbaarheid (gevoeligheid) van de soort en de locatie (bijv. oevers, struweel, bosranden). Bij evenementen is de kans groot dat bij betreden van kwetsbare locaties, planten worden vertrapt of ontworteld (bijv. onder rijplaten of door betreding van oevers), dieren worden overreden of vertrapt (bijv. op mountainbike parcours), of nest-/voorplantingsplaatsen worden vernield (bijv. bij paardensportwedstrijden op open terreinen waar vogels broeden).

¹⁹ https://nioo.knaw.nl/licht-op-natuur#quicktabs-licht_op_natuur=2